

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

ULUSAL VE ULUSLARARASI HUKUKTA ÇOCUK HAKLARI
İŞİĞİNDA ÇOCUK SUÇLULUĞU VE NEDENLERİ

Yüksek Lisans Tezi

İsmet BAYSAN KOBAT

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. ADNAN KÜÇÜK

Kırıkkale 2009

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

İsmet BAYSAN KOBAT tarafından hazırlanan "Ulusal ve Uluslar arası Hukukta Çocuk Hakları Işığında Çocuk Suçluluğu ve Nedenleri" adlı tez çalışması, jürimiz tarafından, Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.
...../...../200.....

Başkan

Doç. Dr. Kürşat Nuri TURANBOY

Üye

Yrd.Doç.Dr. Anıtan KÜÇÜK
(Danışman)

Üye

Yrd.Doç.Dr. Ali İhsan ERDAĞ

KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuk Hakları Işığında Çocuk Suçluluğu ve Nedenleri” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

İsmet BAYSAN KOBAT

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR	V
ÖZET	1
ABSTRACT	2
GİRİŞ	3

I. BÖLÜM

ULUSAL VE ULUSLARARASI HUKUKTA ÇOCUK HAKLARININ GELİŞİMİ

I- ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER VE ÇOCUK HAKLARININ GELİŞİMİ 5

<i>A- Çocuk Haklarına İlişkin Kavramların Tarihi Gelişimi</i>	5
1- Genel Olarak	5
2- Birinci Dünya Savaşına Kadarki Devre	7
3- Birinci Dünya Savaşından Sonraki Devre	8
4- İkinci Dünya Savaşı ve Sonraki Devre	9
<i>B- Çocuk Haklarıyla İlgili Uluslararası Sözleşmeler</i>	11
1- Türkiye Tarafından İmzalanmış ve Onaylanmış Olan Uluslararası Sözleşmeler	11
a- 20 Kasım 1989 Tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	12
aa- Sözleşmeye Kadarki Devre	12
ab- Sözleşmenin Yapısı ve Amacı	14
ac- Sözleşmenin Hukuksal Niteliği	15
ad- Sözleşmenin İçeriği	15
b- Türkiye Tarafından ÇHDS'ye Konulan Çekince	20
c- ÇHDS'nin Anayasanın 90/son Fıkrasına Göre Değerlendirilmesi	21
d- Çocuk Haklarıyla İlgili Diğer Belgeler	26
aa- 1924 Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi	27
ab- 1948 Çocuk Esirgeme Kurumları Birliği Çocuk Hakları Bildirgesi	28
ac- 1959 Tarihli BM Genel Kurulu Çocuk Hakları Bildirgesi	28

II- TÜRKİYE'DE HUKUKİ AÇIDAN ÇOCUK HAKLARI 30

<i>A- Günümüze Kadar Olan Tarihi Gelişim</i>	30
1- 1920'li Yıllara Kadar Çocuk Hakları ile İlgili Gelişmeler	30
2- 1920-1960 Arasında Çocuk Hakları İle İlgili Gelişmeler	31
3- 1960 ve Sonrası Dönemde Çocuk Hakları ile İlgili Gelişmeler	32
<i>B- Çocuk Mahkemelerinin Tarihçesi</i>	36
1- Çocuk Mahkemesi Savcılığı	36
2- Çocuk Mahkemeleri	38
3- Türkiye'de Çocuk Mahkemeleri	39

a- Genel Olarak	39
b- Çocuk Mahkemesi	40
c- Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi	41
d- Hakimlerin Atanması ve Yetkilendirmeleri	41
4- Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal Hizmet	42
5- Anayasal Düzenleme.....	43
6- Çocuk Haklarıyla İlgili Ulusal Kaynaklarımız.....	44

II. BÖLÜM

ÇOCUK SUÇLULUĞU VE NEDENLERİ

I- ÇOCUK SUÇLULUĞU.....	46
<i>A- Suç Kavramı.....</i>	<i>46</i>
<i>B- Çocuk Suçluluğu</i>	<i>47</i>
1- Kavram	47
2- Çocuk Suçluluğunun Tanımı.....	47
3- Karşılaştırmalı Hukukta Çocuk Yaş Grupları	49
4- Bazı Ülkelerde Çocuk Suçluluğu	50
5- Türkiye’de Çocuk Suçluluğunun Görünümü	51
6- Suçlu Çocukların Eğitim Durumu.....	52
7- Suçlu Çocuk ve Uyuşturucu Madde.....	53
<i>C- Çocuk Suçluluğunun Nedenleri</i>	<i>54</i>
1- Genel Bakış.....	54
2- Bireysel Nedenler.....	55
3- Biyolojik Nedenler	57
a- Suçu Beden Yapılarındaki Farklılıklara Dayandıran Teoriler	57
b- Çocuk Suçluluğuna İlişkin Genetik Teoriler.....	57
4- Çevresel Nedenlerin Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri	61
a- Aile Çevresinin Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri.....	62
aa- Aile Yapısının Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri.....	63
ab- Ailenin Ekonomik Yapısının Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri.....	64
ac- Ailenin Eğitim Durumunun Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri	65
ad- Ailedeki Çocuk Sayısının Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri	65
b- Okul Çevresinin Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri	67
c- Boş Zamanların Değerlendirildiği Dış Çevrenin Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri.....	68
5- Kitle İletişim Araçlarının Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri.....	70
6- Kentleşme ve Göçlerin Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri	72
a- İç Göç, Gecekondulaşma ve Ekolojinin Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri	72
b- Göçler-Çarpık Kentleşmenin Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri.....	73
c- Göçün Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri	74
d- Gecekondulaşmanın Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri	75

III. BÖLÜM

ÇOCUKLARIN CEZA HUKUKU AÇISINDAN SORUMLULUĞU VE YARGILANMASI

I- CEZA HUKUKU AÇISINDAN ÇOCUĞUN SORUMLULUĞU	77
<i>A- Genel Olarak</i>	<i>77</i>
<i>B- Türk Ceza Hukuku Sisteminde Çocuğun Sorumluluğu</i>	<i>79</i>
1- 5237 Sayılı TCK'da Çocuğun Cezai Ehliyeti	83
2- 5395 Sayılı ÇKK'da Çocuğun Cezai Ehliyeti.....	85
II- ÇOCUKLARIN YARGILANMASI	87
<i>A- Genel Olarak</i>	<i>87</i>
<i>B- Görevli ve Yetkili Mahkeme</i>	<i>90</i>
1- Çocuklar Bakımından Görevli Mahkeme.....	90
a- Çocuk Mahkemesinin Görevleri	90
b- Çocuk Ağır Ceza Mahkemesinin Görevleri	90
c- Çocuk Mahkemesinde veya Çocuk Ağır Ceza Mahkemesinde Yargılanma Kuralının İstisnası Olarak Davaların Birleştirilmesi	91
2- Çocuklar Bakımından Yetkili Mahkeme	91
a- Çocuklar Bakımından Görevli Mahkemelerde Yetki	91
aa- Genel Olarak	91
ab- Çocuk Mahkemelerinin Yargı Çevresi.....	92
ac- Çocuk Ağır Ceza Mahkemelerinin Yargı Çevresi	92
<i>C- 12 Yaşından Küçük Olanlar.....</i>	<i>93</i>
<i>D- 12 Yaşını Bitirmiş 18 Yaşını Doldurmamış Olanlar</i>	<i>94</i>
1- 15 Yaşından Küçük Olanlar	94
2- 15 Yaşından Büyük Olanlar	95
<i>E- Sosyal İnceleme Raporunun Düzenlenmesi</i>	<i>97</i>
1- Genel Olarak	97
2- Sosyal İnceleme Raporunun Alınması	97
3- Kanun Değişikliği Sebebiyle CMK'na Göre Alınan Raporun Durumu	97
<i>F- Çocuk Mahkemelerinde Yargılamaya Egemen Olan İlkeler</i>	<i>97</i>
1- Basitlik İlkesi	98
2- Sadelik İlkesi.....	98
3- Gizlilik İlkesi	98
<i>G- Çocukların Yetişkinlerle Birlikte Suç İşlenmesi</i>	<i>98</i>
III- ÇOCUKLARA ÖZGÜ GÜVENLİK TEDBİRLERİ, CEZALAR VE BUNLARIN YERİNE GETİRİLMESİ	100
<i>A- Güvenlik Tedbirleri.....</i>	<i>100</i>
1- Çocuklara Özgü Güvenlik Tedbiri ve Uygulaması	100
a- Genel Olarak	100

b- Çocuklara Özgü Güvenlik Tedbirleri.....	101
ba- TCK'ndaki Düzenleme	101
bb- Çocuk Koruma Kanunundaki Düzenleme	102
bc- Çocuğun Aile İçinde Korunması.....	104
bd- Tedbirlerin Uygulanmasında Koordinasyon	105
2-Tedbir Kararı Alınması	106
<i>B. Güvenlik Tedbirlerinin Yerine Getirilmesi.....</i>	<i>108</i>
<i>C. Her Zaman Son Karardan Dönülebilmesi</i>	<i>109</i>
<i>D. Cezalar.....</i>	<i>110</i>
1- Genel Olarak	110
2- Çocukların Ceza Sorumluluğu ve Lehe Olan Kanun Hükümlerinin Tespiti	110
3- Yaş Gruplarına Göre Çocuklar Hakkında Verilecek Ceza	112
a- On İki Yaşından Küçük Olanlar	112
b- On İki Yaşını Bitirmiş, On Beş Yaşını Doldurmamış Olanlar	112
c- 15 Yaşını Bitirmiş 18 Yaşını Doldurmamış Olanlar	113
4- Çocuk Hakkında Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi	113
5- Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması.....	114
<i>E. Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi Şube Müdürlüğü ve Çocuk Kanunu ile İlgili Görevleri.....</i>	<i>115</i>
<i>F. Cezaların İnfazı.....</i>	<i>116</i>
1- Genel Olarak	116
a- Çocuk hükümlü kavramı	116
b- Çocuk Hükümlüler Hakkında Uygulanacak Hükümler	117
2- Çocukların Cezalarının İnfaz Edileceği Kurumlar	120
a- Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumları	120
aa- Genel Olarak	120
ab-Çocuk Kapalı Ceza infaz Kurumu Bulunmayan Yerler	120
b- Çocuk Eğitim Evleri	121
IV- KORUNMA İHTİYACI OLAN ÇOCUKLAR VE TEDBİRLER	121
IV- DİĞER KONULAR	123
<i>A- Yaş Tespiti Yaş Düzeltme.....</i>	<i>123</i>
<i>B- MÜDAFİ TAYİNİ.....</i>	<i>124</i>
BİBLİYOGRAFYA	128

KISALTMALAR

a.g. e	: Adı geçen eser
ABD	: Ankara Barosu Dergisi
AD.	: Adalet Dergisi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları mahkemesi
B.	: Baskı
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
CD.	: Ceza Dairesi
CGTİK	: Ceza ve Güvenlik tedbirlerinin İnfazı Hakkında kanun
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
ÇHDS	: BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi
ÇHS	: Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
ÇKKTKY.	: Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik
E.	: Esas
HSYK.	: Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
İBD	: İstanbul Barosu Dergisi

İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
İÜHFİM	:İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K	: Karar
KÜÇAS/Pekin Kur.	:Küçükler İçin Adalet Sistemine Dair Birleşmiş Milletler Asgari
m.	: Madde
s.	: Sayfa
SHÇEK	:Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Standart Kuralları
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
UNECEF	: Birleşmiş Milletler ve Çocuklara Yardım Fonu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı
vb.	: ve benzeri
Y	: Yayınları

ÖZET

Tezimizde, çocuk haklarının ulusal ve uluslararası hukuktaki gelişimi ve günümüzdeki durumu ortaya konmaya çalışılmıştır. Çocuk haklarının ulusal ve uluslararası hukukta geçmişten günümüze kadar olan gelişimi ve günümüzdeki durumu detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma ile çocuk hakları konusunda ulusal ve uluslararası hukukta günümüze kadar olan gelişmeler, çocuk suçluluğu ve bunun nedenleri, çocukların ceza hukuku açısından sorumlulukları ve yargılanması ele alınmıştır.

Çocuk haklarında, ulusal ve uluslararası hukukta günümüze kadar olan gelişmeler çok yetersizdir. Geleceğimiz olan çocukların haklarının daha ileri bir noktaya getirilmesi gerekmektedir. Bu sadece devletin değil, toplumun her kesiminin görevidir.

ABSTRACT

The aim of this thesis is to explain development of the rights of the child in national and international law. It is attempted to analyse historical formation of the rights of the child from past to present and its current status.

This study deals with the developments on the rights of the child at national and international level to date, juvenile delinquency and its causes, responsibilities of children in criminal law and their prosecution and trial.

With regard to Childs Rights Law, developments in national and international law are unfortunately inadequate. It is necessary to carry forward rights of our children who represents our future. It is not only the duty of the Government but also ours.

GİRİŞ

Aile ve toplumun temel taşıını meydana getiren çocukların, uluslararası antlaşmalarla korunmuş ve her ülkenin kültürel yapılarına göre yansımış dokunulmaz ve devredilmez nitelikte hakları vardır.

Çocukların kamu düzenini bozucu hareketler sergilemesi durumunda, çağdaş dünyada cari olan insani gelişmelerin bir gereği olarak, aynı davranışı sergileyen yetişkin birisine uygulanacak cezalarla ile çocuğa uygulanacak cezaların her halükarda farklı olması gerekir.

Uluslararası alanda çocuk haklarıyla ilgili düzenlemeler, özellikle büyük savaşlarda en çok zarar görenlerin çocuklar olduğu fark edilince hız kazanmıştır. Diğer yandan, aile ve toplum içinde de, toplumların gelişmişliği ile de oranlı olarak, çocuklara zarar verici tutum ve davranışlar mevcuttur. Çocuk haklarına yönelik ilk iyileştirici nitelikte düzenlemeler, devletin, temel ihtiyaçlar olan sağlık, barınma, eğitim gibi sosyal alanlarda hizmet vermesi ile ilgilidir.

Çocuk hakları açısından büyük önem taşıyan, çocuk haklarının korunması için birey, aile, özel ve resmi kurumlar ile hükümetlere yükümlülükler getiren 1959 Tarihli BM Çocuk Hakları Bildirgesi, çocuk hakları açısından daha ayrıntılı düzenlemeler getiren 1989 Tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye temel olmuştur. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocukların “İnsan Hakları Bildirgesi” niteliğinde uluslar arası belge olmuş ve 18 yaşından küçükler çocuk olarak nitelendirilmiştir.

Eski çağlardan beri suç, toplumlarda yaşanan sosyal bir olgudur. İnsanlığın değişmesi ve gelişmesine paralel olarak suçların algılanmasında, çeşitlerinde ve müeyyidelerinde farklılıklar görülmüştür. İlk önceleri suçu işleyen tek başına sorumlu tutulurken daha sonraları meydana gelen toplumsal değişme ve gelişmenin de etkisiyle suç işlemeye itilen sebepler de açıklanmaya çalışılmaktadır ve ceza verilirken dikkate alınmaktadır. Tüm bu gelişmeler göstermiştir ki çocuk suçluluğu hukuksal bir olgu olmaktan çok sosyolojik ve psikolojik yönü ağır basan bir olgudur.

Çocukları suç işlemeye iten birçok faktör vardır. Çocuklar yetişkinler gibi kasıtlı olarak suç işlemezler. Onları suça iten aile ortamı, arkadaş grubu, eğitim durumu gibi birçok neden vardır; onlar bazen oyun amacı ile bile suç işleyebilmektedirler. Suç işleyen çocukların

yüzde 85'i aileleriyle birlikte yaşamaktadırlar. Buradan yola çıkarak şu soru sorulabilir mi acaba: Ailelerin çocuk tacirleriyle işbirliği yaptıkları söylenebilir mi? Bu durum ve sorulan soru göz önüne alındığında, çocukların suç işleme sorununun sadece devleti ve hukukçuları ilgilendiren bir sorun olmadığı, aileyi, eğitimcileri, idarecileri kısaca toplumun her kesimini, bütün vatandaşları ilgilendiren bir problem olduğu söylenebilir.

Suç işleyen çocuklara ceza vermek en son çare olarak düşünülmüştür. Öncelikle çocuğun fizyolojik ve psikolojik gelişiminin sağlıklı bir şekilde tamamlanması için çalışılarak, topluma kazandırılmak hedeflenmiştir. Bunun için de öncelikle yaşına, akli gelişimine uygun tedbirler alınmaya çalışılmıştır.

İşte bu çalışmada, çocuğun uluslararası hukuk ve iç hukuktan doğan hakları ışığında, çocuk ve suç bağlantısı yapıp, suça itilmiş çocuk tanımlanarak, suç işleme nedenleri incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Birinci Bölümünde, çocuk haklarının tarihsel süreçte gelişimi ele alınıp, bu hakları düzenleyen uluslararası sözleşmeler açıklanarak, çocuk haklarına ilişkin gelişim ve uluslararası sözleşmelere değinilecek, iç hukukumuz açısından çocuk hakları incelenerek, yakın tarihimizdeki çocuk hakları ile ilgili gelişmeler ele alınıp Anayasadaki çocuk haklarına değinilecektir.

İkinci Bölümde, çocuk suçluluğu açıklanacak, bu açıklamayı yapabilmek için suç kavramı açıklanıp, çocuk ile suçun bağlantısı kurulacaktır. Çocuk suçluluğunun nedenleri tespit edilerek, bu nedenler açıklanmaya çalışılacaktır.

Çalışmamızın son bölümü olan Üçüncü Bölümünde, ceza hukuku açısından çocuğun sorumluluğu ve yargılanması incelenecektir. Bu bölümde; yeni TCK ve yeni Çocuk Koruma Kanunu açısından çocuk haklarına getirilen yeni haklar ve bu kanunlar ışığında çocukların yargılanması incelenecektir.

I. BÖLÜM

ULUSAL VE ULUSLARARASI HUKUKTA ÇOCUK HAKLARININ GELİŞİMİ

I- ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER VE ÇOCUK HAKLARININ GELİŞİMİ

A- Çocuk Haklarına İlişkin Kavramların Tarihi Gelişimi

1- Genel Olarak

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 1. maddesine göre çocuk; “daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan”dır.

Hukukçu olsun olmasın, kişide saflığı, kusursuzluğu ve sevimliliği çağrıştıran çocuk¹, günlük dilde iki anlamda kullanılmaktadır. Birinci anlamda; yetişkinlerden çocukları ayırmak için kullanılır. Burada hangi yaşta çocukluğun bitip yetişkinliğin başladığı tam olarak kestirilememektedir. Bu; bölge, sosyal çevre, dinsel görüş ve yaşa göre değişmektedir. İkinci anlamda ise soy bağları yani evlatları belirtmek amacıyla kullanılmaktadır. İnsan, yaşamı boyunca ana-babasının çocuğu olarak kalır. Halk dilinde çocuk kavramı daha çok küçüklüğü belirtmek amacıyla kullanılmaktadır.

Çocuk hakları, çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki bakımlardan özgürlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararlardır. Aslında çocuk hakları, yetişkin haklarından ayrı bir alan değildir. Çocuk hakları da insan hakları hukukunun bir parçasıdır. Çocukların özel gereksinimleri nedeniyle ayrı bir çocuk hakları düzenlemesine karşın çocuk hakları ve yetişkin hakları bir bütündür².

Doğal hukuk anlayışına göre de; insan doğuştan getirdiği bazı haklara sahiptir. Çocuklar ise hem insan olmasından hem de çocuk olarak korunma, bakım ve yetiştirilmeye muhtaç olduklarından bu haklara sahiptirler. Pozitif hukuk açısından çocuk hakları ise, uygulamadaki yasa ve uluslararası sözleşmelerle düzenlenen haklardır. Çocuk, eski devirlerden beri toplumların ilgilendiği bir varlıktır. Ancak bu ilginin niteliği, kapsamı ve

¹ Rona SEROZAN, *Çocuk Hukuku*, İstanbul 2000, s. 3.

² Emine AKYÜZ, *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*, MEB Yayınları, No:3395, Ankara, 2000, s. 4.

biçimi tarihsel gelişimde farklılıklar göstermektedir. Söz konusu farklılıklar, toplumların sosyal, kültürel gelişmesine, örgütlenmesine ve toplum içindeki egemenlik koşullarına bağlı bulunmaktadır. İlkel toplumlarda çocuğa, “ekonomik yarar sağlayan bir varlık” olarak bakılmaktaydı. Üyesi olduğu ailenin çok kullanışlı bir malı olarak kabul edilirdi³. Çocuk, ailesine ekonomik katkıda bulunduğu gibi, bazı durumlarda ağır ekonomik yükler de getirmektedir. Özellikle ekonomik bunalım dönemlerinde işsizliğin artması, çocuğun sakat, zayıf, hastalıklı olması ile bakımını üstlenecek kimselerin olmaması durumunda çocuklar toplum dışına itilmekte, hatta yaşam haklarına son verilmesi olağan sayılmaktadır. Tarihsel süreç içinde devletlerin güçlenmesi ile aile reisinin çocuk üzerindeki sınırsız egemenliği giderek zayıflamış ve devletin çocuğa karşı bakım ve koruma yükümlülüğüne dönüşmüştür. Devlet zamanla bu yükümlülüğün yerine getirilmesi konusunda aktif bir denetim yürütmeye çalışmışsa da bu denetim yeterli olmamıştır.

Eskiden olduğu gibi bugün dahi çocuğun her şeyden evvel ailenin sorumluluğuna terk edilmiş olması çocukların ve çocuk haklarının uluslararası alanda korunması fikrinin onaya açılmasını geciktirmiştir. Cinsiyet, dil, milliyet, ırk, renk, sosyal bakımdan (meşru veya gayri meşru olması) dini inanç ve fikir farkı yapılmaksızın insanlığın çocuklara karşı sorumlu olduğu esasının kabulü ile uluslararası alanda çocukları koruma faaliyetleri başlamıştır⁴.

Bu faaliyetler neticesinde, çocukların korunması ile ilgili ilk kurumlar dini bir nitelik taşıırken, toplumların ekonomik, sosyal ve siyasi görüşlerinde değişiklikler ile uygarlık seviyesinin yükselmesi neticesinde bu kurumlar dini niteliğinden çıkarak, çocuğun yapısı ve gelişimine uygun sosyal kurumlar haline gelmişlerdir. Artık bu tür kurumlar devlet eliyle kurulmakta ve sosyal hukuk devletlerinin bir görevi olarak kabul edilmektedir.

Bu tarihsel gelişim sürecinde 20. yüzyılın başlarında ulusal ve uluslararası çalışmalar başlamış olmakla birlikte, özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen iki dünya savaşının ve onları izleyen çeşitli toplumsal olayların çoğalması ile artan kimsesiz, yoksul, evlilik dışı, vb. çocuklar ve bunların sorunları, çocuk hakları ve bu hakları konu alan çocuk hukukunun gelişimini hızlandırmıştır⁵. Özellikle günümüze kadar bu çalışmalar yoğunlaşmış ve sorun daha ciddi bir şekilde ele alınmış, çocuk, üzerinde serbestçe tasarruf edilebilir, devir ve terk edilebilir, hatta öldürülebilir bir “nesne” olmaktan çıkarılıp, haklara ehil, kişilik sahibi bir

³ AKYÜZ E., a.g.e., s. 42.

⁴ Ali Naim İNAN, *Çocuk Hukuku*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No. 3, İstanbul 1968, s. 80.

⁵ AKYÜZ. E, a.g.e., s. 43.

“özneye” dönüştürülmüştür⁶. Tezin bu bölümünde çocuk haklarının doğuşunu ve gelişimini incelemeye çalışarak günümüze kadarki çocuk hakları ile ilgili uluslararası sözleşmelere değineceğim. Son olarak da iç hukukumuzdaki düzenlemelere değinmek istiyorum.

2- Birinci Dünya Savaşına Kadarki Devre

Çocuk haklarının günümüze kadarki gelmesinde çok önemli değişiklikler olmuştur. İlk zamanlarda çocukların pozitif hukuk tarafından koruma altına alınmış hiç bir hakkı olmamış, bazı dönemlerde mal gibi alınıp satılmıştır. Ailesine ekonomik menfaatler sağlamak için çok ağır şartlarda çalıştırılmış, aile çok fakirse sadece karın tokluğuna da çalışmışlardır. Ancak insan hakları alanında yaşanan ilerlemelerle paralel olarak, toplumda çocuk hakları da doğup gelişmeye başlamıştır.

15. yüzyılın sonlarında İspanyol filozof Vives, ilk defa çocuk haklarının esaslarını ortaya atmış ise de, bunlar hukuki esaslardan ziyade, eğitim prensipleri mahiyetinde idi. 18. yüzyılın sonlarında İsviçreli eğitimci Pastalozzi, fakir çocukların sefaleti ve eğitimsizlikleri sorununa değinmiştir⁷.

Çocuk ve çocuk haklarının korunması muhtelif yönleriyle zaman zaman ortaya atılmıştır⁸. İlk kez 1556 yılında basılmış olan “Le Grand Propriétaire de Toutes Choses” (Her Şeylerin Büyük Sahibi) adlı yirmi ciltlik ansiklopedide çocukluk yaşları tanımlanmıştır⁹. Uluslararası çocukların korunması fikrini ilk olarak 1894 yılında Jules le Jeune ortaya atmıştır. 1911 Haziranında Paris Çocukları Koruma Cemiyeti ikinci başkanı Eduard Juliet’nin teklifiyle çocukların korunması fikrine ilgi gösteren çeşitli Avrupa Devletlerinin delegeleri Paris’te özel bir toplantı yapmışlardır¹⁰.

Çocukların korunması alanında uluslararası bir merkez kurulması yolunda ilk resmi girişim, 1912’de İsviçre’de görülmüştür. İsviçre Milli Meclisi çocukların korunması hakkında çalışmalar yaparken; aynı yıllarda Belçika Devleti de, bu konuda çalışmalarda bulunmuştur. Belçika Adalet Bakanı Kont imzasıyla yapılan davete uyan birçok devletin ve çocukları koruma kuruluşu delegelerinin iştirakiyle Temmuz 1913’te Brüksel’de Milletlerarası

⁶ SEROZAN, a.g.e., s. 10.

⁷ AKYÜZ. E., a.g.e., s. 11.

⁸ İNAN, a.g.e., s. 81.

⁹ Suat BALLAR, *Çocuk Hakları*, 1. Basım, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 1998, s. 4.

¹⁰ İNAN, a.g.e., s. 81.

Çocukların Korunması Bürosunu kurmak gayesiyle ilk kongre toplanmıştır. Bu kongrede özellikle çocuk mahkemelerinin yetkisi, evlilik dışı birleşmelerden doğan çocukların vesayeti, çocuk ölümleri, alkolün çocuklar üzerindeki zararlı tesirleri gibi çocuk sorunları üzerinde uzun tartışmalar yapılmış ve merkezi Brüksel’de olmak üzere Milletlerarası Çocukların Korunması Bürosunun kurulması da kabul edilmiştir.

3- Birinci Dünya Savaşından Sonraki Devre

Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde devletin çocukların korunması ile ilgilenmeleri artık kaçınılmaz hale gelmiştir. Savaşı izleyen yıllarda İngiliz Eglantyne Jobb’in çabaları, “çocukları kurtarın” sloganıyla toplumların vicdanında derin bir şekilde yankı bulmuş ve yöneticiler üzerinde ciddi etkiler meydana getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası gelişmeler çocukların korunması düşüncesinin ulusal düzeyden uluslararası düzeye çıkması şeklinde bir özellik taşımaktadır¹¹.

Bu arada Belçika Hükümeti, çocukların ve gençlerin korunması ile alakalı problemleri tekrar uluslararası bir kongrede tartışmak için yine bir çağrıda bulunmuştur. Bu çağrı üzerine otuz üç devletin birçok resmi ve özel çocukları koruma kuruluşu delegelerinin iştirakiyle Temmuz 1921’de ikinci kongre toplanmıştır. Bu kongrede Uluslararası Çocukları Koruma Birliği kurulmuş ve bu birliğe on devlet üye olmuştur. Bu çalışmalardan sonra ilk olarak, “Alman Çocuk ve Gençliğini Koruma Kanunu” ile çocuğun yaşama ve eğitim hakkı yasal garanti altına alınmıştır¹².

Uluslararası Çocukları Koruma Birliği, kuruluşundan bir yıl sonra Milletler Cemiyeti Teşkilatının çalışma alanı içerisinde kabul edilmek için çalışmalara başlamıştır.

Milletler Cemiyeti Meclisince 24 Mart 1924 tarihinde sekreterliğin sosyal alandaki teknik çalışmalarına ilave edilmek suretiyle çocukların ve gençliğin korunması sorunlarını incelemek üzere özel bir komisyon kurularak Milletlerarası Çocukları Koruma Birliğinin görevleri Milletler Cemiyetinin faaliyetlerinden olduğu kabul edilmiştir.

Birinci Dünya Savaşından sonra dünya barışının sağlanmasına katkıda bulunmak amacıyla kurulmuş olan Milletler Cemiyeti, öncelikle barışçı ve mutlu bir toplumun inşası için milletlerin uymalarını istedikleri yaşam standartlarını tespit etmiştir. Bu arada toplumun

¹¹ AKYÜZ E., a.g.e., s. 56.

¹² BALLAR, a.g.e., s. 7.

temel taşı olan çocukların her türlü ihmal ve istismardan öncelikle korunma haklarını vurgulamak ve onların her hal ve koşulda yetişkinlerden daha özel olarak ele alınmaları gerekliliğinden hareketle bir Uluslararası Çocuk Hakları Bildirgesi hazırlamışlar. Bu bildirme 1924’de, Milletler Cemiyet Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Çocukların yaşatılmaları, gelişmeleri ve kalkınmalarının uluslararası temel ilke olarak ilk defa alındığı bu beş maddelik bildirgeyi imzalayan devlet büyüklerinin arasında genç Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Paşa da yer almıştır ¹³.

Milletler Cemiyeti Meclisi, 9 Haziran 1925’te adını “çocukları ve gençleri koruma istişari komisyonu” olarak değiştiren komisyon, “kadın ve çocuk ticaretinin men’i” ve de “çocukları koruma” komitesi olarak iki kısma ayrılmıştır.

Uluslararası iyi niyetin göstergesi olan bu çalışmalar uzun ömürlü olamamıştır. 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle önce Milletler Cemiyetinin kuruluş amacındaki fonksiyonunu yerine getiremeyerek geçerliliğini yitirmesine, buna bağlı olarak da Çocuk Hakları Bildirgesi’nin uluslararası alanda hiçbir yaptırıma tabi olmadan herhangi bir kağıt parçasından öteye değerinin kalmamasına neden olmuştur.

4- İkinci Dünya Savaşı ve Sonraki Devre

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan BM Teşkilatı, Milletler Cemiyeti’nin yerine geçmek üzere kurulmuştur. Milletler Cemiyeti’nin siyasi olmayan teknik görevleri ve buna bağlı olarak çocukların korunması ile ilgili görevler böylece fiilen ve hukuken BM Teşkilatı’nın görevleri arasına girmiştir. BM Teşkilatına bağlı çeşitli özel kuruluşların çalışma alanlarında çocuğun bedeni, fikri-ruhi sağlığı hakkında dikkat ve özenin gösterilmesi ele alınmıştır.

BM Teşkilatı’na bağlı özel kuruluşlarının başlıcaları şunlardır:

- (1) Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF)
- (2) Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO)
- (3) Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO)

¹³ Gülgün MÜFTÜ, “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”, *Emniyet Genel Müdürlüğü Küçüklerin Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri*, Ankara, 1988, s. 19.

(4) Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO)¹⁴.

İkinci Dünya Savaşı sonunda kurulan BM Teşkilatı, 1946 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konseyine, dünya halklarını 1924'lerdeki kadar birbirlerine bağlamak amacıyla Cenevre Bildirgesinin canlandırılmasını önermiştir. Bundan iki yıl sonra da 1948'de BM Genel Kurulu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini kabul etmiştir.

1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde 25. ve 26. maddelerde yer alan “analık ve çocukluk özel yardım ve desteğe hak kazandırır. Bütün çocuklar, evlilik içinde ya da dışında doğsunlar, özel sosyal korunmadan yararlanırlar. Anne ve baba, çocuklarına verilecek eğitim türünü öncelikle seçme hakkına sahiptirler” hükmü, Çocuk Hakları Bildirgelerine ışık olmuştur¹⁵.

1950 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi, Çocuk Hakları Bildirgesinin son taslağı hazırlamıştır. Yıllar süren çalışmalardan sonra on maddelik bu bildirge 20 Kasım 1959'da BM Genel Kurulunda oy birliği ile kabul edilmiştir.

1959 Çocuk Hakları Bildirgesinde çocuğun doğum öncesi ve sonrasında özel bakım ve korunmaya muhtaç olduğu vurgulanarak, çocuklar arasında ayırım yapılmadan gelişmelerini sağlayacak tüm olanaklardan yararlandırılmaları doğumdan itibaren bir isme ve milliyete hak kazanmaları ve sosyal güvenlikten yararlanmaları gerekliliğinin altı çizilmiştir. Çocukların haklarının korunması, onların ihmal ve istismardan uzak tutulmalarının sağlanması için bağlayıcılığı kuvvetli olan uluslararası belgelere gereksinim olduğu anlayışı benimsenmeye başlanmıştır. 1979 yılı “BM Çocuk Yılı” olarak kutlandığında bu gereklilik öncelikle ele alınmıştır. O zamanki Polonya Yargıtay Başkanı Prof. Adam Polatka'nın çağrı ve önderliğinde Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin hazırlık çalışmalarına başlanmıştır.

Bugün hepimizin çok iyi bildiği Çocuk Haklarına Dair Sözleşme metninin hazırlanması, BM Sekreteryaasının değişik birimlerinde, özellikle Cenevre de bulunan İnsan Hakları Merkezi, Viyana'daki Merkez UNICEF, Uluslararası Çalışma Teşkilatı (ILO), Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO), UNESCO, Kızıl Haç ve Hükümet Dışı Kuruluşundan büyük yardım ve destek görmüştür.

¹⁴ İNAN, a.g.e., s. 88.

¹⁵ BALLAR, a.g.e. s., 8.

Böylece üzerinde on yılı aşkın bir süre çalışılan Sözleşme metni, 20 Kasım 1989 tarihinde BM'in 44. Genel Kurulunda oy birliği ile benimsenmiştir. Bu Sözleşme ile uluslararası topluluk dünyanın her yerindeki çocukların taşıdıkları değerlerin ve yaşama, korunma, gelişme ve katılım dâhil sahip oldukları tüm hakların tanınıp güvence altına alınması yolunda önemli bir adım atmıştır.

B- Çocuk Haklarıyla İlgili Uluslararası Sözleşmeler

1- Türkiye Tarafından İmzalanmış ve Onaylanmış Olan Uluslararası Sözleşmeler

- Uluslararası Hukukta Çocuk Haklarını doğrudan veya dolaylı korumaya yönelik birçok sayıda sözleşmeler yapılmıştır. Bu sözleşmelerin isimleri şunlardır:

- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- Çocuk Haklarının Uygulanmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi
- Kadın ve Çocuk Ticaretinin Kaldırılmasına Dair sözleşme
- Deniz İşlerinde Çalıştırılacak Çocukların Asgari Yaş Haddinin Tespiti Hakkında Sözleşme
- Küçüklerin Korunması Konusunda Makamların Yetkisi ve Uygulanacak Kanuna Dair sözleşme
- Küçüklerin Vatana İadesine Dair Sözleşme
- Evlilik Dışı Çocukların Tanınmasına Dair Sözleşme
- Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinmeye İlişkin İşbirliği Hakkında Lahey Sözleşmesi
- Çocukların Evlat Edinilmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi
- Küçüklerin Korunması Konusunda Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme
- Meşru Olmayan Çocukların Ana Bakımından Nesebinin Tesisine Ait Sözleşme

- Çocuklara Karşı Nafaka Yükümlülüğü Konusundaki Kararların Tanınması ve Tenfizine İlişkin Sözleşme

- Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlât Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme

- Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme

- Küçüklerin Vatana İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi

- Evlilik Dışı Doğan Çocukların Hukuki Statüsüne ilişkin Avrupa Sözleşmesi

- Çocukların Velayeti Konusundaki Kararların Tanınması ve Tenfizi Sözleşmesi

- En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi

- İstihdamda Asgarî Yaşla İlgili 138 Sayılı ILO Sözleşmesi

- Avrupa Antlaşmaları Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması (Biyotıp) Sözleşmesi

- Milletlerarası Çocuklara Acil Yardım Fonu ile Türkiye Hükümeti Arasındaki Anlaşma.

a- 20 Kasım 1989 Tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

aa- Sözleşmeye Kadarki Devre

1989 Tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hazırlık süreci, 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ve 1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi ile başlamıştır. Temel alınan bu bildirelerin üzerinden geçen zaman zarfında yeni fikirler ortaya çıkmış, bazı anlayışlar değişmiştir. Böylelikle Çocuk Hakları kavramı da kapsam olarak genişlemiştir. Bu süreç içerisinde, çocuk sömürsü ve istismarına ilişkin olaylarda artış kaydedilmiştir. Bununla birlikte çocukların korunmasına yönelik düzenlemeler uluslararası alanda ciddi olarak tartışılmış ve çocuk haklarını geliştirme ve yaşama geçirmek için faaliyetler artmıştır.

UNICEF raporlarına göre, çocukların karşılaştıkları sorunlardan bazıları şunlardır:

- Aileleri tarafından terk edilen yaklaşık 100 milyon çocuk, ancak çok ağır işlerde çalışarak yaşamını sürdürebilmekte ya da yasa dışı işlere, fuhşa, dilencilığe yönelmektedir.

- 50 milyonun üzerindeki çocuk güvensiz ya da sağlıksız koşullarda çalışmaktadır.

- 6-11 yaşları arasında 120 milyon çocuk okula gitme olanaklarından yoksundur.

- Her yıl yaklaşık 3.5 milyon çocuk önlenebilir, tedavi edilebilir hastalıklardan ölmektedir.

- Gelişmekte olan ülkelerde, beş yaşın altında yaklaşık 155 milyon çocuk mutlak yoksulluk düzeyinde yaşamaktadır.

- Daha varlıklı toplumlarda yaşayanlar da aralarında olmak üzere milyonlarca çocuk kötü davranışa ya da ihmale maruz kalmakta, cinsel istismara uğramakta ya da uyuşturucu kurbanı olmaktadır¹⁶.

Savaşlar ve başta depremler olmak üzere doğal afetler çocuklar için büyük acılara neden olmaktadır. Bu olaylar sonucunda milyonlarca çocuk anne-babasız, evsiz-barksız, yani korunmasız kalmaktadır. Yukarıda sözü edilen Bildirge, çocukların çıkarları yönündeki özel ve kamusal nitelikteki girişimler açısından, o günden bu yana bir kılavuz işlevi görmüştür. Ne var ki bildirgeler, devlet tarafından kabul edilen fakat uyulmadığı takdirde bağlayıcılığı ve yaptırımını bulunmayan ilan edilmiş genel ilkelerdir. Oysa sözleşmede kendisine taraf olan devletleri bağlayan, hüküm ve yükümlülüklerine uymak zorunda oldukları yasa niteliğindedir.

1924 Cenevre Bildirgesinden bu yana yalnızca evrensel çocuk hakları bildirgeleri yayınlanıp, belli konularda çocukların korunmasını ele alan bazı uluslararası sözleşmeler de yapılmıştır. Ancak, çocuk haklarının da insan hakları alanında yapıldığı bütüncül bir yaklaşımla ve bağlayıcı bir sözleşme ile güvence altına alınması gerekli olmuştur¹⁷.

Genelde tanımlandığı biçimiyle Çocuk Hakları Şemsiye Yasası, 1948 yılında kabul edilen Uluslararası İnsan Hakları Bildirgesinin oluşturduğu insan hakları hukukunun ayrılmaz bir parçasıdır. İnsan haklarının savunulması için tutarlı ve entegre bir yasalar bütününe gereksinme duyulduğuna ve evrensel bir bildirge ve özel bağlayıcı yasalar aracılığıyla bu gereksinme karşılanmış bulunduğu göre, aynı biçimde çocuk haklarının da böyle tutarlı ve

¹⁶ AKYÜZ E., a.g.e., s. 18.

¹⁷ AKYÜZ E., a.g.e., s. 18.

bağlayıcı yasalar bütününe dayanması gerektiği çok haklı olarak savunulmuştur. İşte Polonya yetkilileri, 1979 Uluslararası Çocuk Yılı öncesinde, bir çocuk hakları sözleşmesi hazırlanması önerisinde bulunurken bu gerekçeye dayanmışlardır¹⁸.

Böylelikle çocukların haklarının standartları daha açık seçik tanımlanması yürürlükteki var olan yasa boşluklarının doldurulması, derinlemesine yeniden gözden geçirilmesi ve bir tek bağlayıcı uluslararası düzenleme fırsatı doğmuştur.

BM Genel Kurulu, bu olaylar ve gerekçeler doğrultusunda Polonya'nın 1978'de yaptığı öneriyi dikkate alarak 1979 yılında, 43 üye devletin temsilcilerinden oluşan bir "çalışma grubu" oluşturarak hazırlanan ilk taslağı incelemiştir.

Çalışma grubu bir süre faaliyette bulunarak "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme" (ÇHDS) tasarısını hazırlamıştır. Hazırlanan tasarı, BM Ekonomik ve Sosyal Konseyine gönderilmiş, işlemler tamamlandıktan sonra, Konsey taslağı BM Genel Kurulu'na sunmuştur. Genel Kurul, Sözleşme metnini, Çocuk Hakları Bildirgesinin 30. Yıl dönümü olan 20 Kasım 1989 tarihinde oy birliği ile kabul etmiştir. Sözleşme, 2 Eylül 1990 tarihinde onaylayan ilk 21 devlet arasında yürürlüğe girmiştir¹⁹.

ab- Sözleşmenin Yapısı ve Amacı

ÇHDS, Önsöz ve üç Kısımdan oluşmaktadır. Önsözde, BM'in temel ilkeleri ile İnsan Hakları Sözleşmeleri ve Bildirgelerinin bazı özel hükümlerine gönderme yapılmış, çocukların özel bir korunmaya ihtiyaçları oldukları belirtilmiş, sorumlulukların ilk önce aileye ait olduğu, devletin de aileye yardım edeceği vurgulanmıştır. Sözleşmenin Birinci Kısımında, 18 yaşını doldurmamış çocukların sahip olduğu haklar ve bunların gerçekleştirilmesi için devlete düşen görevler düzenlenmiştir (m. 1-41).

Sözleşmenin amacı çocukların korunması için evrensel ilkeler belirlemek, onları her türlü ihmal, istismar ve kötü muamelelere karşı korumaktır²⁰. ÇHDS'nin temel ilkesi, çocuğun yüksek yararadır ve her konuda çocuğun yüksek yararının gözetilmesini öngörür.

¹⁸ BALLAR, a.g.e., s. 62.

¹⁹ AKYÜZ E., a.g.e., s. 18.

²⁰ AKYÜZ E., a.g.e., s. 19.

Sözleşme, çocuğun yüksek yararının ulusal olduğu kadar uluslararası ortamlarda da ele alınması gerekliliğinin de bir kanıtıdır²¹.

İkinci ve Üçüncü Kısımlarda, Sözleşmede yer alan hakların taraf devletlerce yetişkinlere ve çocuklara öğretilmesi yükümlülüğü 42. madde ile belirtildikten sonra, Sözleşmenin yürürlüğe girmesini ve uyulmasını düzenleyen kurallara devamındaki maddelerde yer verilmiştir (ÇHDS. m. 43-54).

ac- Sözleşmenin Hukuksal Niteliği

Sözleşme, uluslararası hukuk açısından çocuklara yönelik tutum ve davranışlara ilişkin evrensel standartları düzenleyen, bağlayıcı güce sahip hukuksal bir metindir. ÇHDS taslağının hazırlanması evresinde, bağlayıcı bir yasal belge niteliği taşımasına ve özelliğinin her türlü hakkı kapsamına özen gösterilmiştir. Bu itibarla, uygulanması için kurulan mekanizmanın anlaşmalardaki türlü öğeleri yansıtması uygun görülmüştür. Ayrıca BM hukuk uzmanları ve hükümet dışı kuruluşlar da taslak sözleşmenin uygulama maddelerine ilişkin önerilerde yapıcı davranılmasını öğütlemişlerdir.

Sözleşme, pek çok kesimce çocukların “Magna Carta”sı ya da “İnsan Hakları Bildirgesi” olarak nitelendirilmekte ve 18 yaşından küçük her bir kişinin bireysel haklarını ayrıntılarıyla işleyen 54. maddeyi içermektedir. Bu maddeler, çocukların açlık ve yoksulluktan, savsaklamadan, sömürden ve diğer kötü davranışlardan uzakta, kendi güçlerini tam anlamıyla gerçekleştirebilecek biçimde gelişmelerini öngörmektedir²².

ad- Sözleşmenin İçeriği

Sözleşme, genel olarak bütün çocukların gündelik yaşamları içinde karşılaştıkları sorunlar ile istismar ve sömürme olaylarının öncelikle saptanmasına ve daha sonra çözümlenmesine ilişkin hükümleri içermektedir. Sözleşmedeki çocuk hakları, etnik yapı, toplumsal farklılık, özürsüzlük, doğum ve başka farklılıklar gözetilmeksizin bütün çocuklar için eşit ölçüde geçerlidir²³. Sözleşmede, taraf devletlere çocuklara eşit olarak muamele yapılması garanti edilmiştir.

²¹ MÜFTÜ, a.g.e., s. 21.

²² BALLAR , a.g.e., s. 65.

²³ MÜFTÜ, a.g.e., s. 20.

ÇHDS'nin 1. maddesine göre "bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır"²⁴. Sözleşmenin önsözünde, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinde olduğu gibi, çocukların, hiçbir ayırım, gözetilmeksizin hak ve özgürlüklerden yararlanma hakkına sahip olduğu, özel ilgi ve yardıma hakkı olduğu, ailenin çocuğa karşı sorumluluğunu yerine getirebilmesi için gerekli koruma ve yardımı görmesi zorunluluğu gibi ülkelerin yerine getirmesi gerekli olan vecibeler sayılmıştır.

Bu Sözleşmede, çocukluk döneminin 18 yaşa kadar devam edeceği belirlenerek uluslararası alanda bütünlük sağlanmış olmaktadır. Ancak, çocuğa uygulanacak iç hukuktaki düzenlemede, reşitlik yaşı olarak daha erken bir yaşın kabul edilmiş olması halinde, Sözleşme bu durumu hariç tutmuştur.

ÇHDS'de, çocukların özel olarak duyarlı konumları tanınmakta; onların medeni, siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel hakları birbirine karşılıklı olarak bağımlı ya da birbirini karşılıklı olarak pekiştiren öğelerin bütünlüğü biçiminde ele alınmaktadır. Sözleşmede çocuk aynı zamanda bir birey olarak, yaşla ve olgunlaşma ile gelişen gereksinimlere sahip bir varlık olarak tanınmaktadır.

Bu şekilde Sözleşme, çocuğu hakları ile ana-babaların veya sorumluluk sahibi diğer kişilerin hakları ve görevleri arasında bir denge kurarak, çocuğun kendini ilgilendiren kararlara katılma hakkını tanımıştır. Bu yönü itibariyle ÇHDS, bu alanda var olan diğer sözleşmelerin ötesindedir.

ÇHDS'nin genel olarak çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının ayrıntılı olarak işlendiği 54. maddesinde, çocukların, açlık ve yoksulluktan, istismar ve ihmalden, sömürü ve her türlü kötü muameleden uzak olarak doğuştan sahip oldukları potansiyellerini tam anlamda gerçekleştirebilecek şekilde sürdürmeleri öngörülmektedir.

Sözleşme ayrıca çocukların kendi fikirlerini açıkça ifade etmelerini ve gelecekleri ile ilgili konularda söz sahibi olmalarının sağlanmasını önermektedir. O halde ÇHDS, çocukların haklarını savunan ve koruyan uluslararası hukuksal ve etik bir araçtır. Bu yeni ahlaki kavram,

²⁴ Resmi Gazete, Sayı: 22184, 27 Ocak 1995.

erkek, kız, kırsal, kentsel, yoksul, varlıklı, özürlü, üstün zekalı ve yetenekli bütün çocuklar için aynı ölçüde geçerlidir²⁵.

NOT: Buradan sonraki kısımda Sözleşmede yer alan bazı maddelere atfen bilgiler verilmektedir. Bu bilgilerin akabinde Sözleşmenin hangi maddesinden faydalanılmış ise metin sonunda (ÇHDS. m. ..) şekline uygun olarak bir belirleme yapılması gerekmektedir.

ÇHDS'nin temel ilkesi çocuğun yüksek yararadır ve her konuda çocuğun yüksek yararının gözetilmesini öngörür. Ulusal olduğu kadar uluslararası ortamlarda da çocuğun yüksek yararının ele alınması gerekliliğinin de bir kanıtıdır.

Sözleşmenin önsözünde değinilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesindeki ilkeler, ÇHDS'de çocuklar için de esas alınmış; bu Sözleşmede, çocuğun insan onuruna yakışır temel hakları sistematik bir bütünlük içerisinde toplanmıştır. Ancak bu haklar, çocukların haklarının gözetilmesinde asgari standardı belirtir. Eğer ülkeler bu haklardan daha fazlasını çocuklara vermiş iseler, iç hukukları ile bir bütünlük içerisinde, Sözleşmeyi uygulamaya devam ederler.

Bu sözleşme çocuk haklarına dair bu güne kadar hazırlanmış olan en kapsamlı ve ayrıca içerdiği haklara uluslararası yasa gücünü kazandıran ilk metindir. Sözleşmeyi önemli yapan nedenlerden biri, bu belgenin geleceğe sahip çıkışı temsil etmesidir. İnsan haklarına saygı, bir toplumun geleceğini temsil edecek olan çocuklarına nasıl davrandığı ile anlaşılır. Bu konuya ehemmiyet veren bir toplum, çocuklarını eksiksiz biçimde geliştirip, onlara özgürlük ve saygınlık tanır.

ÇHDS, toplumun çocuklara karşı sorumluluklarını hukuksal çerçeveye kavuşturan tarihsel bir belgedir. Yaşam, sağlık ve eğitim alanlarında gözetilecek en az standartları belirlemenin yanı sıra bu Sözleşme, evde ya da işyerinde, savaş sırasında ya da iç çatışma dönemlerinde, fiziksel ve cinsel nitelikte olanlar dâhil şiddet ve sömürüye karşı çocuklara açık bir koruma getirmeyi hedeflemektedir.

Sözleşme, çocuklara tanıdığı haklar yanında, taraf devletlere yükümlülükler de getirmiştir. Bu hükümlerle, çocukların, hiçbir ayrıcalık yapılmaksızın bütün haklardan eşit olarak taraf devletlerce yararlandırılacakları, taraf devletlerin, çocuklar hakkında bir karar alırken onun üstün yararlarını göz önünde bulunduracağı, çocuklar hakkında karar alınırken çocukların görüş ve düşüncelerinin alınması zorunluluğu getirilmiştir.

²⁵ MÜFTÜ, a.g.e., s. 20.

ÇHDS'nin diğerk maddelerinde güvenceye alınan haklar ve taraf devletler için öngörülen yükümlülüklerin özetle Şu Şekilde sıralanması mümkündür:

- Yaşam hakkı ve çocuğun yaşamını sürdürmesini ve gelişmesini sağlama,
- İsim taşıma hakkı,
- Uyruluk kazanma hakkı,
- Ana-babasını tanıma ve onlar tarafından yetiştirilme hakkı,
- Uyrukluğunu, adını ve aile ilişkilerini kapsamak üzere, kimliğini koruma hakkı,
- İsteği dışında ana-babadan ayrılmama ve ana babadan ayrılmış çocuğun onlarla düzenli biçimde kişisel ve doğrudan ilişkiler kurma hakkı,
- Ana-babası ayrı devletlerde oturan çocuğun onlarla kişisel ve doğrudan ilişkilerde bulunma hakkı,
- Kendisini ilgilendiren her sorun karşısında düşüncesini özgürce dile getirme hakkı ve kendisini ilgilendiren yargısal ya da yönetsel kovuŐturmada dinlenilme olanağı,
- Söz ve ifade özgürlüğü hakkı,
- Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı,
- Dernek özgürlüğü hakkı,
- Barışçı toplantı özgürlüğü hakkı,
- Özel yaşamına, ailesine, konutuna ve iletiŐimine yönelik keyfi ya da haksız karıŐma ya da saldırılara karşı yasal korunma hakkı,
- Çocuğun ulusal ve uluslararası kaynaklardan gelen bilgiye ve araç gerece ulaşması için kimi özendirici önlemler alma,
- Çocuğun yetiştirilmesi ve gelişmesinin sağlanması ana ve babanın ortak sorumluluk taşıdığı ilkesinin sağlanmasına çaba gösterme,

- Çocuğun her türlü şiddete, bedensel ya da zihinsel saldırılara, terk ya da ihmale, kötü davranışlara ve sömürüye karşı korunması için tüm önlemleri alma,

- Aile çevresinden yoksun olan çocuğun, devletten özel koruma ve yardım görme hakkı,

- Evlat edinme konusundaki temel düşüncenin, çocuğun üstün çıkarı olduğuna inanma,

- Özürlü çocukların, eksiksiz ve uygun bir yaşam sürdürme ve özel bakımdan yararlanma hakkını tanıma,

- Çocuğun, olabilen en iyi sağlık düzeyinden ve tıbbi bakım ile rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanma hakkını tanıma,

- Çocuğun sosyal güvenlik hakkını tanıma,

- Çocuğun eğitim hakkını tanıma, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı çocuğun kafasına yerleştirmeyi amaçlama,

- Yerli halktan ya da etnik, dinsel yahut dilsel azınlıklardan olan çocukları, kendi kültürüne sahip olma, dinine inanma ve onu uygulama ya da kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakmama,

- Çocuğu her türlü cinsel sömürü ve şiddete karşı koruma,

- Çocukların kaçırılmaması, satılmaması ya da fuhşa konu olmamaları için tüm uygun önlemleri alma,

- Çocuğa işkence edilmemesi; zalimce insanlık dışı ve aşağılayıcı ceza verilmemesi, yasadışı ya da keyfi olarak özgürlüğünden yoksun bırakılmaması,

- 15 yaşından küçükleri askere almama²⁶

44. maddeye göre, Sözleşmeye taraf olan devletler, ülkelerindeki çocukların bu haklardan nasıl yararlandıkları ve Sözleşme hükümlerinin yaşama geçirilmesi için ne gibi önlemler aldıkları konularında, BM Çocuk Hakları Komitesine 5 yılda bir rapor vermekle yükümlüdür. Uzman ve bağımsız kişilerden oluşan Komite, taraf Devletlerin Sözleşme ile

²⁶ Mesut GÜLMEZ, “İnsan Haklarında Gelişmeler: Çocuk Hakları, İş Güvencesi ve Sosyal Şart Alanında Gelişmeler”, *İnsan Hakları Yıllığı*, C. 16, Yıl: 1994, s. 116.

üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirme konusunda kaydettikleri ilerlemeleri incelemektedir²⁷.

Sözleşme, benimsenmesini izleyen Genel Kurul kararından sonra 26 Ocak tarihinde imzaya açılmış ve 2 Eylül 1990 tarihinde ise yirmi ülkenin onay kararı ile taraf devletler için uluslararası bir yasa gücüyle devreye girmiştir.

ÇHDS, ülkemiz adına 14. 09. 1990 tarihinde imzalanmış, 9 Aralık 1994 tarihinde 4058 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunmuş ve Bakanlar Kurulu tarafından 23 Aralık 1994, 946423 sayılı kararla onaylanarak 27 Ocak 1995 gün ve 22184 sayılı Resmi Gazete de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşmeyi imzalamakla bir takım yükümlülükler altına da girmiş bulunmaktadır. Sözleşmenin bazı hükümleri doğrudan doğruya uygulanabilir olduğu halde, bazı hükümlerin uygulanabilmesi için yeni yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu nedenle, yeni kanuni düzenlemelerin yapılması yanında, mevzuatımızda yer alan Sözleşmeye aykırı bazı hükümlerin yürürlükten kaldırılması gerekmektedir²⁸.

b- Türkiye Tarafından ÇHDS'ye Konulan Çekince

Türkiye, BM ÇHDS'yi, bazı çekinceler koyarak onaylayıp kabul etmiştir. Uluslararası Sözleşme ve antlaşmalarda önemli bir sorun teşkil eden çekince (ihtirazi kayıt-reservation), “bir devletin bir uluslararası sözleşme veya antlaşmayı kabul etmekle birlikte, bağlı olmadığı veya kendisini bağlı saymadığı bazı hükümleri benimsediği hükümlerin dışında tutmak için belirttiği irade”; İhtirazi kayıt; bir husustaki muhalefeti (karşı koymayı) veya tereddüdü gösteren ibare; karşı koyma kaydı; bir sözleşmede katılmayan hükümlerin belirtilmesi²⁹ şeklinde tanımlanabilir.

Türkiye, ÇHDS'yi, 29-30 Eylül 1990 tarihleri arasında BM Genel Merkezi'nde toplanan “Çocuklar İçin Dünya Zirvesi”nde imzalamıştır. Sözleşme, “Türkiye Cumhuriyeti, BM ÇHDS'nin 17., 29. ve 30. maddeleri hükümlerini, T.C Anayasası ve 24 Temmuz 1923

²⁷ M. Semih GEMALMAZ, *Ulusüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, 4. B., Beta y., İstanbul 2003, s. 304-305.

²⁸ Mustafa SALDIRIM, “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Açısından Suça İtilmiş Çocuğun Haklarına Bir Bakış ve Bir Öneri”, *Adalet Dergisi*, Yıl: 1999, Ankara, s. 144.

²⁹ Ejder YILMAZ, *Hukuk Sözlüğü*, 4. B., Yetkin y., Ankara, 1992, s. 179.

tarihli Lozan Antlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun yorumlama hakkını saklı tutmaktadır” şeklinde bir çekince konularak 4058 sayılı kanunla onaylanmıştır³⁰.

Sözleşmenin Türkiye tarafından kendisine çekince konulan 17. maddesinin (d) fıkrası, “Taraf devletler, ...kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik ederler” şeklindedir. Sözleşmenin çekince konulan 29. maddesinin (c) fıkrasında “Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi” hükmü vardır. Hakkında çekince konulan 30. maddede: “Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz” hükmü yer almaktadır.

Sözleşmeye konulan çekincelerin ana fikrini, “Türkiye’nin, uluslararası antlaşmalarla tanıdığı azınlıklar dışındaki azınlıkları tanımaması” oluşturmaktadır. Bilindiği gibi Türkiye’de azınlıklar, Lozan Antlaşması gereğince gayrimüslim Türk vatandaşları (Ermeni, Rum ve Yahudi) olup, bunların dışındaki diğer etnik unsurlar azınlık olarak kabul edilmemektedir³¹.

c- ÇHDS’nin Anayasanın 90/son Fıkrasına Göre Değerlendirilmesi

Uluslararası antlaşmaların hukuk düzenimiz içindeki yeri konusundaki tartışmalar uzun süredir devam etmesine rağmen sıcaklığını korumaktadır.

1982 Anayasanın 90. maddesinin “Usulüne göre yürürlüğe konmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz” şeklindeki son fıkrasına, 7 Mayıs 2004 gün ve 5170 sayılı yasayla “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır” hükmü eklenmiştir. Bu değişiklik tartışmaları daha da alevlendirmiştir.

³⁰ Yahya AKYÜZ, “Çocuk Suçluluğu Konusunda Türk Eğitim Tarihinde İlk Önemli Araştırma”, *1. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu*, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı y., Ankara, 2002, s. 19.

³¹ Şevket GÖKKAYA, “Çocuk Hakları Sözleşmesine Konan Çekinceler”, *İstanbul Dergisi*, C. 69, S. 10-11-12, Ekim-Aralık 1995, s. 613.

Uluslararası antlaşmaların iç hukuk düzenimizdeki yeri konusunda öğretilerde farklı görüşler bulunmaktadır. Bir kısım yazarlar, milletlerarası antlaşmaların kanunlarla eşdeğerde olduğunu³², bir kısmı kanunların üstünde³³, bir kısmı Anayasal değerde³⁴, bir kısmı da Anayasanın üstünde³⁵ kabul etmişlerdir.

Uluslararası hukuk normlarının anayasa normlarına üstünlüğü tezi en açık bir şekilde Hans Kelsen tarafından açıklanmıştır. Kelsen'e göre, uluslararası hukukun iç hukuk düzenlerine üstünlüğü düşüncesinden hareket edilirse, uluslararası antlaşmaların, bu antlaşmayı yapan tarafların bütün iç hukuk kurallarından, hatta onların içinde en üstünü olan anayasa normlarından da üstün olduğu kabul edilebilir³⁶. Dominique Carreau, uluslararası hukukun iç hukuka üstünlüğünün uluslararası düzeyde bütünüyle tanınmış bir prensip olduğunu belirtmektedir. Carreau'ya göre üstünlük prensibi, uluslararası hukukun iç hukuka üstün geldiği anlamına gelir. Bu açıdan iç hukuk normunun anayasal, yasal, düzenleyici ve yargısal nitelikte olmasının bir önemi yoktur³⁷.

Uluslararası antlaşmaların anayasaya üstünlüğü ilkesi çerçevesinde, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin* de Anayasa dâhil, bütün iç hukuk normları karşısında üstün olduğu düşünülmektedir³⁸. Favoreu'a göre, anayasal normların dahi Avrupa normları karşısında

³² Seha L. MERAY, *Devletler Hukukuna Giriş*, 1. Cilt, Ankara, 1968; Tahsin Bekir BALTA, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye", *Türkiye'de İnsan Hakları*, Ankara, 1970, s. 278; Hüseyin PAZARCI, *Uluslar Arası Hukuk Dersleri*, Birinci Kitap, Ankara, 1985, s. 31; Ergun ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, 2. B., Yetkin y., Ankara, 1989, s. 381; Adnan KÜÇÜK, "Hukuk Devleti Kavramı ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti", *Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal*, (Ed.: Ali Rıza ÇOBAN & Bilal CANATAN & Adnan KÜÇÜK), 1. B., Adres y., Ankara, 2008, s. 374.

³³ Mümtaz SOYSAL, "Anayasaya Uygunluk Denetimi ve Uluslar arası Sözleşmeler", *Anayasa Yargısı*, S. 3, Ankara, 1987, s. 15-17; Süheyl BATUM, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasa Sistemine Etkileri*, İstanbul, 1993, s. 159 vd.; Adnan KÜÇÜK, *Anayasa Hukuku*, Orion y., Ankara, 2008, s. 240; Hukuk Devleti Kavramı ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti, s. 374.

³⁴ Edip ÇELİK, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Türk Hukukunda Yeri ve Uygulaması", *İdare Hukuku ve İlimleri D.*, S. 1-3, Y. 1988, s. 52; Tekin AKILLIOĞLU, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz", *AÜSBFD.*, S. XLIV, No.: 3-4, Ankara, s. 173; *Anayasa Yargısı*, Yetkin y., Ankara, 1997, s. 114; *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Yetkin y., Ankara, 1996, s. 103; KÜÇÜK, Hukuk Devleti Kavramı ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti, s. 374.

³⁵ A. Şeref GÖZÜBÜYÜK, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı", *İnsan Hakları Derneği Yayınları 35. Yıl*, C. 9, Ankara, 1987, s. 3; *Anayasa Hukuku*, Güncelleştirilmiş 14. B., Turhan Kitabevi, 2006, s. 307; KÜÇÜK, Hukuk Devleti Kavramı ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti, s. 375.

³⁶ Hans KELSEN, "La Garantie Juridictionnelle de la Constitution: La Justice Constitutionnelle", *Revue du Droit Public*, 1928, s. 211-212'den aktaran: Kemal GÖZLER, *Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu*, 1. B., Ekin Kitabevi y., Bursa, 1999, s. 180-181.

³⁷ Dominique CARREAU, *Droit International*, Pédone, 3e Éditione, Paris, 1991, s. 42'den aktaran: GÖZLER, *Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu*, s. 181.

³⁸ GÖZLER, *Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu*, s. 183.

boyun eğmeleri gerekir³⁹. Gölcüklü de, “ulusal anayasa veya yasa koyucusunun Sözleşme normlarına aykırı normlar kabul etmemesi gerektiğini” belirtmiştir⁴⁰. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin, Anayasa dâhil bütün iç hukuk normlarına üstün olduğu prensibi, Avrupa İnsan Hakları Divanı tarafından da teyid edilmiştir. *Open Door ve Dublin Weil Women c. Irlande Davasında*, İrlanda Yüksek Mahkemesinin İrlanda Anayasasının doğacak çocuğa hayat hakkı tanıyan 40/3. fıkrasına dayanarak aldığı bir kararın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uygunluğu sorunu ortaya çıkmıştır. Bu davada Avrupa İnsan Hakları Divanı, İrlanda Yüksek Mahkemesinin, Birleşik Krallıkta kürtaj yapan klinikler üzerine bilgi alış-verişini yasaklayan kararını orantılılık ilkesine aykırı bulmuştur⁴¹. Favoreu, bu davada, Avrupa İnsan Hakları Divanının, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine dayanarak, çocuk aldirmayı yasaklayan İrlanda Anayasasının hükümlerini, dolaylı olarak etkisizliğe uğrattığını belirtmiştir⁴².

Uluslararası antlaşmaları kanun düzeyinde gören Gözler’e göre uluslararası antlaşmaların Anayasa Mahkemesinin denetimi dışında bırakılmasının nedeni şudur: Bir kere uluslararası antlaşmalar, hukuki geçerliliğini Türk Anayasasından değil, uluslararası hukuktan alır. Anayasa Mahkemesi, normların Anayasaya uygunluğunu denetlemekle görevlidir. Diğer yandan, Anayasa Mahkemesinin usulüne göre yürürlüğe konulmuş bir uluslararası antlaşmayı denetlediği ve iptal ettiği bir an varsayılsa bile, uluslararası hukuk bakımından bir değişiklik olmaz. Yani Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen uluslararası antlaşma, uluslararası hukuk bakımından ortadan kalkmaz. Zira usulüne göre yürürlüğe konulduğuna göre, Türkiye’yi bağlamaya devam eder⁴³.

Anayasa değişikliği hükmüne temel hak özgürlüklere ilişkin antlaşmaların yasalarla çatışması durumunda uluslar arası sözleşmelerin esas alınacağını ifade eden Pazarıcı, Anayasa değişikliğinden sonra uluslararası antlaşmaların iç hukuktaki değeri ve etkisinin, temel hak ve

³⁹ Louis FAVOREU, “Souveraineté et supraconstitutionnalité”, *Pouvoirs*, 1993, n° 67, s. 76’dan aktaran: GÖZLER, *Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu*, s. 183.

⁴⁰ Feyyaz GÖLCÜKLÜ, “La hiérarchie des normes constitutionnelles et sa fonction dans la protection des droits fondamentaux”, Rapport présenté à la VIIIe Conférence des Cours constitutionnelles européennes, (Ankara, 7-10 mai 1990), *Revue universelle des droits de l’homme*, 1990, s. 299’dan aktaran: GÖZLER, *Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu*, s. 183.

⁴¹ Avrupa İnsan Hakları Divanı, 29 Ekim 1992 tarihli *Open Door ve Dublin Weil Women c. Irlande* Kararı.

⁴² FAVOREU, “Souveraineté et supraconstitutionnalité”, s. 76’dan aktaran: GÖZLER, *Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu*, s. 184.

⁴³ Kemal GÖZLER, *Hukuka Giriş*, 4. B., Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2007, s. 144-146.

özgürlüklere ilişkin antlaşmaların, yasalarımızın üzerine çıkarması şeklinde olacağını belirtmiştir⁴⁴.

Gölcüklü ve Gözübüyük'e göre Anayasanın 90. maddesi değişiklikten önce de uluslararası antlaşmalar iç hukukun parçasıdır, iç hukukta doğrudan uygulanır, ayrıca bir düzenleme yapılmasına gerek yoktur ve bu sözleşmeler yasa ile değiştirilemez ancak kendi koydukları kurallara göre değiştirilebilir. Yargıtay'ın, bu görüşü destekleyen BM ÇHDS ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin dosya incelerken ve karar verirken dikkate alınması gerektiği hakkında kararları vardır⁴⁵.

TEZİÇ'e göre, Anayasanın 90. maddesinde yapılan değişiklikle, insan hakları sözleşmeleri ile kanunlar farklılık gösteriyorsa, esas alınacak uluslararası insan hakları belgeleridir⁴⁶. Yargıtay, çocukların sanık olduğu dosyalarda BM ÇHDS'nin çocuk tanımının esas alınarak karar verilmesi gerektiğini kabul etmiştir⁴⁷.

Anayasamızda 90. maddesinde yapılan bu değişiklikten sonra tartışılması devam eden ikinci konuda, yapılan yeni düzenleme, sadece insan haklarına ilişkin milletlerarası antlaşmalar açısından bir üstünlük içermektedir. Bir başka anlatımla, uluslararası bir sözleşme sadece insan haklarına ilişkin hüküm içermesi şartıyla hiyerarşik olarak kanunların üzerinde yer alacaktır. Oysa AB müktesebatı içinde insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmeler yanında Birliğin kuruluş ve işleyişine yönelik pek çok uluslararası sözleşme bulunmaktadır. İlerde Türkiye'nin olası üyeliği gerçekleşirse, bu normların iç hukuka doğrudan ve üstün bir biçimde uygulanabilmesi için çok kapsamlı anayasa değişikliklerine ihtiyaç duyulacaktır. Dolayısıyla bu değişiklik, AB hukukunun Türk hukukuna kolaylıkla aktarılması ve Türk

⁴⁴ Hüseyin PAZARCI, "İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması", *İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması* Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara, 5 Kasım 2004.

⁴⁵ "Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 12; Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin 6. maddesi uyarınca müşterek çocuklar dinlenmeksizin eksik inceleme ile yazılı şekilde velayet düzenlemesi yapılması usul ve yasaya aykırıdır." Yargıtay 2. HD., E. 2004/3590, K. 2004/4216.

⁴⁶ *Milliyet Gzt.*, 20 Eylül 2007.

⁴⁷ "...22.05.2004 gün ve 25469 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5170 Sayılı Yasanın 7. maddesi ile 2709 sayılı T.C. Anayasasının son fıkrasına eklenen "ek cümle" gereğince "usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin Milletlerarası Antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda Milletlerarası Antlaşma hükümleri esas alınır" yeni düzenlemesinin getirilmesi üzerine, TBMM tarafından kabul edilen ve 27.01.1995 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1. maddesinde yer alan "çocuk tanımı" esasa alınarak; suçla konu dosyada, suç tarihinde 15 yaşını dolduran sanığa, temel hak ve özgürlükler bağlamında, 2253 sayılı Yasanın 25. maddesine göre duruşmasının gizli yapılması gerekir yönündeki bozma kararına;..." Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 24.05.2005 gün, E. 2005/7-24, K. 2005/56.

hukukunun da AB hukukuna uyum sağlamasına önemli bir kapı açmaktan çok, özellikle Türkiye'nin adaylık sürecinde başını ağrıtan insan hakları konusunda yeni açılımlar yaratmaya yönelik biçimsel bir düzenlemedir⁴⁸.

Ayrıca, yeni fıkroda sadece “temel hak ve özgürlüklere ilişkin” milletlerarası antlaşmalara üstünlük tanınmaktadır. Hangi antlaşmaların temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşma sayılacağı konusunda bir açıklık yoktur. Kuşkusuz bu belirsizlik uygulamada önemli sorunların ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Aynı şekilde, milletlerarası antlaşmalarla yasalar arasında uyumsuzluk olup olmadığını kimin tespit edeceği sorusu da cevapsız kalmaktadır. Özellikle alt derece mahkemelerinin veya yüksek mahkemelerin farklı dairelerinin bu konuda farklı değerlendirmeler yapması durumunda sorunun nasıl çözüleceği yeni fıkra hükmünde yer almamaktadır. Bu konuda Anayasa Mahkemesi'nin yetkili kılınması düşünülebilir⁴⁹.

Anayasanın 90/ son fıkrasının üçüncü cümlesiyle getirilen yeni düzenlemenin nasıl anlaşılması ve uygulanması gerektiği şu şekilde sıralayabiliriz.

Yeni düzenleme, taraf olduğumuz ve usulüne uygun olarak yürürlüğe konulmuş tüm insan hakları sözleşmelerini kapsar. Bu bağlamda; üyesi olduğumuz bölgesel ve evrensel ölçekli kuruluşlarca kabul edilmiş insan hakları sözleşmelerinden onayladıklarımızdan, Irk Ayrımcılığının Tüm Biçimlerinin Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi (1965-2002), Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966-2003), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966-2003), Kadınlar Hakkında Tüm Ayrımcılık Biçimlerinin Kaldırılması Sözleşmesi (1979-1985), İşkence ve Başka Zalimce, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Ceza ya da Davranışlara Karşı Sözleşme (1987/1988), Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989/1994), Zorla Çalışma Sözleşmesi (1932/1998), Sendika Özgürlüğü ve Sendika Hakkının Korunması Sözleşmesi (1948/1993), Örgütlenme Hakkı ve Toplu Pazarlık Sözleşmesi (1949/1951), Ücret Eşitliği Sözleşmesi (1953/1967), Zorla Çalışmanın Kaldırılması Sözleşmesi (1959/1960), Ayrımcılık Sözleşmesi (1960/1967), Asgari Yaş Sözleşmesi (1967/1998) Çocukların Çalışmalarının En Kötü Biçimlerinin Kaldırılması ve Yasaklanması Sözleşmesi (2000/2001), İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (1950/1954), İnsan

⁴⁸ Özdemir ÖZOK, “İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması” *İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması* Türkiye Barolar Birliği Yayını Ankara 5 Kasım 2004.

⁴⁹ Süheyl BATUM & Ergun ÖZBUDUN & Serap YAZICI & Cem SOFUOĞLU tarafından TESEV için hazırlanan, “Anayasanın 90. Maddesinin Değiştirilmesine İlişkin Görüş” (www.tesev.org.tr).

Hakları Sözleşmesine Ek 1 sayılı protokol (1952/1954), İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 6 sayılı protokol (1983/2003), Avrupa Sosyal Şartı (1961/1989), Sosyal Güvenlik Avrupa Kodu (1964/1968), Sosyal Güvenlik Avrupa sözleşmesi (1972/1977) gibi sözleşmelerin tümü ulusal hukukla çatışmaları durumunda bu sözleşmeler “esas” alınarak öncelikle uygulanacaktır⁵⁰.

Tüm bu açıklamalar neticesinde, 90/ son fıkrasının üçüncü cümlesi ile ÇHDS de dâhil olmak üzere, evrensel ve bölgesel ölçekli uluslararası insan hakları hukukunun kaynaklarını oluşturan sözleşmelerden taraf olduklarımız, denetim organlarının kararlarını da kapsayacak şekilde ulusal düzenlemelere üstün tutularak doğrudan doğruya uygulama yükümlülüğü getirilmiştir. Bu durum karşısında, Türkiye'nin, gerek yasal ve idari düzenlemelerde, gerekse her türlü yargısal uygulamalarda, çocuk haklarına dair uluslar arası mevzuatı özenle dikkate almak zorundadır.

d- Çocuk Haklarıyla İlgili Diğer Belgeler

Çocuk Hakları ile İlgili Protokoller ve Bildiriler

- 1959 Tarihli BM Genel Kurulu Çocuk Hakları Bildirgesi

- 1919 Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi

- 1948 Çocuk Esirgeme Kurumları Birliği Çocuk Hakları Bildirgesi

- BM Olağanüstü ve Silahlı Çatışma Hallerinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına Dair Bildiri

- Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesi, Durdurulması ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol

- Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol

- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Katılmaları İle İlgili İhtiyari Protokol

- BM Çocuk Ceza Adaleti Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgarî Standart Kurallar (Beijing Kuralları)

⁵⁰ ÖZOK, a. g. e , 5 Kasım 2004.

- Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin BM Yönlendirici İlkeleri (Riyad İlkeleri)
- Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin BM Kuralları (Havana Kuralları)
- Hapis Dışı Önlemlerle İlgili BM Asgari Standart Kuralları (Tokyo Kuralları)
- Avrupa Sosyal Şartı
- BM Özürlü Kişilerin Haklarına Dair Bildiri
- BM Suçtan ve Yetki İstismarından Mağdur Olanlara Adalet Sağlanmasına Dair Temel Prensipler Bildirisi
- İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi'ne Ek Ölüm Cezasının Her Koşulda Kaldırılmasına Dair 13 No'lu Protokol
- İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Sözleşmeye Ek 12 No'lu Protokol

Bu belgelerden önemli bir kaç tanesine değinelim.

aa- 1924 Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi

1919 Versailles antlaşması ile kurulmuş olan Milletler Cemiyeti, uluslararası antlaşmazlıkları barışçı yollarla çözmek için oluşturulmuş bir örgüttü. Birinci Dünya Savaşından sonra ülkeler ağır kayıplar vermiştir. Bu korkunç savaşın olumsuz sonuçlarından hiçbir şeyden haberi olmayan, birçok masum çocuk da nasibini almıştır. Toplumların geleceği olan çocukların insanlığın bu kara felaketlerinden etkilenmeden sağlıklı büyüebilmeleri için bazı önlemlerin alınması gerekmiştir. Bu nedenle 1924 yılında çalışmalarda bulunan "Çocukları Koruma Fonu Uluslararası Birliği" tarafından hazırlanarak kabul edilen Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi, çocukların hakkı olan temel koşulların bir yasa metnine geçirilmesi niteliğindedir.

Bir taraftan Çocukları Koruma Fonu Uluslararası Birliği, diğer taraftan milletlerarası kadınlar meclisinin, Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesinin kabul edilmesi hususundaki gayretleri neticesinde, Milletler Cemiyeti Genel Kurulunca 26 Eylül 1924 tarihinde

beyanname kabule şayan bulunmuş ve beyannamede yer alan prensiplerin çocukları koruma alanındaki faaliyetlerinde üyelerin yol gösterici olması temenni edilmiştir⁵¹.

Beş maddeden oluşan Bildirgede, her türlü sadeliğine karşın çocukların hakları olduğu ve bu hakların korunması gerektiği vurgulanmıştır. Çocukların yapısına uygun ortamlarda bulundurulmaları, ihtiyaç sahibi çocukların ihtiyaçlarının karşılanması, felaket anlarında öncelikle yardım görmeleri ve her türlü sömürüye karşı korunmaları vurgulanmıştır. Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi 1939 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşının meydana getirmiş olduğu kaos ortamından dolayı uygulanamayan bir belge olarak tarihte yer almıştır.

ab- 1948 Çocuk Esirgeme Kurumları Birliği Çocuk Hakları Bildirgesi

1948 Çocuk Hakları Bildirgesi, Uluslararası Çocuk Esirgeme Kurumları Birliğinin yayınladığı bir Bildirge olup, aslında 1924 tarihli Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesini canlandırmaya yönelik iki madde daha eklenmek suretiyle genişletilmesini öngören bir belgedir. 1924 tarihli Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesine göre genişletmeye yönelik hükümler başta yer alan iki madde içeriğinde bulunmaktadır. Bunlar, çocukların “ırk, ulusallık ve din” gibi ayrımlara tabi tutulmadan korunması ile “çocuğun aile bütünlüğüne saygı gösterilmesi” ilkesi olmuştur. Diğer maddeler Cenevre ise Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesinin yenilenmesi niteliğindedir.

Gerek 1924 tarihli Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi, gerekse 1948 tarihli Uluslar Arası Çocuk Esirgeme Kurumları Birliği, Çocuk Hakları Bildirgesinin ileride düzenlenecek Çocuk Hakları Bildirgeleri ile Çocuk Hakları Sözleşmelerine kaynak oluşturduğuna kuşku yoktur⁵².

ac- 1959 Tarihli BM Genel Kurulu Çocuk Hakları Bildirgesi

Çocukları Koruma Fonu Uluslararası Birliği, 1948 yılında, 1924 tarihli Cenevre Bildirgesini tadil etti ve yeni metni 1950’de yürürlüğe koydu. Esas itibariyle aynı olan tadil edilmiş metni BM İnsan Hakları Komisyonuna tevdi etti. Bu uzun hazırlık çalışmalarından sonra, BM Genel Kurulu, 20 Ekim 1959 tarihinde Çocuk Hakları Bildirgesini kabul etmiştir⁵³.

⁵¹ İNAN, a.g.e., s. 96.

⁵² BALLAR, a.g.e., s. 36.

⁵³ İNAN, a.g.e., s. 98.

Bildirgenin önsözünde, çocuğun fizik ve zihin açısından olgunlaşmamış olması nedeniyle hem doğumdan önce, hem de sonra özel bakıma ve korumaya gereksinme duyduğu ve bireyler ile grupların yasal ve diğer yöntemlerle çocuk haklarının sağlanması için çaba göstermeleri gerektiği belirtilerek, insanlığın çocuğa her şeyin en iyisini vermekle yükümlü olduğu açıklanmıştır⁵⁴.

Genel kurul, Çocuk Hakları konusunda kabul ettiği bu Bildirgede yer alan hak ve hürriyetlerin, çocuğun ve toplumun selameti için korunması amacı ile aile, birey, özel ve resmi kurumlar ve hükümetleri bu hakları kabule ve aşağıdaki ilkeler içinde alınacak karar ve korunacak konularla uygulanmasını denetlemeye çağırır⁵⁵.

- (1) Çocuk hakları, hiçbir ayrıcalık olmaksızın tüm çocuklara uygulanacaktır,
- (2) Çocuklara, sağlıklı ve olağan bir biçimde özgürlük ve haysiyetlerinin korunarak gelişebilmelerini güvence altına almak için, özel koruma, fırsat ve olanaklar sağlanacaktır,
- (3) Çocukların bir ad ve uyruk edinme hakları vardır,
- (4) Çocukların yeterli beslenme, barınma, eğlenme ve tıbbi hizmetler de dâhil olmak üzere sosyal güvenlik hakları vardır,
- (5) Eğer özörlü iseler, özel bakım, eğitim ve tedavi hakkına sahiptirler,
- (6) Olanak bulunan her durumda anne ve babaların bakımı ve sorumluluğunda, sevgiye ve anlayışa, güvenli bir çevreye sahip olma hakları vardır,
- (7) Parasız eğitim ve eğlence ile bireysel yeteneklerini geliştirmek için eşit fırsat hakkına sahiptirler,
- (8) Felaket ve afetler durumlarında koruma ve kurtarma çalışmalarında öncelik haklarına sahiptirler,
- (9) Her türlü savsama, kötü muamele ve sömürgeye karşı korunma hakkına sahiptirler,
- (10) Her türlü ırk, din ya da başka ayrımcılığa karşı korunma ve barış ile evrensel kardeşlik ruhu içinde yetiştirilme hakkına sahiptirler.

⁵⁴ BALLAR, a.g.e., s. 44.

⁵⁵ İNAN, a.g.e., s. 98.

Böylesine farklı sosyal koşullara ve kültürel geleneklere sahip olan bu kadar çok ülkenin, temel ilkelerin önemi konusunda fikir birliğine varmış olmaları, çocukların haklarıyla bütünlük içinde onurlu ve sağlıklı bir şekilde gelişimlerini sürdürebilmeleri ve gelecekteki ilerleme açısından son derece cesaret verici bir simgedir.

II- TÜRKİYE’DE HUKUKİ AÇIDAN ÇOCUK HAKLARI

A- Günümüze Kadar Olan Tarihi Gelişim

Türkiye’de çocuk hakları ile ilgili gelişmeleri, toplumsal-ekonomik ve siyasal değişim sürecinde ülke açısından önemli tarihler olan 1920, 1960 ve sonrasına göre üç dönem içinde ele almak olanaklıdır.

1- 1920’li Yıllara Kadar Çocuk Hakları ile İlgili Gelişmeler

Yakın tarihimiz itibarıyla çocuklarla ilgili ilk bilinen girişim, Mithat Paşa’nın Tuna valisi iken 1868 yılında kurmuş olduğu ve daha sonra benzerlerinin imparatorluğun bütün eyaletlerde kurulması için zamanın Dâhiliye Nezareti (İçişleri Bakanı) tarafından genelge çıkartılmış olan “Çocuk Islahhaneleri”dir⁵⁶. Islahhanelerde çocukların bir yandan genel eğitimi sürdürülürken, diğer yandan terzi, kundura, mürettipik atölyelerinde bir sanat elde etmeleri amaçlanmıştır. Burada dikkat edilecek husus, suç işlemiş çocuklarla birlikte kimsesiz, henüz suç işlememiş fakat manevi tehlikede bulunan çocukları da himaye ederek topluma faydalı birer insan haline getirilmesinin hedeflenmesidir.

Sultan II. Abdülhamit’in sadrazamı Halil Rıfat Paşa tarafından uygulanmasına girişilen dilenciliğin yasaklanmasına ilişkin “Men-i Teseül Nizamnamesi” ile birlikte 1895 yılında İstanbul’da kurulan Darülaceze de kimsesiz çocukların korunmasında oldukça etkili olmuştur⁵⁷. 1908 yılında ilan edilen Meşrutiyetten itibaren savaşlar sonucu pek çok çocuk babasız kalmış, göçmen ya da mülteci olarak ülke topraklarına gelmiştir. Bu çocukların korunması ve eğitimi amacıyla ülkenin çeşitli yörelerinde Maarif Nezaretine (Eğitim Bakanlığına) bağlı olarak Darüleytamlar (yetimhane veya öksüz yurdu) açılmaya başlanmıştır.

⁵⁶ Naci ŞENSOY, *Çocuk Suçluluğu, Çocuk Mahkemeleri ve İnfaz Müesseseleri*, İstanbul, 1949, s. 56.

⁵⁷ Sevda ULUĞTEKİN, *Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları, Türkiye Barolar Birliği Yayını* Ankara, 1994, s. 45.

2- 1920-1960 Arasında Çocuk Hakları İle İlgili Gelişmeler

Anadolu’da 1920 yılında kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Osmanlı İmparatorluğu’nun kapattığı Darüleytamları yeniden açma çalışmasına girişmiş ve 5 Aralık 1922’de “Darüleytam Yönetmeliği”ni yürürlüğe koymuştur. Bu yönetmelik, Atatürk’ün liderliğindeki TBMM Hükümeti’nin sosyal alandaki ileri tedbirlerini büyük bir açıklıkla ifade etmektedir⁵⁸. Anadolu’da Meclis Hükümeti ve ardından Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasını izleyen yıllarda, çocuk hakları ile ilgili birçok gelişme olmuştur. Bu yıllarda Darüleytam Yönetmeliklerinden başka, 1921’de Atatürk’ün emriyle Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuş, daha sonra da bu Cemiyet, “Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu” adını almıştır.

Kurumun amacı, 12 yaşına kadar bütün Türk çocuklarının yaşama haklarını, 18 yaşına kadar da kurumun çeşitli müesseselerinde bulunan bütün çocukları, maddi ve manevi açıdan korumaktır⁵⁹. Kreş ve gündüz bakım evleri, çocuk yuvaları hemşire kolejleri, poliklinikler ve doğum evleri gibi kuruluşlarla amacına uygun hizmetler gerçekleştirilmiş, ayrıca yoksul çocuklara yemek, giyecek, okul malzemeleri verilmek suretiyle sosyal yardımlar sürdürülmüştür. Bugün ülkemizde 20 bine yakın bakım ve korunmaya muhtaç çocuklarımıza Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından hizmet verilmektedir⁶⁰.

Bu dönemde ikinci önemli gelişme, Medeni Kanunun çıkarılmasıdır. 1926 yılında kabul edilen 743 Sayılı Medeni Kanun, ülkede “korunmaya muhtaç çocuk” tanımına ve mevzuatına önemli ölçüde ışık tutan kaynaklardan biri olmuştur. Özellikle 273. ve 274. maddeleri, korunması gereken çocuklara ilişkin çerçeveyi ortaya koyan bir içeriğe sahiptir⁶¹.

Ülkemizde çocukların korunması ve esirgenmesi ile görevlendirilen kurum, SHÇEK’dur. 1948 Çocuk Hakları Bildirgesi ise bu kurumun da üyesi bulunduğu Uluslararası Çocuk Esirgeme Kurumları Birliği’nin yayınladığı bir bildirge olan aslında 1924 tarihli Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi’ni doğrulamaya yönelik ve iki madde daha eklenmek suretiyle genişletilmesinin öngörüldüğü bir belgedir.

⁵⁸ ULUĞTEKİN, a.g.e., s. 46.

⁵⁹ ŞENSOY, a.g.e., s. 57.

⁶⁰ Y. Mehmet KONTAŞ, “Türkiye ve Dünyada Çocuğun ve Çocukluk Döneminin Tanımı”, *Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri*, Ankara, 1998, s. 14.

⁶¹ ULUĞTEKİN, a.g.e., s. 47.

Bu Bildirgeyle, yalnızca demokratik anayasalarla tanınan temel medeni ve siyasi haklar değil, ekonomik, toplumsal, kültürel haklar da, genel tanımlarla belirli hale gelmiştir. İlk grup haklar arasında, yaşama, özgürlük ve kişi güvenliği gibi haklarla birlikte, keyfi tutuklama, hapis ve sürgünden korunma, bağımsız ve tarafsız mahkemelerde adil ve kamuya açık olarak yargılanma hakkı ile düşünce, vicdan, din, toplanma ve örgütlenme özgürlükleri bulunmaktadır. Sosyal güvenlik, çalışma, eğitim, toplumun kültürel yaşamına katılma haklarıyla bilimsel ilerlemenin ürünlerinden yararlanma hakkı ise, Bildirgeyle getirilen yeniliklerdir.

1948 Çocuk Hakları Bildirgesinin etkisiyle ülkemizde meydana gelen çocukların korunmasına ilişkin yasal gelişmeler, ilki 1949 yılında korunmaya muhtaç çocuklar hakkında çıkarılan kanun ve devamında 1957 yılında yürürlüğe konulan Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanundur. Bu kanunlarla kurulan Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri Kurumu aracılığıyla kimsesiz ve korunmasız çocuklara yönelik hizmetler sunulmuştur.

1959 yılında tüm alanlarda sosyal hizmetlerin geliştirilmesine yönelik öneriler getirmesi, bu alanda eğitim ve araştırma yapması maksadı ile kurulan “Sosyal Hizmetler Enstitüsü”nü 1963 yılında bu Enstitü’nün idari ve bilimsel işlerini takip ve denetimini yapmakla görevli “Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü” izlemiştir⁶².

3- 1960 ve Sonrası Dönemde Çocuk Hakları ile İlgili Gelişmeler

1960’lı yıllar, sosyal bir hukuk devleti olma yolunda bir çaba içine giren Türkiye’nin, 1920’den sonra “çocuk hakları” konusunda ikinci atılım dönemini kapsamaktadır. Bu dönemde Türkiye, içine girdiği hızlı toplumsal değişme süreci ve uluslararası değişimlerin de itici gücüyle, çocuk hakları konusunda bazı önemli adımlar atmıştır. Bu bağlamda Anayasada, ailenin, çocuğun ve gencin korunmasına ilişkin hükümler yer almış, kalkınma planlarında “korunmaya muhtaç” ve “suçlu çocuk” ile ilgili bazı değerlendirmeler yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur. Bunun yanında, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı içinde “Sosyal Hizmetler Enstitüsü” ile bir Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü oluşturulmuş; sosyal hizmet alanında meslek elemanı yetiştirmek üzere Sosyal Hizmetler Akademisi ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Çalışma Bölümü açılmıştır.

⁶² BALLAR, a.g.e., s. 35.

1960'lı yıllardan itibaren üzerinde sıklıkla durulmaya başlanan çocuk mahkemeleri ve sosyal hizmetler kurumu kanun tasarıları, 1980'li yıllarda bir sonuca ulaşmış, 1983'de aynı adı taşıyan yasa ile SHÇEK kurulmuştur. Bütünselliğin sağlanabilmesi için Türk Ceza Kanununda suç işleyen çocuklar hakkındaki temyiz kudreti kavramını kaldırarak radikal çözümler bu dönemde de üretilememiş, tam tersine suçlu çocuk, korunmaya muhtaç çocuk kavramı daha da keskinleşmiştir⁶³.

1987'de, yasası 1979 yılında çıkarılan çocuk mahkemeleri kurulmuştur. Ancak ne 1960'lı yıllarda, ne de daha sonra, korunması gereken çocukla ilgili Devlet politikalarında bütünsellik sağlanamadığı görülmektedir.

Sosyal hizmetler alanında ortaya konulan etkinlikler arasında 1961 yılında I. Sosyal Hizmetler Konferansı düzenlenmiş ve 8 Mayıs 1962 ise II. Sosyal Hizmetler Konferansı çocuk haklarına konu olmuştur. Milli Eğitim Şurası'nda kabul edilen "Türk Çocukları Hakları Bildirgesi", çocuğu koruma amacı güden ve bir sosyal hizmet kuruluşu olarak II. Sosyal Hizmetler Konferansı'nda da kabul edilmek suretiyle eğitimin yanında sosyal alanda da çocuğa önem verildiğinin simgesini oluşturmuştur. Bildirge, daha sonra Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Konfederasyonu Kurultayının 30 Temmuz 1962 tarihli toplantısında da benimsenerek uygulanmasına çaba harcanması kabul edilmiştir.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonunun 28-30 Haziran 1963 tarihlerinde İstanbul'da yapılan VIII. Dönem Genel Kurulu Birinci Toplantısında Yönetim Kurulunca hazırlanmış bulunan öneri "Türk Çocukları Hakları Beyannamesi" olarak kabul edilmiştir. Bildirgede yer alan kaynaklar arasında 1961 Anayasasının 10. 14. 35. 43. 48, 49. ve 50. maddeleri başta belirtilmiş bulunmaktadır.

Anayasanın hükümlerinden ve o tarihe kadar çıkarılmış bildirgelerden esinlenerek hazırlanmış bulunan Türk Çocukları Hakları Bildirgesi, tüm anne ve babalar ile özel ve resmi kurumlara uyulması gereken temel ilkeler doğrultusunda baskıyı öngören bir belgedir. Bildirgenin gerekçesinde de yer aldığı üzere çocuklara ve haklarına yönelik yasaların çıkarılması uyarısı yapılmıştır. Çocuğa ilişkin ilke ve kuralların derlenmesi de ayrıca istenmiştir. Önceki bildirgelere göre farklılığı, ayrıntılar ve Türk çocuklarına özgü konular oluşturmuştur.

⁶³ ULUĞTEKİN, a.g.e., s. 58.

Tüm iyi niyetleri içermesine karşın Türk çocuk haklarına ilişkin yasal düzenlemeler uzun süre yapılamamış, çocuk mahkemeleri hakkındaki yasa dahi, biraz da, Uluslararası Çocuk Yılı nedeniyle ancak 1979 yılında çıkarılabilmıştır⁶⁴.

Son yıllarda AB ile olan ilişkilerin ilerlemesi, özellikle belirli bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını adeta zorunlu hale getirmiştir. Öncelikle toplum yaşamında çok önemli bir yere sahip olan Türk Ceza Kanunu, bununla birlikte Ceza Muhakemesi Kanunu ve infaz Kanunu yenilendi. Bu süreçte, çocuklarla ilgili yargılama usulleri düzenleyen 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun yürürlükten kaldırıldı ve yerine yeni TCK, CMK ve CGTK ile uyumlu hale getirilmeye çalışılan Çocuk Koruma Kanunu yürürlüğe girdi. Kanun, çocukları, korunma ihtiyacı olan çocuk ve suça sürüklenen çocuk, olarak değerlendirip ikili bir ayırımı gitmiştir. Bu kanunla birçok yenilik getirilmiştir. Bu yenilikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

(1) Duruşmada Savcının Bulunmaması: 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanununun Mahkemelerin Kuruluşu başlıklı 25. maddesinde, çocuk mahkemesinde yapılan duruşmalarda savcının bulunmaması öngörülmüştür. 25. maddeye göre: “Çocuk mahkemesi, tek hâkimden oluşur. Bu mahkemeler her il merkezinde kurulur. Ayrıca, bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen ilçelerde Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun olumlu görüşü alınarak kurulabilir. İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde çocuk mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu daireler numaralandırılır. ‘Çocuk mahkemelerinde yapılan duruşmalarda Cumhuriyet savcısı bulunmaz’. Mahkemelerin bulunduğu yerlerdeki Cumhuriyet savcıları, çocuk mahkemeleri kararlarına karşı kanun yoluna başvurabilirler”.

(2) Çocuklara Kelepçe Takılamaması: Söz konusu yasanın 18. maddesi uyarınca “Çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılamaz”.

(3) Kamu Davası Açılmasının Ertelenebilmesi: 19. madde uyarınca, üst sınırı 2 yıla (2 yıl dâhil) kadar veya adli para cezasını gerektiren suçlarda kamu davasının açılması şu şartlarla ertelenebilir:

a) Çocuğun daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış bulunması,

⁶⁴ BALLAR, a.g.e., s. 56.

b) Yapılan soruşturmanın, kamu davası açılmasının ertelenmesi hâlinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi,

c) Kamu davası açılmasının ertelenmesinin, şüpheli ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması,

d) Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi.

4. 5 Yıla Kadar Suçlarda 15 Yaşından Küçük Çocukların Tutuklanamaması

21. madde gereği “On beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez”.

5. Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılabilmesi

23. madde gereğince, çocuklar hakkında verilen ceza 3 yıldan az veya adli para cezası ise “hükümün açıklanması”, şu şartların gerçekleşmesi halinde “geri bırakılabilir”:

a) Çocuğun daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış bulunması,

b) Çocuğun yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaat gelmiş olması,

c) Çocuk hakkında, kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları itibarıyla bir cezaya hükmedilmesine gerek görülmemesi,

d) Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi. Suçun işlenmesiyle kamunun uğradığı zarar miktarının belirlenememesi hâlinde, mahkemece takdir edilecek bir miktarda paranın bir defada Maliye veznesine yatırılması. Ancak bu koşul, çocuğun ailesinin veya kendisinin ekonomik durumunun elverişli olmaması hâlinde aranmayabilir.

6. Kolluk ve Cumhuriyet Savcılıklarında Çocuk Birimlerinin Kurulması

Söz konusu kanun gereğince, cumhuriyet savcılığı ve kollukta çocuk birimleri kurulur ve burada görev yapan personele özel eğitim verilir. Çocuk suçlarının soruşturmasının bu birimlerce yapılmak zorunludur.

7. Sosyal Çalışma Görevlileri Görevlendirilmesi

Adalet Bakanlığı'na mahkemelere, görevlendirildikleri çocuk hakkında sosyal inceleme yapmak, hazırladıkları raporları kendilerini görevlendiren mercie sunmak, suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında yanında bulunmakla görevli en az lisans öğrenimi görmüş olanlar arasından yeterli sayıda sosyal çalışma görevlisi atanır.

B- Çocuk Mahkemelerinin Tarihçesi

İlk çocuk mahkemesi 1899 yılında Amerika'nın Chicago kentinde kurulmuştur. Çocuk mahkemeleri, bu tarihte ihmal edilen, istismara uğrayan, suç işleyen çocukları korumayı ve kurtarmayı amaç edinmiş sosyal reformcu hareketin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. 1899 yılında çocuk mahkemelerinin kuruluşuna götüren 3 önemli faktör bulunmaktadır.

- 18. ve 19. yüzyıllar boyunca çocuklara kötü davranılmasına karşı duyulan tepki,
- İnsan davranışının doğası hakkında yeni bilgilerin gelişmesi,
- Çocukların koruyucusu olarak devletin yaygın kanun kavramı⁶⁵.

Amerika'yı takiben İngiltere'de kurulan çocuk mahkemeleri, daha sonra Hollanda, Belçika, Fransa, Almanya ve İtalya gibi Batı Avrupa ülkelerinde de kabul görmüştür. Tarihsel süreç içinde pozitivist ve hümanist görüşlerle toplumların ekonomik, sosyal ve politik gelişme düzeylerinin kesişme noktasında ortaya çıkan bu mahkemeler, aşağıdaki ilkelere dayalı olarak kurulmuştur⁶⁶.

1- Çocuk Mahkemesi Savcılığı

ÇHDS'nin 40/3. fıkrasında "Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlal ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edeceklerdir" hükmü yer almaktadır.

Çocuk ceza adaleti sisteminde savcılık teşkilatının olmaması gerektiği, çünkü savcılık kurumunun uygulamada kendisini daha çok suç ithamları ve ceza talepleri ile gösterdiği ifade

⁶⁵ ULUĞTEKİN, a.g.e., s. 5.

⁶⁶ ULUĞTEKİN, a.g.e., s. 648.

edilmiştir⁶⁷. Ancak, hâkimden iddia görevini ve aynı zamanda iddiası hakkında karar verme görevini beklemek uygun olmayacağına göre; iddia görevini yürütecek ayrı bir makamın varlığında zorunluluk vardır.

Belçika, İtalya, Lüksemburg, Brezilya ve Yeni Zelanda’da çocuk mahkemeleri için ayrı bir savcılık teşkilatı öngörülmemiş, bu mahkemelerde görev yapan savcıların ihtisaslaşmasını sağlayacak önlemler alınmıştır⁶⁸. İsviçre’nin Kantonlardan Zürih ve Bern’de olduğu gibi⁶⁹ bazı ülkelerde “genç savcılığı” olarak adlandırılan ayrı bir savcılık kurumunun teşkilatlandırıldığı görülmektedir.

Çocuk Koruma Kanunda (ÇKK), çocuk yargılamasında görev yürütecek ayrı bir Cumhuriyet savcılığı teşkilatı öngörülmemiştir. Bu nedenle Cumhuriyet savcılığı görevi, çocuk mahkemelerinin bulunduğu yerdeki Cumhuriyet Başsavcısının, çocuk bürosunda görevlendireceği Cumhuriyet savcısı tarafından yerine getirilecektir. ÇKK’nun 29. maddesi gereğince, Cumhuriyet Başsavcılıklarında bir çocuk bürosu kurulacaktır. Çocuk bürosunda yeterli sayıda Cumhuriyet savcısı Cumhuriyet başsavcısınca görevlendirilecektir. Çocuk bürosunda görevlendirilecek Cumhuriyet savcıları, tercihen çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış, çocuk psikolojisi ve sosyal hizmet alanında eğitim almış olanlar arasından görevlendirilecektir.

Çocuk bürosunun görevleri ÇKK’nun 30. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre çocuk bürosunun görevleri şunlardır:

- a) Suça sürüklenen çocuklar hakkındaki soruşturma istemleri yürütmek,
- b) Çocuklar hakkında tedbir alınması gereken durumlarda, gecikmeksizin tedbir alınmasını sağlamak,
- c) Korunma ihtiyacı olan, suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklardan yardıma, eğitime, işe, barınmaya ihtiyacı olan veya uyum güçlüğü çekenlere, ihtiyaç duydukları destek hizmetlerini sağlamak üzere, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla

⁶⁷ Emin ARTUK, “Küçüklerin Ceza Sorumluluğu ve Suçlu Çocukların Yargılanmasında Hâkim Olan İlkeler”, *Ankara Barosu Hukuk Kurultayı-2000*, Ankara s. 223.

⁶⁸ ARTUK, a.g.e., s. 223.

⁶⁹ ARTUK, a.g.e., s. 223.

işbirliği içinde çalışmak, bu gibi durumları çocukları korumakla görevli kurum kuruluşlara bildirmek,

d) Bu Kanunla ve diğer kanunlarla verilen görevleri yerine getirmektir.

Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, bu görevler çocuk bürosunda görevli olmayan Cumhuriyet savcılar tarafından da yerine getirilebilir.

Çocuğun ifadesinin alınması veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulabilir (ÇKK. m. 15). Cumhuriyet savcısı, soruşturma sırasında gerekli gördüğünde çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanmasını çocuk hâkiminden isteyebilir (ÇKK. m. 15).

2- Çocuk Mahkemeleri

Çocukların özel gelişimsel dönemleri ve sosyalleşmelerinden ötürü, özel bir yargılama sürecine dâhil edilmesi gerekliliği yukarıda ifade edilmiştir. Bu özel yargılama sürecini gerçekleştiren mahkeme, çocuk mahkemesidir. Çocuk mahkemeleri, suç işleyen çocukların yargılandığı, yargıç ve cumhuriyet savcısının özel eğitimden geçirildiği, sosyal çalışmacının çocuğun durumu üzerine rapor vererek yargılamayı yönlendirebildiği özel bir mahkemedir⁷⁰.

Çocuk mahkemesinin felsefesi dört esas noktaya dayandırılmaktadır⁷¹.

(1) Ceza için tek yargı, rehabilitasyon olmalıdır.

(2) Çocuklar olgunlaşmadıkları için onlara yetişkin suçlu gibi davranılmamalıdır.

(3) Suçlu olduğu kabul edilen çocuklar, genellikle ıslah edici bir kuruma yerleştirilmektense gözetim altına alınmalıdır.

(4) Çocuklar onların problemlerini anlayacak bir mahkemeye gönderilmelidir.

Çocuk mahkemelerinde yer alan kişiler ise hâkim, uzmanlar (öncelik sırasına göre sosyal hizmet uzmanı, yardımcısı, pedagog, psikolog, psikiyatrist), Cumhuriyet savcısı ve

⁷⁰ İlhan TOMANBAY, *Sosyal Çalışma Sözlüğü: Toplumbilim, Ruhbilim, Eğitim, Yöntembilim, Nüfusbilim, Hukuk ve Ekonomi Boyutlarıyla*, Selvi y., Ankara, 1999., s. 50.

⁷¹ R. LOTZ & E. POOLE & R. M. REGDİ, *Juvenile Delinquency and Juvenile Justice*, Random House, New York, 1985; *Çocuk Mahkemeleri ve Gözetim*, (Çev: Yüksel BAYKARA), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu y., Ankara, 1999.

avukattır. Çocuk mahkemelerinde hâkimin görevi, özellikle çok naziktir. Hâkimin görevini başarıyla yerine getirebilmesi için çocuk psikolojisini tanınması, eğitim konularına yabancı olmaması, çocuk suçlulara hitap etmeyi bilmesi, onlara şefkatli bir dost ve koruyucu gibi görünmesi gerekmektedir. Ayrıca hâkim, yalnızca delilleri toplamak, şahitlerin bilgilerini dinlemek ve suç olayının kanunun hangi maddesine girdiğini araştırmakla yetinemez. Onun tüm çabası, suçun gerçek nedenlerini bulmaya, çocuk suçlunun hayatını öğrenmeye ve psikolojisini anlamaya yöneliktir. Öte yandan hâkimler, kararlarını verdikten sonra çocuk suçlularla ilişkilerini kesmezler. Çocuk mahkemelerinin uzmanları, bu çocukların evde, okulda, sokakta ve başka yerlerdeki yaşamlarını, hareketlerini izleyerek mahkemeye düzenli olarak rapor gönderirler. Bu raporlar, çocukların mahkemedeki fişlerine eklenir. Hâkim onları inceleyerek daha önce verdiği kararları değiştirebilir⁷². Çocuk mahkemelerine yardımcı servisler ise çocukları koruma şubeleri, gözlem ve kabul merkezleri ve tutukevleridir⁷³.

Çocuk mahkemelerinin salonlarının düzenleme ve döşenmesinde sadeliğe özen gösterilmesi ve çocuklarda tehlikeli bir gururun ve gösteriş hissinin uyanmaması için yargılamaların olabildiğince gizli olarak yapılması önemlidir. Örneğin, İngiltere’de çocuğun yalnızca anne ve babası, çocukla ilgili memurlar, baro üyeleri ve çocukları koruma cemiyetinin temsilcileri duruşma salonunda bulunabilir. Amerika’da ise birkaç resmi görevli dışında başkasının salonda bulundurulmasına izin verilmez. Bu örneklerdeki uygulamalar, çocukların psikolojileri açısından daha uygundur⁷⁴.

3- Türkiye’de Çocuk Mahkemeleri

a- Genel Olarak

Çocuk mahkemelerinin kurulmasına ilişkin çalışmalar 1945 yılında başlamış olmakla birlikte⁷⁵, bu düşünceden yıllar sonra 1979 yılında Türkiye’de Çocuk Mahkemeleri Kanunu çıkarılmıştır. İlk çocuk mahkemesi 1987 yılında Ankara’da kurulmuştur⁷⁶. Şu anda Ankara, İstanbul, İzmir, Diyarbakır, Trabzon, Beyoğlu, Bursa, Denizli, Eyüp, Kadıköy, Kartal, Kocaeli, Üsküdar olmak üzere toplam 13 il ve ilçede çocuk mahkemesi bulunmaktadır.

⁷² AKYÜZ. Y, a.g.e., s. 39.

⁷³ AKYÜZ. E, a.g.e., s. 606.

⁷⁴ AKYÜZ. Y, a.g.e., s. 39.

⁷⁵ AKYÜZ. E, a.g.e., s. 602.

⁷⁶ ULUĞTEKİN, a.g.e., s. 44.

Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'a göre; her ilde ve Büyükşehir belediyeleri hudutları içinde kalan ilçeler hariç merkez nüfusu yüz binin üzerindeki her ilçede bir çocuk mahkemesi kurulur. Ancak görülmektedir ki; söz konusu kanun gereği hemen her ilde ve birçok ilçede kurulması gerekli olduğu halde buralarda yeterli sayıda kurulmadığı için, kanunun uygulanması henüz istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir.

Çocuk mahkemeleri bulunmayan illerde suç işleyen çocukları yargılama ve korunmaya muhtaç çocuklara önlem uygulama görevini genel mahkemeler üstlenmektedir. Ancak genel mahkemelerde çocuklar tarafından işlenen suçlarla ilgili soruşturma ve kovuşturma, Çocuk Mahkemeleri Kanunu'ndaki usullere göre Cumhuriyet Savcılığı'na yapılır. Yani bu kanunda yer alan önlem ve cezalar çocuklar için uygulanır. Bu Kanunda hüküm bulunmayan bir durum söz konusu ise CMK hükümleri uygulanır. Genel mahkemeler, Çocuk Mahkemeleri Kanununun öngördüğü yargılama usullerini genellikle uygulayamamaktadırlar. Çünkü çocuk mahkemeleri, işlenen suç kadar, çocuğun kişilik özelliklerini ve içinde bulunduğu koşulları göz önünde bulundurarak karar verir⁷⁷.

Çocuk Koruma Kanununun 25. maddesiyle, 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunun 13. maddesi hükmü⁷⁸ göz önünde bulundurularak çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemeleri kurulmaktadır. Çocukların yargılanması bakımından mahkemenin bu şekilde tek hâkimden oluşan mahkeme ve heyet halinde oluşan mahkeme şeklinde ayrılmış olması, çocuk hukukunun genel ilkelerine de uygun olmuştur.

b- Çocuk Mahkemesi

Bu mahkemeler her il merkezinde kurulacaktır. İlçeler bakımından kurulması yönünde Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna (HSYK) yetki verilmektedir. Buna göre, bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen ilçelerde HSYK'nun olumlu görüşü alınarak kurulabilir.

İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde çocuk mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu daireler numaralandırılır. Kanunda çocuk mahkemesinin, tek hâkimden

⁷⁷ AKYÜZ.Y, a.g.e., s. 46.

⁷⁸ 5235 Sayılı Kanunun 13. maddesine göre: "Diğer ceza mahkemeleri, özel kanunlarla belirlenen dava ve işleri görür".

oluşacağı hükme bağlanmıştır. Maddeye göre çocuk mahkemelerinde yapılan duruşmalarda Cumhuriyet savcısı bulunmayacaktır.

5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun (CMK) 188. maddesi gereğince kural olarak duruşmalarda Cumhuriyet savcısı bulunacaktır⁷⁹. Bununla birlikte, CMK'nun 188/2. fıkrasında sulh ceza mahkemelerinde yürütülen duruşmalar bakımından bu kurala bir istisna getirilmiştir. Bu Kanunun bu maddesiyle de, çocuk mahkemeleri bakımından bu kurala ikinci bir istisna getirilmektedir.

c- Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi

Kanunda çocuk ağır ceza mahkemelerinin nerelerde kurulacağı açık bir şekilde belirtilmemiştir. Bu mahkemelerin nerelerde kurulacağı tümüyle HSYK'na bırakılmıştır. Buna göre bu mahkemeler bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen yerlerde HSYK'nun olumlu görüşü alınarak kurulacaktır.

İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde çocuk ağır ceza mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu daireler numaralandırılır. Çocuk ağır ceza mahkemelerinde bir başkan ile yeteri kadar üye bulunur ve mahkeme bir başkan ve iki üye ile toplanır.

d- Hakimlerin Atanması ve Yetkilendirmeleri

Çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemelerine atanacakların bölgeye veya bir alt bölgeye hak kazanmış, adli yargıda görevli hâkimler ve Cumhuriyet savcıları arasından HSYK'nca atama yapılır.

Hâkimlerin atanmasında göz önünde bulundurulacak nitelikler şunlardır:

ÇKK'nun bu maddesinde, çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemelerine atanacak hâkimlerin, tercihen çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış, çocuk psikolojisi ve sosyal hizmet alanlarında eğitim almış olması aranmaktadır. Bu nitelikler, bu mahkemelere hâkim olarak atamada tercih sebebi olarak kabul edilmiştir. Bu mahkemelere yapılacak atamalarda istekli olan adli yargı hâkim ve Cumhuriyet savcılarından daha önce bu görevlerde bulunmuş olanlara öncelik tanınacaktır (ÇKK. m. 28/2).

⁷⁹ CMK'nun 188/1. ve 2. fıkraları şu şekildedir: (1) Duruşmada, hükme katılacak hâkimler ve Cumhuriyet savcısı ile zabıt kâtabininin ve Kanunun zorunlu müdafiliği kabul ettiği hallerde müdafinin hazır bulunması şarttır. (2) Sulh ceza mahkemelerinde yapılan duruşmalarda Cumhuriyet savcısı bulunmaz.

Yetkilendirme: Maddenin son fıkrasında, çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemelerinde görevli bulunan hâkimlerin herhangi bir nedenle görevine gelmemesi veya görev yapamaması durumuna ilişkin hükme yer verilmiştir. Buna göre, herhangi bir nedenle görevine gelemeyen hâkimin yerine, bu hâkim görevine başlayıncaya veya HSYK'na yetkilendirme yapıncaya kadar, o yerdeki hakimlerden hangisinin bakacağı, birinci fıkrada aranan nitelikler de gözetilerek adli yargı adalet komisyonu başkanınca belirlenir.

4- Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet mesleğinin en önemli uygulama alanlarından birisi, suçluluk alanıdır. Bu alanda sosyal hizmet, birey ve toplum arasındaki suça götüren etkileşimi değerlendirir. Sosyal hizmette toplum, sadece suçluluk sorununun değerlendirilmesini değil, suç işlemiş bireylerin iyileştirilmeleri ve tedavilerinde de önemli bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alanda sosyal hizmet mesleğinin büyük önem verdiği diğer bir kurum ailedir. Özellikle çocuk suçluluğunda aile, hem suçluluğa yol açan yetersiz ve hatalı toplumsallaşmanın kaynağı, hem de çocuğun yeniden toplumsallaşmasında etkili bir güç olarak görülür⁸⁰.

Çocuk suçluluğu alanında sosyal hizmet uzmanı, suç işlemiş çocuklarla çalışır. Çocuk suçluluğu alanında sosyal hizmet uzmanı, çocuk tutukevleri, ıslahevleri, çocuk mahkemeleri, çocuk şubeleri ve çocuk suçluluğu ile ilgili olarak çalışan sivil toplum örgütlerinde görev alırlar. Bu bölümde çalışmanın konusu çerçevesinde çocuk mahkemelerinde sosyal hizmet mesleğinin işlevleri anlatılmaya çalışılacaktır.

Çocuk mahkemelerinde sosyal hizmet uzmanının temel görevlerinden birisi, çocukla ilgili olarak sosyal inceleme raporu hazırlamaktır. Sosyal inceleme raporu, müracaatçı ile sosyal hizmet uzmanı arasındaki ilişkiye dayanılarak hazırlanır. Sosyal inceleme raporları aracılığıyla sosyal hizmet mesleği, gelişmenin gerisinde kalmış birey ve grupların toplumla bütünleşmesi için ilk adımı atar. Sosyal inceleme raporları suç işlemiş çocuğun yeniden toplumsallaşması sürecinin başlangıç noktasını temsil eder. Sosyal hizmet uzmanı, sosyal inceleme raporları aracılığıyla çocuk mahkemesi ile toplumdaki diğer kaynaklar arasında bir köprü görevi üstlenir. Öte yandan çocuk mahkemelerinde hazırlanan sosyal inceleme raporları, sosyal hizmet uzmanının savunuculuk rolünü yerine getirmesinde önemlidir.

⁸⁰ ULUĞTEKİN, a.g.e., s. 93.

Çocuk mahkemelerinde sosyal inceleme raporu hazırlanırken, sosyal hizmet uzmanının suçlu çocuk ile kurduğu ilişki çok önemlidir. Bu ilişkinin açık bir iletişime, empatiye ve güven ortamına dayalı olması gereklidir. Ayrıca bu ilişki çerçevesinde sosyal hizmet uzmanının, suçlu çocuğun ailesi ve arkadaşları ile de ilişki kurması gerekebilir. Unutulmamalıdır ki; birey, sosyal çevresi içinde en doğru şekilde değerlendirilebilir⁸¹.

Sonuç olarak çocuk mahkemesinde sosyal hizmet uzmanı, suçlu çocuğun yargılama sürecinden en az seviyede zarar görmesinde, onu suça iten etmenlerin araştırılmasında ve bu etmenlerin altında yatan sorunların çözülmeye çalışılmasında etkin rol ve işleve sahiptir. Sosyal hizmet uzmanı bu işlevlerini gerçekleştirirken yalnızca çocuk suçluyla değil onun ailesi, arkadaşları, okulu yani tüm sosyal çevresiyle ilişki kurar. Ayrıca sosyal hizmet uzmanı, sorunun çözümüne yönelik olarak sivil toplum örgütleri, emniyet teşkilatı ve hastaneler gibi toplumsal kurumlarla işbirliği içerisine girer.

5- Anayasal Düzenleme

Ülkemizde başta Anayasa olmak üzere ilgili kanunlarımızda çocukların korunması kanuni güvence altına alınmış bulunmaktadır. Genellikle Anayasalarda genel ilkeler düzenlendiği için, bizim Anayasamızda da çocuk hakları ve çocuğun korunması ile ilgili temel hükümlere yer verilmiştir⁸².

Ülkemizde çocukların korunmasına ilişkin yasal gelişmeler 1949 yılında korunmaya muhtaç çocuklar hakkında çıkarılan kanun ile 1957 yılında yürürlüğe konulan Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun ile devam ederek, kurulan Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri aracılığıyla kimsesiz ve korunmasız çocuklara yönelik hizmetler sunulmuştur.

Anayasaya göre, “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşittir” (md. 10). “Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz, kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya ve muameleye tabi tutulamaz” (md. 17). “Aile, Türk toplumunun temelidir. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır” (md. 41). “Devlet, maddi imkânlarından yoksun başarılı

⁸¹ ULUĞTEKİN, a.g.e., s. 90.

⁸² Halil YILMAZ, “Çocukların Korunmasına İlişkin Türk Mevzuatı”, *Emniyet Genel Müdürlüğü Küçüklerin Korunmasına İlişkin Yönetici Semineri*, Ankara, 1998, s. 26.

öğrencilere, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebi ile özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır. Kimse eğitim ve öğretim haklarından yoksun bırakılamaz. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.” (md. 42). “Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar” (md. 50). “Devlet gençleri, alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır” (58). “Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar, kurdurur” (md. 61).

Anayasamızın 41 ve 42. Maddelerinde de belirtildiği gibi, devletimizin asli görevleri arasında çocukların korunması ve yetiştirilmesi bulunduğu için, bu konuda özel kanunla kurulmuş ve tüm yurt çapında il ve ilçelere yayılmış olan SHÇEK faaliyet göstermektedir.

Buradan da anlaşılacağı üzere devletimiz bu maddelerde belirtilen düzenlemeleri gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca Anayasamızın 50, 56, 58, 60, 61 ve 62. maddelerinde çocuk ve çocuk haklarını özel olarak koruyan hükümler bulunmaktadır. Bu maddelerin dışında Anayasanın “kişinin hakları ve ödevleri” bölümünde yer alan kişi haklarından, “herkes” kavramı içerisinde, çocuklar da yararlanırlar.

6- Çocuk Haklarıyla İlgili Ulusal Kaynaklarımız

a- Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun⁸³

b-Çocuk Koruma Kanunu⁸⁴

c- Güzel Sanatlarda Fevkalade İstidat Gösteren Çocukların Devlet Tarafından Yetiştirilmesi Hakkında Kanun⁸⁵

d- İlköğretim ve Eğitim Kanunu⁸⁶

e- Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu⁸⁷

⁸³Resmi Gazete, Sayı: 4997. 18/01/2003.

⁸⁴ Resmi Gazete Sayı: 25876. 15/07/2005.

⁸⁵ Resmi Gazete Sayı 9242. 24/02/1956.

⁸⁶ Resmi Gazete Sayı 10705. 12/01/1961.

⁸⁷ Resmi Gazete Sayı 627. 07/07/1927.

f- Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu⁸⁸

g- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu⁸⁹

⁸⁸ Resmi Gazete Sayı 18192. 15/10/1983.

⁸⁹ Resmi Gazete Sayı 18059. 27/05/1983.

II. BÖLÜM

ÇOCUK SUÇLULUĞU VE NEDENLERİ

I- ÇOCUK SUÇLULUĞU

A- Suç Kavramı

Çalışmamızın bu bölümünde suç olgusunu açıklayıp, çocuklar ile bağlantısını kurarak, suçlu çocuklara ve çocukları suç işlemeye iten nedenlere değinmek istiyorm.

Her toplumda anti-sosyal davranışlarda bulunan, toplumsal ya da hukuki yaptırımlara konu olan bireyler var olmuştur. Günümüze kadar her devirde suç ve nedenleri tanımlanmaya çalışılmıştır. Ancak suç kavramının göreceli olduğu, toplumdan topluma, aynı toplumda farklı zamanlarda ve ayrı sosyal gruplar arasında değişmeler gösterdiği görülmüştür⁹⁰. Burt, suça yalnızca bir “semptom” gözüyle bakılabileceğini ve bunun kökeninin de zihin olduğunu, suçluluğun ruhsal bir sorun olarak ele alınması gerektiğini öne sürmüştür⁹¹.

Bu günün kanun koyucuları, hiç şüphesiz, ilkel devirlerden gelen ve kalan âdet ve geleneklerle yetinmemekte ve çeşitli alanlardaki ilişkilere dayalı suçları koymaktadırlar.

Kanun koyucular, bugün genel olarak kamu düzeni, kamu sağlığı, kamu güvenliği ve tabii kaynakları korumak, iş ve ticaret alanında uygunsuz ve hileli uygulamaları önlemek, devlet gelirlerini korumak maksatları ile suç koymaktadırlar. Günümüzde genel ahlâk ve âdabı korumak amacına yönelik suç oluşturma yönündeki eğilimlere artık pek fazla rastlanmamaktadır; çoğu kereler bu kapsamda yer alan bazı fiillerin suç olmaktan çıkarıldığı (decriminalisation), bazılarının da sadece idarî tedbir ve müeyyidelerle karşılanması (dépenalisation) yoluna gidildiği görülmektedir⁹².

Bu açıklamalardan sonra suçun tanımını yaparsak: Suç: toplum düzenini bozan ve işlenmesi kanunla yasaklanan hukuka aykırı davranışlardır. Bir eylemin suç sayılması için ilgili kanun maddesindeki tarife ve ihtiva ettiği unsurlara uygun olması gerekir⁹³. Suç, devletin ülkesinde yaşayanlara yüklediği bir emrin ihlali olduğuna göre, insan tarafından işlenmeyen

⁹⁰ Mustafa, T. YÜCEL, *Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi*, 1. B., Ankara 1986, s. 13; Eray UTKU, “Kentleşme ve Suç”, *Adalet Dergisi*, S. 5, Ekim 2000, s. 32.

⁹¹ Haluk YAVUZER, *Çocuk ve Suç*, 4. B., Remzi Kitapevi, Ankara, 1999, s. 26.

⁹² Sulhi DÖNMEZER, www.Kriminoloji.com

⁹³ Ayhan YALÇIN, *Ansiklopedik Hukuk Rehberi (Benim Avukatım)*, 6. B., Geçit Kitapevi, İstanbul, 1996, s. 419.

bir suç düşünülemez. Suçu işleyen kişi ceza hukukunda suçun failidir. Failin kişiliği büyük önem taşır ve failin ceza hukuku bakımından suçlu olabilmesi için işlemiş olduğu fiilde kusurlu olması gerekmektedir. Eğer faile kusur yüklenemiyor ise ceza hukuku bakımından kişinin sorumluluğu cihetine gidilemez.

B- Çocuk Suçluluğu

1- Kavram

Suç kavramı ile ilgili araştırmalara bir bütün olarak bakıldığında, önemle üzerinde durulan iki kavram olduğu görülür. Birincisi, suçu önlemeye yönelik tedbir ve erken tanı çabaları, ikincisi, suçun ortaya çıkışındaki ilk belirtilerin çocuklukta görüldüğü düşüncesiyle, çocuk suçluluğu araştırmalarıdır.

Çocuk ve suç ile ilgili literatürde, çocuğun suça itilmesi birden fazla nedenle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çabalar, son çeyrek yüzyılda risk faktörü ve tedavi arayışları kavramlarıyla, önleme ve yeniden topluma kazandırma programlarını desteklemek amacıyla. Suça itilmiş çocuklar ile ilgili literatürler, çocuğun suçla ilişkileneşine neden olan etkenlerin aynı zamanda çocuğun toplumsallaşmasını belirleyen sosyolojik gruplar olduğunu ortaya koymuştur.

ÇHDS'nin 1. maddesinde “çocukluk” kavramının genel tanımı “Daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır” olarak yapılmıştır. Gelişim psikolojisi açısından çocukluk, 14 yaşlarına kadarki süreyi kapsar. Bu yaştan sonra ergenlik döneminin başlamasıyla birlikte psikolojik açıdan çocukluk sonlanmıştır.

Ergen, toplumda prestij kazanmaya ve statü sahibi olmaya gereksinme duyar. Toplumsal uyum, geniş ölçüde bu gereksinmenin karşılanmasına bağlıdır. Ergenlik yılları, bir anlamda toplumsal gelişim ve uyum yılları olarak da nitelenebilir.

2- Çocuk Suçluluğunun Tanımı

Batı literatüründe “Juvenile Delinquency” terimiyle açıklanan, tam karşılığı “reşit olmayanın suçluluğu” olarak çevrilebilecek terim, ülkemizde, “Çocuk Suçluluğu” olarak kullanılmakta, bu tanım içerisinde, hem çocukluk, hem de ergenlik döneminin büyük bir bölümü kapsamaktadır.

Uluslararası sözleşmelerde çocuk suçluluğu ile ilgili tanıma “BM Çocukların Yargılanması İle İlgili Uyulması Gereken Standart Asgari Kurallar” (Beijing Kuralları) ile ilgili deklârasyonda rastlanmaktadır. Kuralların “Kurallar ve Tanımların Çerçevesi” olarak verilen 2. Bölümüne göre:

(1) Aşağıdaki Standart Asgari Kurallar, çocuk suçlulara, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ve diğer fikirler, milli ve sosyal orijin, mülkiyet veya diğer statü farkı gözetilmek şeklinde hiçbir ayrımcılık uygulanmadan tatbik edilecektir.

(2) Kuralların amacı uyarınca aşağıdaki tanımlamalar, Üye Devletler tarafından kendi hukuk sistemleri ve kavramları uyarınca kullanılacaktır.

a) Çocuk, ilgili hukuk sistemleri uyarınca, bir suçu işlemesi ile ilgili olarak yetişkinlerden farklı şekilde muamele edilen küçük veya gençlerdir.

b) Suç, ilgili hukuk sistemleri uyarınca, kanuna göre cezalandırılabilir olan (ihmal veya hareket ile işlenen) her türlü davranıştır.

c) Çocuk suçlu, suç işlediği ortaya çıkan veya iddia edilen küçük veya gençtir.

(3) Her milli adalet sisteminde, özellikle çocuk suçlulara uygulanabilecek kurallar, kanunlar ve hükümler, bütünü ile bu kuralları uygulayabilecek, çocuk yargılaması fonksiyonları ile donanmış kuruluşlar oluşturulmalı ve bunların;

a) Temel haklarını korurken, çocuk suçluların değişen ihtiyaçlarına uyum sağlamalarını,

b) Toplumun ihtiyaçlarına cevap vermelerini,

c) Aşağıdaki kuralların tamamen ve adil olarak uygulamasını sağlamaları temin edilmelidir.

Yapılan tanımlamada, çocuk suçluluğu içerik olarak tanımlanmakta, yaşa ilişkin limitler konusunda tanımlama devletlerin tasarrufuna bırakılmaktadır. Aynı kuralların 4/1. maddede, “Çocuklar için cezai sorumluluk yaşı kavramını kabul etmiş hukuk sistemlerinde, duygusal, ruhi ve kültürel olgunluğu göz önünde bulundurarak yaşın alt limiti çok düşük tutulmamalıdır” denilerek, cezai sorumluluk yaşı için göz önüne alınması gereken asgari tanımlar ortaya konulmaktadır.

3- Karşılaştırmalı Hukukta Çocuk Yaş Grupları

Suçlu çocuk, ceza hukuku açısından belli bir yaşın altında olan çocuktur. Bu yaş sınırı çeşitli ülkelerde farklılıklar gösterir. Farklılıkların alt ve üst sınırları 7–21 yaşları arasında değişmektedir. Ceza ehliyeti yaş sınırı denebilecek alt sınır, çeşitli ülkelerde farklı olarak uygulanmaktadır;

(1) Ceza ehliyetini 7 yaşından başlatan ülkeler: Avustralya (Tazmania), Bangladeş, Kıbrıs Rum Kesimi, Gana, İrlanda, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Pakistan, Sudan, Suriye.

(2) Ceza ehliyetini 8 yaşından başlatan ülkeler: Sri Lanka, İskoçya.

(3) Ceza ehliyetini 9 yaşından başlatan ülkeler: Irak, Filipinler.

(4) Ceza ehliyetini 10 yaşından başlatan ülkeler: Avustralya (birçok eyaleti), Nepal, Yeni Zelanda, Nikaragua, İngiltere.

(5) Ceza ehliyetini 12 yaşından başlatan ülkeler: Kanada, Kore, Uganda, Türkiye.

(6) Ceza ehliyetini 13 yaşından başlatan ülkeler: Cezayir, Çad, Fransa, Polonya, Tunus.

(7) Ceza ehliyetini 14 yaşından başlatan ülkeler: Bulgaristan, Çin, Almanya, Macaristan, İtalya, Japonya, Libya, Romanya, Rusya, Vietnam, Yugoslavya.

(8) Ceza ehliyetini 15 yaşından başlatan ülkeler: Danimarka, Mısır, Finlandiya, Norveç, İzlanda, Peru, Sudan, İsveç.

(9) Ceza ehliyetini 16 yaşından başlatan ülkeler: Arjantin, Azerbaycan, Bolivya, Şili, Küba, Portekiz, İspanya, Ukrayna.

(10) Ceza ehliyetini 18 yaşından başlatan ülkeler: Belçika, Kolombiya, Panama, Peru⁹⁴.

Suçluluk üzerine yapılan tanımlamalar, temelde çocuk suçluluğunu da kapsamaktadır. Ancak çocuk suçluluğu kavramı bu genel tanımlamaları yaş faktörü ile sınırlandırmaktadır.

⁹⁴ Oğuz POLAT, www.kriminoloji.com, 2002.

Batı literatüründe, “çocuk suçluluğu” kavramı, kanuna karşı gelmiş 11-18 yaşları arasındaki çocukları kapsamaktadır. Çocuk suçluluğu ile ilgili hemen tüm araştırmacıların tanımlamalar içerisindeki ortak değerlendirmeleri, çocuk suçluluğu davranışının içinde olan çocuğun, suça itilmiş çocuk olarak kabul edilmesidir.

4- Bazı Ülkelerde Çocuk Suçluluğu

19. yüzyıl başlarından itibaren sanayileşmeyle beraber ortaya çıkan sınıflaşma, çocuk emeğinin iş gücüne katılması, göçler ve geleneksel ailelerin oynadığı toplumsal rolün yerini çekirdek ailenin alması ile I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında toplumsal yıkımları, tüm dünyada çocuk suçluluğu oranında patlama yaratmıştır. Cezacılar suçluluk üzerindeki tesirler bakımından harp devresini ikiye ayırarak, genel suçluluğun harbin ilk devresinde azaldığını, son devresi ile harbi takip eden devrelerde çoğaldığını, hususiyile çocuk suçluluğunun arttığını müşahade ederler⁹⁵. Araştırma verilerine bakıldığında, çocuk suçluluğunun uluslararası bir problem olduğu görülmektedir.

Almanya’da, gençliğin yaklaşık %20’sinin şiddet içeren suçlara katıldığı ve mala karşı işlenen suçların üçte birinin gençler tarafından işlendiği belirlenmiştir. İsveç’te, suçlulukla ilgili Paul Friday Raporları (1992), bu ülkede, bilinen en açık ve özgür sosyal yardım programlarına sahip olunmasına rağmen, çocuk suçluluğu oranında çoğalma eğilimi olduğunu ortaya koymaktadır. ABD, çocuk suçluluğu açısından artışın hızla yaşandığı ülkelerin başında gelmektedir. Kanada, 1993-1996 yılları arasındaki genel verilerde, çocuk suçluların oranında düşme eğilimi gözlenmiştir. İsrail’de 1950’lerden 1980 yılına kadar yükselme gösteren çocuk suçluluğu oranı, 1980 yılından sonra göreceli bir azalış göstermektedir⁹⁶. Avrupa Konseyine üye ülkelerin istatistiklerinden, mala karşı işlenen suçların daha fazla işlendiği görülmektedir. Şahsa karşı işlenen suçlarda oldukça önemli bir düşüş söz konusu olup, daha çok tecavüz, müessir fiil suçları işlenmektedir. İtalya, İspanya, İsveç ve İsviçre’de alkol ve uyuşturucu madde kullanımı değişmez bir sorun halindedir. Uyuşturucu madde kullanımı genellikle mala karşı işlenen suçların nedeni iken, gençlerin alkol kullanımı ise ciddi bir sorun olup şiddete dayanan suçları işlemeyi kolaylaştırmaktadır⁹⁷.

⁹⁵ Sulhi DÖNMEZER, “Harbin Suçluluk Üzerine Tesirleri”, *Yeni Türk Mecmuası*, Y. 1942, s. 92.

⁹⁶ POLAT, www.kriminoloji.com, 2002.

⁹⁷ Handan SEVÜK YOKUŞ, *Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım*, İstanbul, 1998. s. 27.

5- Türkiye’de Çocuk Suçluluğunun Görünümü

Dünyadaki çocuk suçluluğu ile ilgili istatistikî sonuçlara ve işlenen suçların niteliklerine bakıldığında, Türkiye’deki görünümün nispi olarak iyi olduğu söylenebilir. Çocuk suçluluğuna yönelik ülkemizdeki istatistikî veriler, genel itibariyle yayınlanan hükümlüler istatistiğindeki hükümlü sayısına dayandırıldığından, istatistikî bilgi verilirken kullanılan suça itilmiş çocuk tabirinin çocuk hükümlüler olarak anlaşılması gerekmektedir. Ülkemizde bu şekilde genel bir istatistikî çalışma, ilk olarak İstatistik Genel Müdürlüğü’nün yapmış olduğu 241 neşriyat numaralı “1935-1942 Mahkûmlar İstatistiği”dir.

Türkiye’deki çocuk suçluluğu ile ilgili 1995 yılına kadar yayınlanmış istatistiki verilere bakıldığında, hüküm almış çocuk sayısı baz alınarak, nicel olarak üç dönemden söz etmek mümkündür.

Birinci dönem, 1981-1985 yıllarını kapsamakta ve 1981 yılındaki veriler, dönemin özelliklerinden ötürü yüksek olduğu düşünülerek değerlendirme dışında tutulduğunda, 1982-1985 yılları arasında hükümlü çocuk sayısında artış gözlenmektedir (Adalet İstatistikleri, 1981-1995). İkinci dönem, 1986-1990 yıllarını kapsamaktadır. Bu dönemde hükümlü çocuk sayısında önemli oranda düşüş vardır. Bu dönemin verilerini incelerken Ankara, İstanbul, İzmir ve Trabzon illerindeki Çocuk Mahkemeleri’nin 1987 yılında faaliyete geçtikleri göz önünde bulundurulmalıdır. 1991-1995 yıllarını kapsayan üçüncü dönemde ise hükümlü çocuk sayısında artış gözlenmektedir⁹⁸.

Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de çocuk suçluluğu yıldan yıla devamlı bir artış göstermektedir. 2005 yılında hapis cezası kararı verilen 4290 çocuktan 3901’i erkek, 389’u kız çocuğudur. 2006 yılında ise hapis cezası kararı verilen 5208 çocuktan 4961’i erkek, 247’si kız çocuğudur⁹⁹. Bu istatistikî verilerden de anlaşılacağı üzere çocuk suçluluğu hızla artmaktadır. Ülkemizdeki çocuk suçluluğunun genel değerlendirmesinde; erkek çocukların, kız çocuklarına oranla daha fazla suç işledikleri görülür. Bunun nedeni de fizik ve psikolojik nedenler yanında toplumumuzdaki geleneksel sosyal yapı ve klasik aile yapısının kız çocuğunu suç olgusundan koruması olarak belirlenebilir.

⁹⁸ POLAT, www.kriminoloji.com, 2002.

⁹⁹ www.adli-sicil.gov.tr

İşlenen çocuk suçlarına ilişkin sıralamada mala karşı suçlar, vücut dokunulmazlığına karşı suçlar ve hürriyete karşı suçlar en çok işlenen suçlardır. 2006 yılında çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerine açılan davaların % 62,4’i mala karşı suçlar (TCK 141-169), % 14,9’u vücut dokunulmazlığına karşı suçlar (TCK 93- 96), % 3,1’i hürriyete karşı suçlardır¹⁰⁰.

6- Suçlu Çocukların Eğitim Durumu

Suçluluk, çoğu zaman bir sevgisizliğin, bir ilgisizliğin, bir yoksulluğun, bir haksızlığın ürünüdür. Bu saydıklarımızın hepsini, sevgisizlik, sevilme ya da sevilmediğini sanma kaynağına bağlamak mümkündür. İnsanı sevmek, insanı eğitme dinamızın ilk adımıdır. İnsanı sevmeyen anne-baba olamaz, öğretmen olamaz, yönetici olamaz. İnsanlarla, tabiatla iyi ilişkiler kurabilme, eğitimcinin ilk ve en önemli özelliğidir. Eğitimci derken, sadece eğitim alanında uzmanlaşmış kişi ya da öğretmeni kastetmiyoruz. Bireyin davranışlarında değişiklik yapma imkânına sahip herkese, eğitimci, terbiyeci demek gerekir. “Eğitim, bireye davranış kazandırma, bireyin davranışlarında kasıtlı olarak istenilir davranış değişikliği meydana getirme faaliyetidir”. Bu değişiklik, belli bir kişi ya da kurumun isteği doğrultusunda olabilir. Yankesici, çırağına yankesicilik öğretirken eğitim yapmaktadır. Bir aile, kendi içinde geliştirdiği değerlere uygun davranışları öğretirken eğitim yapmaktadır. Ancak, sözünü ettiğimiz bu eğitim, milli eğitim olamaz. Milli eğitimi, ferde sağlığını bozmadan toplum değerlerini kazandırma, geliştirme ve toplum ihtiyaçlarını giderme yönünde davranışlar kazandırma süreci olarak tanımlarsak, eğitim kurumlarının sınırlarını ve sınırsızlığını ortaya koymuş oluruz. Buna göre aile, sokak, çarşı-pazar, işyeri, kışla, köy, kasaba, basın-yayın, yönetim kurumları vb. birer eğitim kurumlarıdır¹⁰¹.

Çocuk suçluluğunda, çocuğun eğitim düzeyinin, suçluluğu belirleyici etkenlerden biri olabileceği belirtilmiştir. Suç işleyen çocukların eğitim düzeyi belirlenerek, eğitime, çocuk suçluluğunun önlenmesi, hiç değilse azaltılması için gereken önem verilecektir. Kurumlarda tutulan hükümlü çocukların suçu işlediği andaki eğitim düzeyinin dağılımı incelendiğinde, eğitim düzeyi ile suç işleme oranı arasındaki ilişki ters orantılı olduğu, çocuğun eğitim oranı yükseldiği oranda suç işleme eğilimi azaldığı görülmüştür.

¹⁰⁰ www.adli-sicil.gov.tr

¹⁰¹ Mehmet ÜNAL, “Suç Öncesi Eğitimle Çocukların Korunması”, *Suçlu Çocuklar, Suça İtilme Nedenleri ve Eğitim Yoluyla Korunmaları*, Adalet Bakanlığı y., Ankara, 1985, s. 45.

Sonuç olarak okuma yazma bilme veya eğitimin, doğrudan doğruya suçu önleyici veya suça yöneltici bir etkisinin olduğu söylenemez ise de, dolayısıyla bir etki yaptığı söylenebilir. Gerçekten, özellikle düzenli okula gidebilmesi, çocuğun, oldukça refahlı bir aileye ve özen gösteren bir ana babaya sahip olduğuna işaret eder. Öğrenime devam etmek, düzenli okula gitmek çocuğun kötü çevrelerle ilgisini kesebileceği gibi, aynı zamanda uygun bir disiplin altında manevi melekelerini geliştirmesini de sağlamış olur. Esasen suçlu çocuklar, genellikle okul kaçakları arasından türediği gözlemlenmektedir. Bu nedenle çocuğu okuldan kaçırmaya başlayan ana-babaların, dikkat ve ilgi göstererek, onları suçluluk yönündeki eğilimlerden koruyucu yönde faal olmaları gerekmektedir¹⁰².

7- Suçlu Çocuk ve Uyuşturucu Madde

Son zamanlarda ülkemizde, uyuşturucu maddelerin eğitim kurumlarına kadar girdiğini kitle iletişim araçlarından öğrenmekteyiz. Suçluluğa neden olan diğer etkenlere nazaran, etkisi nispeten az olsa dahi, suçluluğu önleme politikasını belirlemek açısından bu konunun incelenmesi gerekmektedir. Suçlu çocukların, yüzde kaçının alkolün etkisi altında kaldığı bilimsel olarak tam saptanamamıştır¹⁰³.

Batı Avrupa ülkelerinde gençlerin fazla miktarda alkol tüketiminin sonucu olarak, bazı suçların faili oldukları belirtilmektedir. Türkiye bakımından alkol tüketiminin çocuk suçluluğu üzerindeki etkisini de tam olarak belirten bir araştırma yoktur. Ancak genel suçluluk üzerinde alkolün doğrudan doğruya etkisinin çocuk suçluluğu üzerine de aynı şekilde yayıldığını kabul etmek gerekir.

Uyuşturucu madde veya alkol kullanımı ile çocuk suçluluğu arasındaki ilişkinin yanında, çocukların birçok ülkede geniş oranda büyük şehirlere uyuşturucu suçları işlediği görülmektedir. Kentleşme ve uyuşturucu madde kullanımı arasında bir paralellik vardır. Son yıllarda ülkemizdeki hızlı kentleşme ve büyük şehirlere göç nedeniyle sokak çocuklarının sayısında gün geçtikçe bir artış olmaktadır. Bu sokak çocuklarının büyük bir kısmı yapıştırıcı madde olarak kullanılan Bally'i koklamak suretiyle uyuşturucu madde bağımlısı olmuşlardır. Bu çocuklar, kokladıkları bu maddeyi satın almak amacıyla para bulmak için hırsızlık, müessir fiil gibi her türlü suçlu işleyebilecek yapıdadırlar. Bunların birçok örneğini basın organlarından izlemekteyiz.

¹⁰² Sulhi DÖNMEZER, *Kriminoloji*, 8. B., İstanbul, 1994, s. 22.

¹⁰³ SEVÜK YOKUŞ, a.g.e. s. 19

Ülkemiz açısından büyük şehirlerde başıboş olarak yaşayan bu çocuklar ciddi manada tehlike arz etmektedirler. Gelecekte bu çocukların muhtemelen yetişkin birer potansiyel suçlu olacaklarını düşünürsek, durumun ne kadar vahim ve ciddi olduğu ortaya çıkmaktadır.

C- Çocuk Suçluluğunun Nedenleri

1- Genel Bakış

Çocukların neden suç işlediği sorusunun cevabını verebilmek zordur. Çocuğun bulunduğu çevrenin onu suça ittiği düşünülebilir. Ama benzer çevrelerden gelen iki çocuk birbirinden oldukça farklı kişiliklere sahip olabilmektedir. Toplumsal sınıflar arasındaki farklar da çocukları suç işlemeye yöneltebilir. Aile geçmişi ya da ailenin toplumsal konumu da bir etken sayılır. Çocukların suç işlemesi konusunda yapılan araştırmalar, suç işleyen çocukların çoğunun sorunlu ailelerden geldiğini göstermektedir.

ABD, Avrupa ve Japonya'daki suçlu çocukların büyük bir kesimi yoksul ailelerden gelmektedir. Bu genç insanlar kendilerinden çok daha iyi koşullarda yaşayan kişileri gördükçe umutsuzluğa kapılabilmekte ve suç işlemeye yönelebilmektedirler. Çocukların işlediği suçlar üzerinde içinde bulunduğu ortamın da etkili olduğu gözlemlenmektedir. Diğer yandan, bazı çocuklar, toplumsal çevrede kabul görmek için de suça yönelebilmektedirler.

Suçluluk, pek hafif ve endişeyi mucip olmasa dahi, bu, küçüğün uyumsuzluğunun bir işareti olması ve gittikçe vahimleşmesi sebebi ile üzerinde durulması gereken bir durum arz eder. Gerek büyüklerde, gerekse küçüklerde suç nedenlerini matematik bir kesinlikle ortaya koymanın mümkün olmadığı kesindir. İnsan davranışına genel olarak tesir eden hemen bütün faktörlerin, bu davranışı kötü yola sevk etmeleri halinde, suç sebepleri arasında sayılması pekâlâ mümkündür. Bu nedenle denilebilir ki, kişileri suç işlemeye iten neden tek değildir; birden fazla nedenler söz konusu olabilmektedir¹⁰⁴. Yani çocuğu suça iten veya ona suç işleyen neden ve saik hiçbir zaman tek olmamıştır. Birçok kuvvetli veya zayıf nedenler birbirlerine eklenip çocuğu suça sürükledikleri halde, ilk bakışta şu veya bu şartlar altında kendisini gösterebilen neden, illiyet yönünden o suçun tek nedeni imiş gibi bir kanının doğmasına yol açabilir¹⁰⁵.

¹⁰⁴ Feyyaz GÖLCÜKLÜ, Türkiye'de Çocuk Suçluluğu Hakkında Bir Araştırma, Ankara, 1962, s. 23.

¹⁰⁵ Yılmaz AKINCI & Tahsin ATAKAN, *Suçta Giden ve Suç İşleyen Çocuklar*, İstanbul, 1968, s. 20.

Çocuğu suça iten nedenleri belirli sınıflara ayırarak incelersek daha sağlıklı sonuçlara ulaşabiliriz. Genellikle suç sebeplerinden söz açılınca bunları “iç ve dış”, “maddi ve manevi” veya “bireysel ve sosyal” sebepler olarak ikiye ayırmak hemen hemen adet haline gelmiştir. Kanaatimizce bu manada bir ayırım teorik planda faydasız değilse de pratikte fazla bir kıymet ifade etmeyecektir. Burada yapılan gruplar hep ve daima iki büyük esasa ayrılarak incelenir¹⁰⁶. Ceza Hukukçuları ile kriminoloji uzmanlarının, bir birine yakın manaları taşıyan bu tasnif şekillerinden genel itibariyle üzerinde birleştikleri tasnif şekli, “bireysel ve sosyal sebepler” sistematik tasnif şeklidir.

2- Bireysel Nedenler

Bireysel nedenlerin başında akli ve ruhi bozukluklar gelmektedir. Uzman hekimler tarafından işaret edildiği üzere bu hal, ya doğuştan veyahut da çeşitli sebeplerle, ilk yaşlarda zekanın normal gelişiminin duraklaması, yani arızalı olması neticesidir¹⁰⁷.

Geri zekâlı çocukların başkalarının telkinlerine daha açık oldukları, iyiyi kötüden, doğruyu eğriden kolayca ayırt edebilecek durumda olmamaları, kendi kendilerini kontrol edememeleri nedenleri ile suça kolaylıkla itilebildikleri düşünülmektedir¹⁰⁸. Çocukların zeka gerilikleri, ruhen ve sosyal yönden toplumla uyumsuzluklarına, aşırı egoist olmalarına sebep olmakta, toplumda dikkat çekmek için ani suç işlemeye iten bireysel nedenlerden sayılabilmektedir.

Suçluluk nedenlerinin araştırılmasında bazı bilim adamları ilgilerini suçluların biyolojik özellikleri üzerine toplamışlardır. Yani çocuk suçluluğunun bireysel nedenlerinin ikinci grubunu biyolojik nedenler oluşturmaktadır. Hareket noktaları, bireyi herhangi bir şekilde suça itebilecek fiziki ve psikolojik özelliklerdir. Bu bilim adamlarına göre, bazı özellikleri dolayısıyla bazı insanların diğer bireylere oranla daha sık suç işleme olasılıkları vardır. Burada Yavuzer'e göre, kalıtsal, biyolojik etkenlerle çocuğun gelişim evrelerine ilişkin özellikleri, bilmemekten doğan eğitim hataları, çocuk suçluluğunun ön koşullarını oluşturmaktadır. Bu etkenler, toplum ve yakın çevre koşullarıyla birleşerek çocuğu suçlu davranışa iten önemli bir uyarım olmaktadır¹⁰⁹.

¹⁰⁶ ŞENSOY, a.g.e., s. 30.

¹⁰⁷ GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s. 24.

¹⁰⁸ AKINCI & ATAKAN, a.g.e., s. 22.

¹⁰⁹ YAVUZER, a.g.e., s.103.

Kalıtım yoluyla çocuğa geçen veya sonradan meydana gelen körlük, topallık, sağır ve dilsizlik gibi duyu organlarındaki noksanlık veya yoklukların, iyileştirilmesi mümkün olmayan yerleşmiş hastalıkların, kellik, topallık gibi sebeplerin meydana getirdikleri aşağılık duygularının doğurduğu olumsuz duyguların çocukları suça ittikleri genellikle kabul edilmektedir. Adiler, bedenlen arızalı olarak doğan çocukların bu dünyayı bir sıkıntı âlemi gibi telakki ettiklerini ve çocuklarda bir kıymet olan gelişme zevkini katiyen tatmadıklarını, böylece, adeta bedenlerinin yükü altında ezilmiş gibi davranıp hayatın ağırlığını fazlasıyla hisseden nefisleriyle ilgilendiklerini belirtmektedir. Bencil niteliklerin özellikle çocuklarda suça itici bir kuvvet ve etken olarak düşünülmesi mümkün değil midir?¹¹⁰

Lombroso'ya göre, çocukları suç işlemeye sevk eden temel Saiklerden birisi de kalıtım (irsiyet)'tir. Lombroso, incelemiş olduğu 104 suçludan 71'inin irsi istidat ve alametler taşıdığını; 20'sinde babanın, 11'inde ananın alkolik, 8'inde babanın, 2'sinde ananın suçlu, 3'ünde babanın, 5'inde ananın akıl hastası yahut saralı olduğu, 6'sında kardeşlerin deli, 14'ünde suçlu, 10'unda kız kardeşlerin fahişe olduğunu tespit etmiştir¹¹¹. Kalıtımla suçluluk arasındaki ilişkiyi saptamak için yapılan araştırmalar çokça olmakla birlikte, bu çalışmalar, kalıtımın çevreden çok daha fazla etkin olduğunu göstermeye yetmemektedir. Sadece bazı araştırmalarda, suçluların ailelerinde görülen ruhi ve bedeni arazlara ait sayılar bulunmaktadır¹¹².

Çocuğun cinsiyetinin işlenen suçların çeşit ve sıklığı üzerinde bir rol oynayıp oynamadığı üzerinde durulmuş, suçlu çocuk çetelerinin daha çok erkek çocuklar arasında görülen sosyal bir gelişme olduğu ve neticesinde erkek çocukların kız çocuklarına nazaran daha fazla suç işledikleri görülmüştür.

Çocuk suçluluğu konusunda ister sonradan meydana gelmiş olsun, ister kalıtım yoluyla geçmiş bulunsun, bedeni ve ruhi bozukluklar gösteren çocukların, yaşamlarının belirli bir anında mutlak suç işleyecekleri, yani bunların doğuştan suçlu oldukları söylenmez. Çünkü bu tür bozukluklar çocuğun suç işlemesinde ana faktör olamaz. Bununla birlikte, böyle özelliklere sahip çocukların normal çocuklara nazaran suç işleme eğilimlerinin daha fazla olduğu söylenebilir¹¹³. Esasen suçluluğun, tek başına kalıtım yoluyla geçmemekte olduğunu

¹¹⁰ AKINCI & ATAKAN, a.g.e., s. 21.

¹¹¹ GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s. 25.

¹¹² Atilla ÖZSEVER, "Türkiye'de Çocuk Suçluluğu", *Adalet Dergisi*, C. 70. Y. 1979, s. 253.

¹¹³ GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s. 26.

kesin bir kanaat olarak söyleyebilmek mümkün değildir. Suçluluğun kalıtsal yapısı, en fazla dolaylı etkisi olan bir etken olabilir¹¹⁴.

Suç gibi karmaşık bir yapıya sahip olan toplumsal olgunun varlığını tek bir nedene bağlamak doğru değildir. Suç nedenleri arasında bir veya bir kaç ağır basabilir, fakat suç, uzun bir süreç içinde gerçekleşen tecrübeler olduğundan, her toplumda, gerekli zamanlarda ve farkı bireylerde değişik görüntüler sergilediğinden, yapısındaki örgü karışıktır.

3- Biyolojik Nedenler

a- Suçu Beden Yapılarındaki Farklılıklara Dayandıran Teoriler

Tarihsel olarak fiziki özellikler ve şekil bozukluklarının, kişinin şeytani niteliklerini gösterdiği iddia edilmiştir. Nitekim Ortaçağda kanunlar, suç zanlıları arasında en çirkin olanın suçlu olma ihtimalinin fazla olduğunu belirlemekteydiler. İlk olarak Giambattista Della Porta (1535-1615), insan fizyonomi okulunu kurarak, insan davranışları ile yüz özellikleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Ona göre, hırsız, geniş dudaklı ve sert bakışlıdır. Porta'nın görüşleri aşağı yukarı 200 yıl sonra, İsveçli J. K. Lavater (1741-1801) tarafından tekrar ele alınmıştır. Tüm bu görüşler, Fransız Joseph Gall (1758-1828), Johann Kapsar Spurzheim (1776-1832) ve Charles Caldwell (1772-1853) tarafından ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Onlara göre, beyin dokusu ve hücreleri ile beyindeki girinti ve çıkıntılar, insan davranışını düzenlemektedirler¹¹⁵.

b- Çocuk Suçluluğuna İlişkin Genetik Teoriler

Aileler Üzerinde Yapılan Araştırmalar:

Dugdale'in geneolojik aile araştırması (1877), kriminolojide, bu yönlü araştırmaya sebebiyet vermiştir. Dugdale, 1730'da doğan, Juke'lerin ata babası Max'ı buldu. Arkadan gelen 709 kişi araştırıldı ve bunlar çalışan, fakir ve suçlu insanlar olarak gruplara ayrıldı. Bu ailenin arasında 77 suçlu, 202 fahişe ve genelev sahibi, 142 serseri ve çok sayıda fakir

¹¹⁴ YAVUZER, a.g.e., s. 87.

¹¹⁵ Armand MERGEN, *Das Teuffelschromozsom, Zum, Taeter Programiert*, Essen-München, 1995, s. 27 vd.; Exner, 114'den aktaran: Timur DEMİRBAŞ, *Kriminoloji*, Seçkin., Ankara 2001, s. 95 vd.

yurdundan yararlanan hırsız ve katiller vardı. Juke'ler, kural olarak onlara benzeyen aynı seviyedeki insanlarla evlendiler ve diğerk bir toplumsal sınıf içine çıkmayı denemediler¹¹⁶.

Diğerk bir sorunlu serseri ailesi Viktoria'nın, 76 üyesinden, sadece 8'i ispat edilebilir sapma göstermişti. Zero, Kallikak aileleri ile ilgili aynı araştırmalarda, benzer sonuçlar ortaya koydular. J. Exner, 114. Kallikak ailesinden gelen 480 kişiden 474'ü cezaevine girmiş ve bunlardan 37'si ölüm cezasına mahkûm edilmişti.

İkizler Üzerinde Yapılan Araştırmalar:

Johannes Lange (1929), hapishanede bulunan suçluların ikizler olup olmadığını araştırdı ve ikiz kardeşlere sahip olanlar üzerinde çalıştı. Lange, 13'ü tek yumurta ikizi, 17'si çift yumurta ikizi olan 30 çift erkek ikiz buldu. Lange, onların suçluluğunu araştırdı; tek yumurta ikizlerinde 10 çift daha önce cezaevinde bulunmuştu (bu %77'ye tekabül eder); buna karşılık 17 çift yumurta ikizinin, her birinden sadece birisi cezaevinde bulunmasına karşılık, ikisinin de cezaevinde bulunduğu sadece iki olaydaydı; çifte yumurta ikiz çiftlerde bu %12'ye tekabül ediyordu. Bundan Lange, suçluluk için kalıtım özelliklerinin büyük öneme sahip olmak zorunda olduğu sonucunu çıkardı. Şüphesiz Lange'nin araştırmasına önemli metodik itirazlar ileri sürüldü. Kranz ise, yaptığı araştırmalar sonunda, suçluluk oranında uyuşmanın çift yumurta ikizlerinde yarı oranında bulunmasına karşılık, tek yumurta ikizlerinin aşağı yukarı 2/3 ile 3/4 arasında olduğu sonucuna varmıştı¹¹⁷.

Walters (1992), konu analizlerinde, 18 ikiz çalışmasının (Danimarka, Almanya, Finlandiya, İngiltere, Japonya, Hollanda, Norveç, ABD) sonuçlarının bir listelemesinde, tek yumurta ikizlerinin suçluluğu bakımından %7,1 ile %100 arasında bir uyuşmanın görüldüğü ve çift yumurta ikizlerinde bunun %0 ile %77,8 arasında olduğunu ortaya koydu. Bu farklı sonuçlar, büyük kısmı hemen hemen çok sınırlı olan araştırma malzemesi (18 araştırmanın tamamı, sadece 494 tek yumurta ve 525 çift yumurta ikizini kapsamıştı) ile metodun adil olmamasına ve tesadüfen alınmış örnek gruba dayandırılmaktadır. Bu araştırmalarda, suçluluk yükü tek yumurta ikizlerinde, biyolojik basit kardeş olan çift yumurta ikizlerine göre daha benzerdir.

¹¹⁶ DEMİRBAŞ, a.g.e., s. 95 vd.

¹¹⁷ Heinrich KRANZ, *Lebensschicksale krimineller Zwillinge*, Berlin, 1936, s. 249'dan aktaran: DEMİRBAŞ, a.g.e. s. 95 vd.

Bundan, suçluluğun biyolojik olarak belirlendiği sonucu ortaya çıkar. Suçun oluşumunda ilk bakışta biyolojik yapıya verilmiş gösteren sonuçlara rağmen, bir yanıtma faktörünün tamamen dikkat dışı bırakıldığı gözden kaçırılmamalıdır. Bu yüzden suçluluk yüküne ilişkin bütün açıklamalar, metodik olarak güvensiz zemine kayıyor ve bu yüzden genelleştirilemezler.

Araştırma	Yıl	Ülke	Tek Yumurta İkizleri		Çift Yumurta İkizleri	
			Çiftlerin Sayısı	Uygunluk Oranı %	Çiftlerin Sayısı	Uygunluk Oranı %
Lange	929	Almanya	13	77	17	12
Legras	932	Fransa	4	100	5	0
Rosanoff	934	ABD	37	68	60	10
Kranz	936	Almanya	31	65	43	53
Stumpfl	936	Almanya	18	61	19	37
Rosanoff	941	ABD	45	78	27	18
Yoshimasu	961	Japonya	28	61	18	11
Dalgaard	976	Hollanda	31	26	54	15
Ortalama Uygunluk				62		19

Tablo:1 İkizlerin suçluluk davranışlarındaki uygunluk derecesini gösteren tablo.

Birisi suçlu olan aşağı yukarı 750 ikiz çift üzerinde yapılan araştırmada, tek yumurta ikizlerinde suçluluk üzerine uyum sayıları çift yumurta ikizlerine göre hemen hemen dört misli yüksek olduğu görülmüştür (%55'e %13). Diğer bir ifadeyle, eğer bir tek yumurta ikizi suçlu ise diğerinin de suçlu olması ihtimali çift yumurta ikizine göre dört misli daha yüksektir. Tek ve çift yumurta ikizleri arasında benzer göze çarpan farklar ayrıca homoseksüellik ve alkollülük bakımından da tespit edilmiştir. Bu görüntülerde çevre etkilerinin ne derece etkili olduğu belli değildir.

	Uyum İlişkisi				
	İkiz Çift Sayısı	Tek Yumurta	Çift Yumurta	Tek Yumurta %	Çift Yumurta %
Yetişkin Suçları	766	231	535	55	13
Genç Suçluluğu	67	42	25	85	75
Çocuk Dav. Boz.	107	47	60	87	43
Homoseksüellik	63	37	26	100	12
Alkoliklik	82	26	56	65	30

Tablo:2 Tek ve çift yumurta ikizlerinin çeşitli şekillerdeki sapıcı sosyal davranışlarının uyumunu gösteren tablo.

Tek ve çift yumurta ikizlerinin çeşitli şekillerdeki sapıcı sosyal davranışlarının uyumunu gösteren tablo Rosanoff'un araştırmalarında, genç suçlular ve problemlili çocuklarda özel sonuçlar ilgilendirilmiştir¹¹⁸.

4- Çevresel Nedenlerin Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri

Biyolojik, fizyolojik ve psikolojik yapısı itibariyle organik etkenlerin altında olan insan, aynı zamanda çevre koşullarının oluşturduğu dış dünyanın da etkilerine açıktır. İklim, eğitim, yaşam koşulları, gelenekler, göçler, kentsel ve kırsal yapı vb. çocuğun dış dünyasını ve dolayısıyla dış etkenleri oluştururlar.

Sosyal nedenlerin, suçluluğun tayininde, bireysel nedenlerden daha etkili olduğu, günümüzde hemen hemen herkesin ortak kabul ettiği bir gerçektir¹¹⁹. Çocuk, doğduğu andan itibaren, birçok fizik ve manevi benzeyişlerle karşılaşmak suretiyle, mensup olduğu ailenin dar kadrosu içinde ilk sosyal gelişimine başlar ve ilk alışkanlıklarını kazanır. Belirli bir çağdan sonra da dış çevre ile temas sonucunda, başka alışkanlıklar kazanır. Demek oluyor ki çocuk doğduğu andan başlayan ve yaşının ilerlemesi ile artan önce aile içi, sonraları aile dışı çevrenin sayısız etkilerine maruz bulunmakta olup, bu etkiler olumlu veya olumsuz, iyi veya kötü alışkanlıkların oluşmasını veya mevcut alışkanlıkların yine iyi veya kötü manada çoğalmasını sağlar. Örneğin aile yapısı bozuk, iktisadi durumu kötü bir aileye mensup, başıboş ve her türlü denetimden uzak ve şehir hayatının bozucu etkilerine açık, bunun gibi fikri, manevi, mesleki terbiyeden mahrum bir çocuğun suç işleme sahasına kolayca girebilmesi ne kadar mümkün ise, temiz bir aile içinde yetişmiş, iyi bir öğrenim yapmış sağlam bir ahlaki terbiye almış bir küçüğün suç işlemek gibi kötü bir fiil ve harekette bulunması ihtimali de o oranda azdır. Demek oluyor ki çocukların suçlu olmalarının veya olmamalarının derin ve esaslı sebeplerini, içinde buldukları aile ve dış çevre şartlarında da aramak gerekir¹²⁰. Ferri'ye göre Suç=Suçlu+Sosyal Çevredir. Suçlular hakkında yalnız önlem almak yeterli değildir; çevrenin etkilerini de ortadan kaldırmak gerekmektedir. İnsanın uyumsuzluğu konusundaki başarısızlığın, kişisel niteliklerinin sonucundan kaynaklanmadığı, davranışının sosyal sistemden ileri geldiği, zira suç işleyenlerin büyük bir çoğunluğunun

¹¹⁸ Fritz BAUER, *Das Verbrechen und die Gesellschaft*, München, 1967, s. 36'dan aktaran: DEMİRBAŞ, a.g.e., s. 95 vd.

¹¹⁹ GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s. 26.

¹²⁰ ŞENSOY, a.g.e., s. 42.

hemen hemen normal kişiler oldukları savunulmuştur¹²¹. Çocuk suçluluğu ile çocuğun geçmişi ve kişisel oluşumu arasında yakın bağlar bulunmaktadır. Çocuğun davranış ve fiilleri, içinde yetiştiği ortamın özelliklerine göre biçim almaktadır¹²². Bundan dolayı çevresel nedenler olarak, çocuğu içinde bulunduğu aile, okul, iş ve boş zamanların değerlendirildiği çevrenin çocuk suçluluğu ile ilişkisi vurgulanmıştır.

a- Aile Çevresinin Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri

Aile, ister antropolojik anlamda, ister sosyolojik anlamda açıklansın, dişi ve erkek olarak iki insan yaratığının bir araya gelmeleri ile oluşmuş, sosyal yönü ile ilk insancıl kurumdur¹²³. Ailenin sosyal yapısı incelendiğinde, dört temel aile biçimi dikkatimizi çeker: Çekirdek aile, ataerkil geniş aile, geçici geniş aile, parçalanmış aile¹²⁴.

Çocuğun ilk ve doğal çevresi aile olup, çocuk, ailenin bir üyesi olarak kişiliğini, davranışlarını, ahlak yargılarını her şeyden önce aile içinde aldığı eğitimle elde edecektir. Aile, kendisini bu açılardan yönlendirir ve biçimlendirir.

Aile hayatına ilişkin bozuklukların, çocuk suçluluğuna geniş ölçüde sebep olduğu kesindir¹²⁵. Çünkü birçok davranışın kaynağı ailedir. Anayasamıza göre aile, Türk toplumunun temelidir; Devlet, ailenin huzur ve refahı, bu arada özellikle anne ve çocuğun korunması için gerekli tedbirleri almak, gerekli teşkilatı kurmak durumundadır. Öte yandan çocuklarda ve gençlerde suç işleme eğilimlerinin önlenmesi ile ilgili olarak yine Anayasamızda Devletin gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu madde bağımlılığundan, suçluluktan, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan korumak için gerekli tedbirleri alacağı belirtilmiştir.

Ailenin çocuk üzerindeki etkisi çoğu kez daha doğumdan önce başlar. Ailenin çocuğa karşı istekli ya da isteksiz oluşu, gerek ruhsal-kültürel, gerekse toplumsal-ekonomik yönden bu çocuğun gelişimine hazır olup olmadığı ve çocuktan beklentileri, o çocuğun yaşantısına, ilk izlenimi ve çevresiyle duygusal iletişimi önemli ölçüde etkileyecektir. Bu yüzden insanın yaşamı boyunca seçme özgürlüğüne sahip bulunmadığı tek ve en önemli şeyin ailesi olduğunu

¹²¹ H. Yaver AKTAN, “Suç ve Suçluluk Nedenleri”, *Adalet Dergisi*, S. 2, Y. 1981, s. 154.

¹²² SEVÜK YOKUŞ, a.g.e., s. 45.

¹²³ H. Yaver AKTAN, “Suç ve Suçluluk Nedenlerine Kriminolojik Bir Yaklaşım”, *Adalet Dergisi*, S. 2, Mart-Nisan 1988, s. 98.

¹²⁴ YAVUZER, a.g.e., s. 150.

¹²⁵ GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s. 27.

söylemek yanlış olmaz. Üstelik bu kuruluşun kişi üzerindeki etkisinin ne denli kalıcı bir biçimlendirici gücü bulunduğu da düşünülürse, aile kavramının önemi daha da belirginleşir¹²⁶.

Olumsuz ana-baba tutumları, özellikle baskıcı, bedensel cezalara yer veren sevgi göstermeyen ailelerde yetişen çocuklarda saldırganlık belirtilerine kızma ve öfke duygularına rastlanır. Bunlar bilinç dışına ait ve ifade edilemeyen kavramlardır. Bu içe itimler ileri derecede çoğalırsa, çocuk nörotik bir yapıya bürünür ve hedefini aile dışında arar. İşte bu iç çatışmanın çeşitli ifade yolları vardır ki, bunlardan biri de suçtur¹²⁷. Maddi manevi bütün ihtiyaçlarını tek başına tatmin etmesi imkânsız olan çocuk için aile her şeydir¹²⁸.

Çocuğun bu duygularını doğrudan doğruya ana-babaya yansıtması yasaklanmıştır. Bu nedenle çocuk öfke ve saldırganlık duygularını içine iter. Yüksek kontrol melekelerinin henüz gelişmemiş olması kendini gereği gibi idareden aciz, doğru yolu bulmakta güçlük çeken çocuk üzerinde ailenin etkisinin ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Aile yapısı içinde en önemlisi anne-baba ilişkileri ve anne-babanın çocuğa karşı tutumun son derece dengeli bir sevgi öğretme ve belirli yerde engelleme biçiminde bir uyum içinde olması gerekmektedir.

Eğer ailede ruhsal hastalık varsa, alkolizm varsa, suç işleme oranı yüksekse, uyumsuzluk, geçimsizlik, sık kavgalar oluyorsa, sık sık anne-babanın evi terk etmesi, ayrı yaşama şeklinde olgular varsa, disiplin tutarsızsa ve disiplin yöntemi olarak başlıca dayak benimseniyorsa, özellikle babanın çocuklarla ilişkileri uzak ve soğuk ise, sevgiden yoksun, güven vermeyen, düzensiz, karışık, çatışmalı aile yapısı varsa, bu çocuklarda suça itilme oranının yüksek olduğu veyahut da en azından böyle bir potansiyeli taşıdıkları söylenebilir¹²⁹.

aa- Aile Yapısının Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri

Üç ilde alınan suçlu deneklerinden %67.2'sinin aile yapısının anne-baba-çocuktan oluşan çekirdek aile, %22'sinin parçalanmış ya da eksik aile, % 10.8'ininde geniş aile olduğu görülür. Parçalanmış aileden anlaşılması gereken, ölüm, boşanma, ayrı yaşama gibi nedenlerle karı ya da kocanın birinin ya da her ikisinin bulunmadığı ailedir¹³⁰. Evliliklerini sürdürdükleri

¹²⁶ YAVUZER, a.g.e., s. 126.

¹²⁷ Mehmet TANER, "Çocuk Niçin Suç İşliyor?", *Suçlu Çocuklar, Suça İtilme Nedenler ve Eğitim Yoluyla Korunmaları*, Adalet Bakanlığı y., Ankara, 1985, s. 29.

¹²⁸ GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s. 30.

¹²⁹ Oya TUNCER, "Çocuğu Suça İten Nedenler", *İzmir Barosu Dergisi*, S. 3, Temmuz 1992, s. 67.

¹³⁰ YAVUZER, a.g.e., s. 150.

halde, duygusal açıdan kopmuş, yani parçalanmış aileler de bu gruba dâhildir. Aile parçalanıp, eve üvey anne ya da baba gelince, çocuk, ya tamamen ihmal edilmekte ya da sokağa terk edilmektedir¹³¹.

Ailenin parçalanması çocuğun geleceğini tehlikeye sokar, çocuk yalnız kalır, kısmen veya tamamen eksik yetişir; ailesiyle birlikte yaşayan çocuklarla kaynaşmada sıkıntı çeker. Ayrılan ve boşanan çiftlerin çocukları muntazam aile çocuklarına göre daha suçludurlar¹³².

ab- Ailenin Ekonomik Yapısının Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri

Suçlu çocukların ailelerinin ekonomik düzeyinin de çok düşük olduğu tespit edilmiştir. Ailenin sosyo-ekonomik koşulları, aile hayatının ruh sağlığını etkilediği gibi, çocukların kişiliğini de etkilemektedir. Ailenin ekonomik çıkmazı nedeniyle çocuklar küçük yaşlarda okuldan alınıp çalışmaya zorlanmaktadırlar. Ağır şartlarda çalışan çocuklar eğitimlerini sürdürememektedir. Bir kısmı da çalışmaları sırasında suçlu çocuklarla tanışmakta ve suçla itilmektedirler.

Ailenin ekonomik durumunun kötü olması doğrudan bir suç sebebi olmaktan ziyade, hayat şartlarını ağırlaştırması dolayısıyla vasıtalı bir şekilde suçluluğa neden olması daha muhtemeldir¹³³.

Çalışan çocukların bir kısmı da sokaklarda çalışmaktadır. Sokaklarda mal veya hizmet satarak kendilerinin ya da ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırlar. Çoğunluğu aileleri ile birlikte yaşar, simitçilik, balon, su, çiçek, peçete, kâğıt mendil satıcılığı, ayakkabı boyacılığı, hamallık ve otoparkçılık gibi işler yapmaktadırlar.

Aile denetiminden uzakta bir işte ve sokakta çalışan çocuklar, uyuşturucu, uçucu madde, alkol ve suç gibi sapma davranışlarına karşı korumasız bırakılmaktadırlar. Böylece çocukların ruhsal ve toplumsal gelişimleri tehlikeye düşmektedir¹³⁴. Genellikle fakirliğin suça yönelme ve suç işlemedeki etkilerinin dolaylı olduğu kabul edilmektedir. Fakir ailelerde görülmesi mümkün, normal yaşama şartlarındaki noksanlarla çevreden gelen etkenlerin birleşmesi çocukları suça yöneltebilmektedir.

¹³¹ TANER, a.g.e., s. 31.

¹³² SEVÜK YOKUŞ, a.g.e., s. 46.

¹³³ GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s. 30.

¹³⁴ Ahmet ÖZYANIK, “Sokakta Çalışan Çocuklar Sorunu”, *Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri*, Ankara, 1998, s. 123.

Burada yeri gelmişken ÇHDS'nin ilgili maddesine değinelim. Buna göre, taraf devletler, durumu kötü olan çocuğun ailesine yardımda bulunacaktır. İlgili madde 27'ye göre: “Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu; sahip oldukları imkânlar ve mali güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun diğer bakımın üstlenen kişilere düşer. Taraf Devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde, ana-babaya ve çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere, çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır ve gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygulanır”.

Ailenin ekonomik durumunun bozukluğu çocuk suçluluğunu körüklemekle birlikte, bu durumun düzelmesiyle çocuk suçluluğunun da ortadan kalkacağı sanılmamalıdır. Gerçek ihtiyaç neticesi hırsızlık suçunu işleyenlerin sayısı çok azdır ve çocuk çoğu zaman ihtiyacın şiddetini tayinde de yanılmaktadır. Ekonomik yokluğun, özellikle zayıf karakterliler üzerine daha çok olumsuz yönden etki yaptığı belirtilmiştir. Bu yöndeki kanıları kabul etmemek için ciddi bir neden bulunamaz ve ileri sürülemez. Bu bakımdan fakirliği diğer nedenlerle birlikte ve onlara sürükleyici bir etken olarak düşünmemiz mümkündür¹³⁵.

ac- Ailenin Eğitim Durumunun Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri

Bazen de çocuğun suça itilmesinde ailenin eğitim durumu faktörü karşımıza çıkmaktadır. Çocukların ilk eğitimi aldıkları yer olan aile yuvalarında, genellikle töre ve gelenekler doğrultusunda alışıla gelmiş yöntemler ve sezgiye dayanılarak el yordamıyla eğitildikleri açıktır. Okuma yazma bile bilmeyen anne-babanın, çocuğunu tanımak için hiçbir bilimsel aydınlanma olanağı yoktur. Kaldı ki, dünyanın en zor sanatı olan çocuk yetiştirmede çoğu kez pedagoglar, uzmanlar, eğitilmiş anne babalar bile yetersizliğe düşebilmektedirler¹³⁶. Çocuğun suça itilmesinde, ailenin birtakım olumlu özellikleri elde edememesi nedeniyle, bu özellikleri çocuğun eğitiminde ona aktaramamasından, çocuktaki eksik yönlendirilme, eksik bilgilendirilme ve çocuğa karşı bu nedenden kaynaklanan saygı, şefkat göstermede, disiplin tekniklerindeki eksik, yanlış uygulamalar, dolaylı bir etkiye sahiptir.

ad- Ailedeki Çocuk Sayısının Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri

¹³⁵ AKINCI & ATAKAN, a.g.e., s. 44.

¹³⁶ YAVUZER, a.g.e., s. 148.

Çocukların suç işlemeye yöneldiği ortamlardan birisi de geniş aile yapısıdır; geniş aile yapısı, çocukların suçlu davranışında önemli yer tuttuğu gözlenmiştir. Yapılan araştırmalarda, suçluların daha çok geniş ailelerden geldiğini göstermiştir¹³⁷. Suçlu çocuklar genelde kalabalık ailelere mensupturlar. Ortalama kardeş sayısı 6 ya da 7'dir. Ailenin kalabalık olması çocuğun anne ve babası tarafından takip ve gözetiminde imkânsızlıkları da beraberinde getirmekte, ayrıca çocuğa karşı sevgi ve ilgi eksikliğini doğurmaktadır. Sevgi ve şefkat alamayan çocuklar, çoğu kereler diğer insanları sevmeyi öğrenememektedir. Çünkü sevgi ve şefkat bir öğrenme işidir¹³⁸.

Çocuklar üzerindeki şefkat eksikliği ne kadar önemli ise, gösterilen aşırı şefkat ve yersiz himaye de, genellikle çocukların ailelerinden bağımsız hareket edebilme yeteneklerinin gelişmesini engelleyebilmektedir. Bütün bunların neticesinde çocuklar karşılaştıkları günlük zorlukları kendi başlarına halledememekte, bu sebeple en kolay yolu seçerek suç işlemeye yönelebilmektedirler. Bunlara ceza siyasetinde “pasif suçlular” denmektedir. Bu grupta yer alan çocuklar, en az şiddet suçları işleyen aktif suçlular kadar tehlikelidirler ve tedaviye muhtaçtırlar¹³⁹.

Yapılan araştırmalar neticesinde, suçlu gruplardan, mala ilişkin suçluların %86.8'inin, şahsa ilişkin suçluların %81.4'ünün, cinsel suçluların da %76'sının beş kişilik ya da daha kalabalık ailelerden geldiği tespit edilmiştir¹⁴⁰. Her ne kadar aile üyelerinin sayısının artması, doğrudan suça yönelten bir olgu değil ise de, ülkemizde çoğunluğunu ailelerin oluşturduğu düşünüldüğünde, üye sayısının artması, ekonomik durumun kötüleşmesi ve çocukların, eğitim yerine aile ekonomisine katkıda bulunabilmesi amacı ile çalışma hayatına itilmesi, suça yönelme oranını da artırmaktadır¹⁴¹.

Sonuç olarak, bireye toplumsal değer hükümlerini kazandıran, ona ilk sosyal deneyim fırsatı veren aile ortamının gelişim sürecindeki önemi büyüktür. Ancak aile ortamındaki duygusal ve toplumsal etkileşim yetersizliği ya da kötü modellerin bulunması, bu kurumun olumsuz bir uyarım kaynağı olmasına yol açar¹⁴². Suçlu çocukların sadece aile ilişkilerindeki

¹³⁷ SEVÜK YOKUŞ, a.g.e., s. 50.

¹³⁸ TANER, a.g.e., s. 32.

¹³⁹ GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s. 29.

¹⁴⁰ YAVUZER, a.g.e., s. 158.

¹⁴¹ Neşe N. DOĞAN, “Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri”, *Adalet Dergisi*, S. 1, Ocak-Şubat 1990, s. 17.

¹⁴² YAVUZER, a.g.e., s. 161.

düzensizlik ve bozuklukların eseri olduğunu kesin bir kanaat olarak ifade etmek doğru olmaz. Buna karşın en azından temel gereksinimlerini sağlayacak ekonomik koşulları olan düzenli bir aile ortamı içerisinde, gerekli ilgi, sevgi ve denetim eksikliği olmadan yetişen çocukların suça meyletmeleri ve suçlu çocuk olma şanssızlığı en az düzeye indirgenebilir¹⁴³. Görüldüğü üzere çocuğun hayatı boyunca taşıyacağı olumlu veya olumsuz bütün davranış şekillerinin filizlendiği yer ailedir. Ailede kazanılan bu davranışlar yaşam boyunca etkilerini sürdürür.

b- Okul Çevresinin Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri

Okul, çocukların davranışlarını kontrol ederek onları toplumsallaştırmak suretiyle geleceğe hazırlayan, aileden sonra ikinci sosyalleşme kurumudur¹⁴⁴. Hatta ailelerin fonksiyonlarındaki kayıplar nedeniyle okulların önemi son yıllarda daha da artmıştır. Okulun çocuk hayatındaki düzenleyici rolü çok taraflıdır. Okul, ilk olarak çocuğun fikren, ikinci olarak manen gelişmesini sağlayacak, ona ilk toplum kurallarını öğretecek, bir düzen içinde çalışma alışkanlığı verecek, son olarak onun zamanını faydalı şekillerde kullanmasını sağlayarak kötü yollara girme şansını azaltacaktır¹⁴⁵. Okul bu fonksiyonlarında gereği gibi başarı sağladığı takdirde, muhtemelen çocuk serseriliğinin ve dolayısıyla çocuk suçluluğunun önemli bir faktörü ortadan kaldırılmış olacaktır¹⁴⁶.

17. yüzyılda Victor Hugo: “Bir okulun yapılması, bir hapishanenin kapanması demektir” sözüyle eğitim ve suçluluk arasında doğrudan bir ilişki olduğunu vurgulamıştır. Birçok araştırmada da okul, çocuk suçluluğunu yok edici bir kurum olarak sunulmuştur¹⁴⁷. Okul ve suçluluk arasındaki ilişkide iki önemli faktör söz konusudur. Birincisi, yetenek eksikliğinden veya öğrenme güçlüğünden kaynaklanan akademik başarısızlık, ikincisi eğitim uygulamasından uzaklaşma, bir başka deyişle okula devam etmemedir.

Okuldaki başarı durumu ile suçluluk arasında ilişki olup olmadığı hep tartışılmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, okuldaki genel başarısı düşük olan öğrenciler, diğer öğrencilere göre daha çok suç işleme eğilimi göstermektedirler. Ancak, sınıfta kalmak tek başına suçluluğun nedeni sayılmamakla birlikte, nedenler zincirinin bir halkasını da bunun

¹⁴³ Gülseren GÜNCE, *Çocuk Suçluluğu ve Aile*, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi y., Ankara, 1983, s. 6.

¹⁴⁴ DEMİRBAŞ, a.g.e., s. 177.

¹⁴⁵ SEVÜK YOKUŞ, a.g.e., s. 51.

¹⁴⁶ GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s. 37.

¹⁴⁷ YAVUZER, a.g.e., s. 162.

oluşturduğu söylenebilir. Akademik yetersizlik, okulda başarısız olmaya, başarısızlık, okuldan soğumaya, uzaklaşmaya, uzaklaşma ise otoriteyi reddetmeye ve suça neden olabilmektedir. Ancak öğrenme yetersizliği ile çocuk suçluluğu arasında illi bir bağ bulunduğunu gösteren bir bulguya rastlanmamaktadır¹⁴⁸.

Öğretmen-öğrenci arasında kurulan sevgi ve saygıya dayalı iletişim sayesinde, okulun çocuk suçluluğunu önlemedeki etkisi daha da artacaktır. Özellikle ortaokul ve liselerde rehberlik öğretmenlerinin yanı sıra, sosyal hizmetler uzmanı, psikolog gibi personelin görevlendirilmesi yerinde olacaktır. Bu uzmanların etkin faaliyetleri neticesinde, özellikle ergenlik dönemi çatışmalarının zararsız bir şekilde atlatılması, anti-sosyal davranışların büyük oranda önlenmesi sağlanabilecektir¹⁴⁹. Ailenin, çocuğun okul ve dersleri ile olan ilgisine müdahale şekli de çocuğun davranışlarını etkileyebilecektir. Ülkemizde, özellikle de karne dağıtım günlerinde rastlanan evden kaçmalar, yalan söylemeler, not değiştirmeler, intihar teşebbüsleri ve intiharlar, ailenin davranış şeklinin ne kadar önemli olduğunu bariz bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ayrıca okullarda kurulan ve olumlu yönde etkinlikler yürütmekte olan Okul Aile Birlikleri'nin, çocukların bedeni, akli, sosyal ve psikolojik gelişmelerindeki görevleri yerine getirebilmeleri, okullu çocukların suça itilmelerine mani olmak üzere önemli bir direnç sağlayabilecektir¹⁵⁰. Maalesef günümüzde Okul Aile Birliklerinin, kendilerinden beklenen bu olumlu işlev yerine, daha ziyade mali ihtiyaçları karşılamak amacıyla çalışmakta oldukları gözlemlenmektedir.

Sonuç olarak, bir toplumsallaştırma kurumu olarak okulun işlevi büyüktür. Okul, bir sosyal kurum olarak gerektiğinde bir aile ve yakın çevrenin veremediği olumlu etkileşim ortamını hazırlayan, bu boşluğu dolduran bir kuruluştur. Okul, bu önemli işlevini gereği gibi yerine getirebildiği ölçüde başarılı sayılabilir¹⁵¹. Tabii ki okul, suçluluk problemini kontrol edilebilmesinde tek başına başarılı olabilmesi mümkün değildir. Ancak çocuklar ve gençler üzerinde suçluluğu önlemede olumlu bir adım olabilir.

c- Boş Zamanların Değerlendirildiği Dış Çevrenin Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri

¹⁴⁸ DEMİRBAŞ, a.g.e., s. 178.

¹⁴⁹ TANER, a.g.e., s. 35.

¹⁵⁰ AKINCI - ATAKAN, a.g.e., s. 28.

¹⁵¹ YAVUZER, a.g.e., s. 167.

Çocukların boş zamanlarının iyi düzenlenmemiş olması da, onlar için suç işleme fırsatları meydana getirebilmektedir. Ailelerin, çocukların boş zamanlarını daha iyi değerlendirebilmeleri için gerekli ortamı hazırlamamaları veya hazırlayamamaları, çocukları sokağa itebilmekte, oyun grupları ve çeteler halinde birleşerek suç işlemelerine neden olabilmektedir. Ülkemizde, özellikle de büyük şehirlerde, okul çevrelerinde küçük çeteler oluşturularak, çocukların suç işlemelerine müsait ortamlar oluşturulmaktadır.

Sanayileşme ve şehirleşme, genellikle boş zamanların kullanımında ve yapısında önemli oranda değişikliklere yol açmaktadır. Özellikle şehirleşmiş alanlarda, çocukların birçoğunun boş zamanlarını, aile ortamından ziyade yaşlılarıyla harcadıkları görülmektedir. Yaşlılarla kurulan arkadaşlıkların, çoğu kereler ani suçların işlenmesi riskini arttırdığı yolunda endişeler uyandırmaktadır. Şehirleşme ve toplumsal kötü davranışlar konusunda yapılan bir araştırmada, hızlı şehirleşmenin görüldüğü alanlardaki çocukların diğer çocuklara nazaran daha fazla boş zamana sahip olduğu, bu boş zamanların da genellikle yetişkinlerden ayrı harcandığı ve kız çocukların erkeklerden daha az boş zamana sahip olduğu belirlenmiştir¹⁵². Gluccek, suçluların boş kaldıkları zaman daima bir şeyler yapmak isteyerek yeniden suç işlediklerini ileri sürer¹⁵³. Eğlencenin ve değişik eğlence araçlarının, çocuklar ve gençler üzerindeki etkileri her çocuk için aynı değildir. Suça yöneltebilecek diye nitelendirilen eğlencelere katılanların çoğu suçlu olmazlar.

Devletin boş zamanı önleyici ve yararlı amaçlara yönlendirici bir politikası olmalıdır. Burada hükümetlere ve özellikle yerel yönetimlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Gerçekten de gençleri caddelerden ve kahve köşelerinden alıp meslek öğrenmeye yönlendirici kurslar açmak, spor sahaları açarak spora yönlendirmek, yarım günlük işler vermek suretiyle harçlıklarını çıkartmalarını sağlamak bunlara örnek olarak gösterilebilir. Ancak bizde ne yazık ki böyle bir politika, merkezi ve yerel düzeyde bulunmadığından, gençler, her an suça yönelmeye hazır vaziyette bulunmakta, birçoğu da suça yönelmektedirler¹⁵⁴.

Bu açıklamalardan sonra şunu diyebiliriz: Çocukların boş zamanları denetim altında geçirmeleri sağlanmalıdır. Özellikle yılsonu tatillerinde okulun olmaması nedeniyle çocuğun boş zamanları çok fazladır. Bu dönemde çocuk ailesinin denetiminde olmazsa boş zamanlarını sokaklarda arkadaş çevresi ile geçirmek zorunda kalacaktır. Çocuklar ilk suçlarını bir arkadaşı

¹⁵² SEVÜK YOKUŞ, a.g.e., s. 55.

¹⁵³ YAVUZER, a.g.e., s. 242.

¹⁵⁴ DEMİRBAŞ, a.g.e., s. 183.

vasıtasıyla işlediği gerçeği hatırlanırsa, durumun ciddiyeti daha iyi anlaşılır kanısındayım. Çocuğun bu boş zamanlarını değerlendirerek hem psikolojik hem de fiziksel gelişimini daha iyi tamamlayabilmesi için tiyatro, jimnastik, spor ve izcilik gibi sosyal aktivitelere katılmasını sağlamak gerekir.

5- Kitle İletişim Araçlarının Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri

Dünyanın birçok ülkesinde, kötü edebiyatın ve eserlerin, çocukların suça yönelmelerine sebep olan etkenlerden birisi olduğu, kanlı katilleri hikâye eden, müstehcen hikâye ve resimleri içeren yayınların, polis hikâye ve romanlarının, suçluların tavır ve hareketlerini öven yayınların, suç işlemede önemli rol oynadığı ileri sürülmüştür¹⁵⁵. Özellikle çocukların psikolojik yapıları üzerinde etkili olabileceği ileri sürülmektedir¹⁵⁶. İlk çocukluk dönemlerinden itibaren çocukların, kendilerine model olarak seçtikleri televizyonlardaki çizgi film ve dizi kahramanlarının özelliklerini günlük yaşamlarına ve oyunlarına yansıtmaya başladıkları görülmektedir. Ayrıca gazete ve dergilerin de, çocukları suç işlemeye yönelmeleri konusunda etkileri olduğu belirtilmiştir. Bunların kısaca şu şekilde özetlenmesi mümkündür: Suç tekniğini öğretilmek ya da bu konuda özellikle cinsel meraklar uyarılmak suretiyle, çocukları ve gençleri kötü yola sürükleyen müstehcen yayınlar üzerinde durulmuştur. Suçu olağan, çekici, hatta heyecanlı, yararlı bir faaliyet olarak göstermek, suçluya saygın bir kişilik vermek, suçluyu cana yakın, kahraman, sempatik bir kişi olarak sunmak hatta acındırmak, adaletten kurtulmanın kolay olduğunu telkin etmek, adalet mekanizmasını ve polisi gülünç şekillerde göstermek, suçun adeta reklamını yapmak ve ücret aracı haline getirmek vb.¹⁵⁷ Televizyon dizilerinde yer alan kahramanlar, çeşitli davranış ve hareketleriyle, çocuklardaki saldırganlık dürtülerini harekete geçirebilmektedir¹⁵⁸.

Gününün büyük kısmını kötü, insan değerini düşüren, şiddet sahneleri ile dolu, suni bir hayat görüşü telkin eden filmleri seyrederek yahut kitap veya dergileri okuyarak geçiren çocuklar, günlük hayatın normal ritim ve hadiselerini can sıkıcı bulmaya başlayabilecek, bu film, kitap ve dergilerdeki hayat felsefesini benimseyerek onların her şeye rağmen sempatik kahramanlarına benzemeye çalışabileceklerdir. Çocuklar, bu davranış biçimlerini doğru ve

¹⁵⁵ Hamit DÜNDAR, “Çocukların ve Gençlerin suça İtiliş Sebepleri Üzerine bir İnceleme”, *Adalet Dergisi Gençlik Yılı Özel Sayısı*, Ankara, 1985, s. 39.

¹⁵⁶ AKTAN, Suç ve Suçluluk Nedenlerine Kriminoloji Bir Yaklaşım, s. 100.

¹⁵⁷ YAVUZER, a.g.e., s. 243.

¹⁵⁸ YAVUZER, a.g.e., s. 245.

normal olarak kabul edebilecek, bu da çocukların saldırgan ve uyumsuz davranış biçimlerine yönelmelerine yol açabilecektir¹⁵⁹. Film yahut roman kahramanlarını taklit etmek suretiyle işlenen suçlar ender olmakla beraber, çocuklar için zararlı film gösterilerini kontrol altında bulundurmak gereklidir¹⁶⁰.

Yapılan çeşitli araştırmalar, kırsal kesimlerde dahi televizyonlardaki dizi filmlerinin %60'a varan oranda izlendiğini göstermektedir. Artık günümüzde televizyon, belirleyici etkisi nedeniyle, gelişmiş ülkelerin vazgeçmeyecekleri sosyal bir sorun haline geldiği söylenmektedir. Televizyonun, kapalı ailelerin değer yargılarının değişmesinde büyük etkisi olduğunu kabul etmek gerekir. Amerikan toplumunda, suç ile televizyon dizileri arasındaki ilişkiler, uzun süredir ele alınan konulardan birisidir¹⁶¹.

Çocukların suç işlemleri üzerinde etki meydana getirme bakımından, sinema da önemlidir; bu konuda sinemanın etkisi, televizyonunkinden geri değildir. Özellikle sinema ortamının çevreden soyutlanmış olması, izleyicileri tamamen içine alarak bir hayal ortamına sokmaktadır. Çocukların hayal ufuklarını açması, bu ufukları genişletmesi, telkin kudretinin bulunması, taklit duygu ve arzularını kuvvetlendirmesi, onun yapıcı veya yıkıcı etkilerinin tartışılarak, üzerinde uzun uzun durulmasını gerektirmiştir¹⁶². Çocuk sinemalarının içeriği, çocuklara özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik olmalıdır. Bu amaçla, kitle iletişim araçları çocuk bakımından toplumsal ve kültürel yararı olan bilgi ve belgeyi yaymalı: bilgi ve belgelerin üretimi, değişimi ve yayımı aracılığıyla işbirliği özendirilmeli, çocuk kitaplarının üretimi ve yayılması desteklenmeli, çocuğun esenliğine zarar verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için yönlendirici önlemler geliştirilmelidir¹⁶³. Medya, hem başarı hedeflerinin olası kuvvetlendirilmesi açısından, hem de amaca ulaşmanın gizli vasıtalarına aracılık etmesi bakımından, potansiyel öneme sahiptir. Ancak, bunun medyanın görevini toplumun genel kültür politikası açısından dikkatle yerine getirmesi, çocuklara şiddet normal bir olaymış gibi öğreten programlar yerine, eğitici programlara ağırlık vermesi gerekir¹⁶⁴.

¹⁵⁹ Aysım TUĞ & Yeşim DOĞAN & Hamit HANCI, "1996-1999 Çocuk Suçluluğu Profili", *Ankara Barosu Dergisi*, S. 60, Y. 2002/2, s. 186.

¹⁶⁰ GÖLCÜKLÜ, a.g.e., s. 43.

¹⁶¹ AKTAN, a.g.e., s. 69.

¹⁶² AKINCI & ATAKAN, a.g.e., s. 39.

¹⁶³ İ. Hasan DUMAN, "Her Şey Çocuklar İçin", *Ankara Barosu Dergisi*, S. 2-3, Y. 1999, s. 178.

¹⁶⁴ DEMİRBAŞ, a.g.e., s. 29.

6- Kentleşme ve Göçlerin Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri

Ekoloji ile uğraşanlar, suçu, çevrenin değişimi ile birlikte ortaya çıkan sosyal değişimin bir fonksiyonu olarak açıklamaya çalışırlar. Sosyal ekoloji teorisyenleri, yoksulluk oranları, nüfus değişimleri, yerleşim yerinin özellikleri, sosyal eşitsizlik ve görece rahatsızlık gibi makro düzeyde değişkenlerle ilgilenirler. Ekoloji ve suçla ilgili olarak yapılan çalışmaların başlangıcı 1800'lü yıllara, özellikle 1840 yılında İngiltere'de yapılan çalışmalara dayanır. 1856 yılında Turner, gençlik suçluluğunun çocuk çetelerinde hâkim olan arkadaşlık duygusunun yarattığı birlik bilinci sonucu ortaya çıktığını, bunun Londra için özel problemler yarattığını söyler. Guerry, yaptığı çalışmalarda, şehirlerde suç bölgeleri olarak adlandırılan, yüksek oranda suç işlenen bölgelerde mala karşı suçların yoğun olduğunu göstermiş, Paris gibi endüstrileşmenin yoğun olduğu şehir ve limanlarda, özellikle potansiyel suçluların artma eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Şehirlerde bazı bölgelerde görece ekonomik eşitsizliğin ve istihdam imkânlarının sınırlı olmasının suç oranlarını yükselttiği belirtilmektedir¹⁶⁵.

Ülkemizde de, özellikle büyük şehirlerde çok yüksek oranlarda olan hırsızlık suçunun hepsinin adli makamlara yansıdığını söyleyebilmek mümkün değildir. Suçlulukta önemli etkenlerden birisinin de, çarpık kentleşme ve gecekondulaşma olarak karşımıza çıkmakta olduğu görülmektedir.

Tönnies, Durkheim, Burkley ve Tarde gibi bilim insanları, şehirleşmenin suçu artırdığı kanaatine varmışlardır. Şehirleşme ile sosyal kontrol mekanizması işlevini yitirmekte, şehirde çoğu kişi ya da aileler birbirlerini tanımadıkları için, suça elverişli ortam oluşabilmektedir. Genellikle suçun köy ve küçük şehirlere göre büyük şehirlerde daha fazla işlenmekte olduğu saptanmıştır¹⁶⁶. Şehirleşmeyle özellikle cebir şiddet suçları azalırken, mala yönelik suçlar artmaktadır. Büyük şehirlerde kazanç sağlayan mala yönelik suçlar için olanaklar ve suçların gizli kalması olasılığı daha fazladır. Ayrıca toplum baskısı iyice azalmıştır. Bu yüzden kent yaşamında suçluluk oranları daha fazla olmakta, küçük yerleşim birimlerinde ise polisin daha az etkili olmasına rağmen daha az miktarda suç oranına rastlanmaktadır.

a- İç Göç, Gecekondulaşma ve Ekolojinin Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri

¹⁶⁵ İ. Hamit HANCI & Eren AKÇİÇEK & Ekin Ö. AKTAŞ & Gökhan BATUK & Hakan COŞKUNOL & Atilla EROL, *Eğitim Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi y., 1996, s.185.

¹⁶⁶ İ. Hamit HANCI, "İç Göçler ve Çarpık Kentleşme", *İzmir Tabip Odası Bülteni*, S. 6, Mayıs-Haziran 1999, s. 24-28.

Organizmayla çevre arasındaki ilişkileri inceleyen “Ekoloji”, her ne kadar biyoloji bilimine ait bir kavram ise de, artık Kriminolojide de kullanılmaya başlanmıştır. Kriminoloji, “suçluluk bölgeleri” adı altında harita metodunu uygulayarak suçun yer itibarıyla dağılımını tespit eder ve kişileri suça yönelten faktörlerden biri olan suçlunun içinde bulunduğu ortamın analizini yapar. Ekoloji teorileri, belli fenomenlerin dağılımını ve çevreleriyle ilişkilerini inceler. Ekoloji ile uğraşanlar, suçu, çevrenin değişimi ile birlikte ortaya çıkan sosyal değişimin bir fonksiyonu olarak açıklamaya çalışırlar. Şehrin ekolojik yapısı, nüfus, teknoloji ve ekolojik düzenlemelerden oluşur. Kültürel özellikleri ve yaşam tarzları ise o şehrin toplumsal yapısını oluşturur. Sosyal ekoloji teorisyenleri, yoksulluk oranları, nüfus değişimleri, yerleşim yerinin özellikleri, sosyal eşitsizlik, göreceli rahatsızlık vb. makro değişkenlerle ilgilenmektedirler¹⁶⁷.

b- Göçler-Çarpık Kentleşmenin Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri

Ekonomik, sosyal veya siyasal nedenlerle bireylerin yer değiştirmelerine “göç” denir. Göçler, geçici ya da daimi olmaktadır. Aynı ülkenin bir bölgesinden diğer bölgesine yapılan göçlere “iç göç” denilmektedir. Endüstri gelişmesi yüksek düzeye ulaşmış ülkelerde nüfusun büyük oranı sık sık yer değiştirmektedir. Yer değiştirmeler, aileler, özellikle küçük çocuklar ve yaşlı kimseler için çoklukla baskı nedeni olmakta, çoğu zaman yeni bir çevreye uymakta ve yeni dostlar edinmekte zorluk çekmektedirler. İç göçler beraberinde bazı sosyal sorunlara da neden olabilmektedir. Bu süreç içerisinde artan gecekondulaşma, kentsel hizmetlerin aksaması, işsizlik, göç edenlerin topluma uyumsuzluğu, şehir kültürüne yabancılaşma ve kültürler arası çatışma gibi sorunların yaşanmasına sebep olabilmektedir.

1950’li yıllardan itibaren hızlı nüfus artışı, tarımda makineleşme, toprak dağılımının düzensizliği ve şehirlerde iş imkânlarının artışı, ülkemizde şehre göçü arttırmıştır. Şehre göçte, daha konforlu hayat sağlama, şehirlerin eğlence merkezi olması vb. faktörlerin de etkili olmasına karşın, ana etken, ekonomik sorunlardır. Son yıllarda ardı ardına gelen göçük, heyelan, deprem, sel vb. doğal afetler ve Güneydoğu sorunu da köyden kente göçün artmasına sebep olan etkenlerdir¹⁶⁸. Endüstrileşmenin şehirleşmeye oranla ağır temposu, şehirlere akan iş gücünü işletmelerin emmesini engellemektedir. Bu nedenle şehre göç edenlerin büyük ekseriyeti, belli bir ihtisasa dayanan endüstri alanlarından ziyade, geçici, ihtisastan istemeyen hizmetlerde istihdam olunmakta, marjinal sektör denilen seyyar satıcılık, ayakkabı boyacılığı

¹⁶⁷ HANCI, a.g.e., s. 28.

¹⁶⁸ HANCI, a.g.e., s. 27.

ve kapıcılık faaliyetleri gibi verimli olmayan işlerle uğraşmaktadırlar. Bu durum, açık işsizliğe, ayrıca vergi toplanamayan kayıt dışı ekonomik alanların oluşmasına ve kırsal kesimlerden kentlere gelen genç, becerikli, atılgan unsurların yerinde kullanılamamaları sonucu “sosyal erozyon” a neden olmaktadır. Ülkemizin ekonomik ve sosyal yapısı ve reel büyüme hızı bu yoğunluktaki göçü kaldıramadığı için, Türkiye’deki şehirleşmeye, “aşırı şehirleşme”, “çarpık şehirleşme” gibi isimler verilmektedir¹⁶⁹.

c- Göçün Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri

Sosyal bir olgu olarak göç edenlerin şehirleşebilmeleri, yani şehre entegrasyonu için uzunca bir zamana ihtiyaç vardır. Kişiler hemen şehre göçmekle şehirleşmiş olmamaktadır. Şehirleşme ve entegrasyon yerine, sadece gelenlerin intibakı söz konusu olmaktadır. Bütünleşme (entegrasyon), topluluktaki mevcut müesseselerin bir bütün teşkil edecek şekilde birbirini tamamlama durumudur. Şehre intibak ise, göç edenlerin şehirle bütünleşmeleri değil, şehirle sürekli ilişki kuracak kadar uzlaşma içinde olmalarıdır. Sahte kentleşmenin getirdiği yetersiz imkânlar ve anomi (düzensizlik, karmaşa), suç işlemede etken olabilmektedir. Çoğu kereler şehirli kesim, hayat tarzına ve düşünce yapısına aykırı gördükleri göçmenleri hor görebilmekte ve onların şehre gelmelerinin engellenmesini istemektedirler. Göç edenler, şehirlerdeki bürokratik teşkilatların yapısı karşısında yönetime yabancılaşmakta, çoğu kereler devlet dairelerinde işlerini yürütememektedirler.

Yaşanan göçler nedeniyle ortaya çıkan kültürel farklılıklar sebebiyle, düşmanlık ve gerginlikler meydana gelebilmektedir. Bu kültürel çatışmaların, en çok genç kuşakları etkilemekte olduğu görülmektedir. Kente ailesiyle birlikte ya da tek başına gelen çocuklar, yeni çevrede farkına vardığı heyecanlı, serüvenli, renkli bir hayatı düşleyecek ve elde etmeye çalışacaktır. Kentte kavuşacağını sandığı eğlence, macera, şöhret ve zenginlik beklentileri yanında, yetersiz eğitim ve yetenek eksikliği gibi nedenlerle arzuladığı iş ve geleceği elde edemeyeceği düşüncesine kapılan çocukların, kentte değişen geleneksel aile törelerinin çocuğu koruyan yaptırım gücünün zayıflaması, ailenin sosyal kontrol fonksiyonunu yerine getirebilecek başka kurumların olmaması vb. nedenler, onların suça daha kolay yönelmeleri olasılığını artmaktadır. Küçük yerleşim birimlerinde suç işleyenlerin büyük çoğunluğunu aynı bölgede doğmuş kişiler oluşturduğu halde, büyük kentlerde suç işleyenlerin büyük

¹⁶⁹ HANCI, a.g.e., s. 28.

ekseriyetini kırsal kesimde doğup da daha sonra şehre göç etmiş kişilerin oluşturmakta olduğu gözlemlenmektedir¹⁷⁰.

d- Gecekondulaşmanın Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri

Türkiye’de 1950’lerden sonra görülmeye başlayan aşırı iç göçler ve hızlı kentleşme hareketlerinin, özellikle büyük kentlerimizde konut açığı sorununa ve gecekondulaşma gibi olumsuz bir yapılaşmaya neden olduğu bilinmektedir. Genellikle kırsal kesimlerden şehre göç edenlerin ilk durağının gecekondu bölgeleri olduğu görülmektedir. Ancak yavaş sanayileşme ve güvenli yüksek ücretli iş azlığı vb. sebeplerle, gecekondu bölgeleri geçici alanlar olmaktan çıkmakta; kesin kalıcılık sağlamaktadır¹⁷¹.

Gecekonduların genel özellikleri, küçük, dar ve sağlıksız konutlar olmaları, alt yapılarının bulunmaması ve kalabalık nüfusa sahip olmalarıdır. Çocuk, kendisine ait dinlenebileceği, hayal gücünü ve düşünmesini geliştirecek oyunlar oynayabileceği bir ev ortamından mahrumdur. Kalabalık ailelerde kavga ve üzüntü, çocuğun pek yakınında gerçekleşmektedir. Yaşam güçlükleri nedeniyle onlara yeterli ilgi, disiplin ve eğitim verilememektedir. Çocuklar, birçok gecekondu bölgelerinde, ailelerindeki bu eksiklikleri giderecek, içlerindeki enerjiyi uygun yerlere kanalize edebilecek ve toplumsallaşmalarını sağlayacak okul ortamından da uzak kalmaktadırlar.

Kültür değişmelerini ve bunların yarattığı kültür ihtilaflarını, suçun doğrudan veya dolaylı etkeni sayan görüşler geniştir. Köyden kente gelenler, gecekondu bölgesinin olumsuz şartlarını kendi köyü ile karşılaştırmakta ve yine de yaşantısını daha iyi ve memnuniyet verici bulmakta; bu nedenle köyden gelen nüfus geri dönmeyi düşünmemektedir. Kuşaklar değişince gecekondu bölgesinin insanı kıyaslamayı köyle değil artık içinde yaşadığı şehrin gelişmiş bölgeleriyle yapmaktadır. Kültürel çelişki köyden gelen insanlarca kavrandığında, kültür ihtilafları ortaya çıkmakta, bunun yaratacağı ceza adaleti sorunları daha açık ve kesin olarak belirmektedir¹⁷².

Göç olayını yaşayan çocuklar, daha çok hırsızlık ve yaralama suçlarını işlemektedirler. Yaralama suçlarının toplumsal uyumsuzluk kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Hırsızlığın ilk

¹⁷⁰ HANCI, a.g.e., s. 28.

¹⁷¹ HANCI, a.g.e., s. 26.

¹⁷² Sulhi DÖNMEZER, “Hızla Şehirleşen ve Sanayileşen Bir Küçük Şehir Toplumunda Suçluluk”, *Şehirleşmenin Doğurduğu Ceza Adaleti Sorunları Sempozyumu*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1973.

planda daha çok ekonomik zorluklar nedeniyle yapıldığı, çocuğun ihtiyaçlarını karşılamak için bu yola başvurduğu düşünülebilir. Gerçekte nedenlerin ve tehlikenin en büyüğü, ana babanın, sevgi, şefkat ve bakımından yoksun olmasıdır. Hırsızlık yapan çocuk, bu yolla maddi ihtiyacını gidermekten çok aile ve okul denetiminden uzak kalmanın verdiği başıboşluk içinde suça yönelmekte, sevgi ve sevecenlik eksikliğini gidermek için bu yola başvurmaktadır¹⁷³.

Bu güne kadar gecekonduya ve kaçak yapılaşmaya müdahale etmeyerek şehirlerin istila edilmesine göz yuman tüm yerel yöneticiler, sadece çarpık kentleşme sonucunda oluşan sağlık sorunları ve doğal afetlerin oluşturduğu zararlardan değil, aynı zamanda bu tür gelişmelerin tetiklemiş olduğu çocuk suçluluğunun artışından da sorumludurlar.

¹⁷³ HANCI, a.g.e., s. 28.

III. BÖLÜM

ÇOCUKLARIN CEZA HUKUKU AÇISINDAN SORUMLULUĞU VE YARGILANMASI

I- CEZA HUKUKU AÇISINDAN ÇOCUĞUN SORUMLULUĞU

A- Genel Olarak

Çocuk kavramı ve çocuk haklarının gelişme süreci 18. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan “endüstri devrimi” ile son derece büyük bir ivme kazanmıştır. Zira, 16. yüzyıldan başlayarak üretimde sıkça yer alan çocuk emeği, endüstri devrimi ile birlikte daha acımasız bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Başta İngiltere olmak üzere bütün Batı Avrupa ülkelerinde, çocukların 5 yaş gibi çok erken yaşlarda çalıştırılmaya başlanması, çocukların, son derece çirkin, havası is ve kurumlarla dolu, yeterli ve sağlıklı gıdaları alamadıkları bir mekânda çalıştırılmaları, buralarda çalıştırılan onbinlerce çocuğun adı bilinen (bu hastalıklardan birisi “Rachitis-İngiliz hastalığı”dır) ve bilinmeyen çeşitli mesleki hastalıklara maruz kalmaları ve o dönemde hâkim olan aşırı yoksulluk sebebiyle bu hastalıkların tedavi edilememesi, bunun neticesinde de binlerce hastanın ölmesi ya da işten çıkarılarak sefaletle baş başa bırakılmaları, günlük çalışma saatlerinin 12-15 saat civarında yetişkin insanların bile takatını aşacak boyutta aşırı derece yüksek olması¹⁷⁴, bu çocukların emeğinin ağır ve tehlikeli işlerde sefalet ücreti ile çalıştırılarak aşırı derecede sömürülmeleri¹⁷⁵, bunların, sağlık güvencesi de dâhil olmak üzere her türlü koruma önlemlerinden yoksun bir şekilde çalıştırılmaları¹⁷⁶, bütün bunların, çocukların yeterince eğitim alamamaları sonucunu doğurması vb. çocuklar aleyhine ortaya çıkan durumlar, onların zorunlu olarak korunmaları konusunda önlemler alınması gereğini ortaya çıkarmıştır. İngiltere’de ağır ortam ve şartlarda çalışan çocukların sömürülmelerinin engellenmesini amaçlayan ve 1840’larda çıkarılan Fabrika Yasası ile başlayan çocukların vatandaşlık hakları konusundaki gelişme, 20. yüzyılda çocukların eğitim ve refah hakkını da içine alacak şekilde daha geniş bir boyut kazanmıştır. Çocuk haklarındaki bu gelişme,

¹⁷⁴ Nuri ÇELİK, *İş Hukuku Dersleri*, Yenilenmiş 17. B., Beta y., İstanbul, 2004, s. 4, dn: 3; Cahit TALAS, *Sosyal Politika, I. Kitap, Sosyal Politikaya Giriş ve Tarihsel Gelişim*, 3. B., Ankara, 1967, s. 14 vd.; *Toplumsal Politikaya Giriş*, Ankara, 1981, s. 32. vd.

¹⁷⁵ Cevdet İlhan GÜNAY, *İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, Yetkin y., Ankara, 2004, s. 5, dn: 3.

¹⁷⁶ ÇELİK, a.g.e. s. 4; Tankut CENTEL, *Çocuklar İle Gençlerin İş Güvenliği*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1982, s. 12 vd.

devletin, çocuğu ana babaya karşı korumak üzere hane içine girebilmesine imkân vermesine kadar uzamıştır. Böylelikle çocukların ve çocuk haklarının korunması yeni meydana getirilen sosyal kurumlara devredilmeye başlanılmıştır. Bu gelişme, aile anlayışının kuvvetine ve onun üyesi bulunduğu devlete bağlı olduğundan çocuk ve çocuk haklarına yönelik gelişme toplumun yapısına göre değişiklik arz etmiştir.

Hukuk sistemlerinde çocukların korunması, çocuğun da insan olarak bir “şahsiyet” ve çocuğun, toplumun, milletin, devletin bir parçasını teşkil etmesi ve kamu yararına korunması şeklindeki “birlik” fikrine dayanmaktadır¹⁷⁷. Netice itibariyle, çocuğun korunması ve geleceğe hazırlanması konusu, sadece ailelerin değil, toplumun ve dolayısıyla devletin sorumluluğunu da gündeme taşımıştır.

Çocuk hukuku bakımından “çocuk” tanımının yapılabilmesi için ömrünün hangi bölümünün çocukluk devresi olarak kabul edildiğinin tespiti gerekmektedir. Bunun için de çocukluk yaşının ne zaman bitiği problemi ortaya çıkar. Hukuki açıdan “çocuk” sözcüğüyle henüz reşit olmamış ergenler, 12-18 yaş grubu kastedilmektedir.

Küçüklerin hukuk sisteminde bir yer edinmeleri, kendilerini sorumluluk altına sokan davranışlar yapmaları ile mümkündür. Sorumluluk, hukuki ve cezai olmak üzere iki şekilde görünmektedir. Hukuki sorumluluk türü de iki şekilde görünmektedir. Bunlar; hak ehliyeti ve fiil ehliyetidir. Sağ doğan her insan, hak ehliyetine sahiptir ve hak ehliyetine sahip olabilme konusunda yaş, cinsiyet, uyruk, siyasi düşünce, felsefi inanç, din vb. özelliklerin hiçbir hukuki değeri ve önemi bulunmamaktadır.

Kişinin, kendi fiili ile hak sahibi olabilmesi ve borç yüklenebilmesine ise fiil ehliyeti denmektedir. Kişinin fiil (hakları kullanabilme) ehliyetine sahip olabilmesi için mümeyyiz ve reşit olması gerekmektedir.

Kişinin ceza sorumluluğunun esası ise, irade hürriyetine dayanan “kusur”dur. Eğer bir kişinin temyiz kudreti mevcut değilse ya da iradesi serbest değil ise kural olarak cezaî yönden sorumlu tutulamaz.

Çocuğun cezaî sorumluluğu, onun suçu işlediği sıradaki ahlaki ve ruhi olgunluğuna bağlanmıştır. Söz konusu olgunluk, adı geçen eyleminin haksız niteliğini anlaması ve buna göre hareket edebilmesi için yeterli ise ceza sorumluluğu var olacaktır. Yani, sorumluluğun

¹⁷⁷ İNAN, a.g.e., s. 3.

esası, çocuğun eyleminin haksız niteliğini anlaması ve buna göre hareket edebilmesi yeteneğine sahip olmasıdır; bu yeteneğin varlığı ise çocuğun suçu işlediği sırada ahlaki ve ruhi olgunluğa sahip olup olmadığının tayini suretiyle belirlenecektir.

Ceza hukuku açısından çocuk, belli bir yaşın altındaki kişidir. Devletler, çocukların haklarını korumak için hukuk sistemlerinde ayrı bir kategori oluşturmuşlardır. Çocukluk döneminin ne zaman başlayıp ne zaman sona ereceği hususunda da devletlerarasında farklı düzenlemeler ortaya çıkmıştır. Çocukluk döneminin sınırları ile ilgili farklılık, büyük ölçüde bireyin fiziksel, duygusal, sosyal ve zihinsel gelişim özelliklerinin birbirinden farklı zaman dilimleri içinde gerçekleşmesinden, erkek ve kadın için ve değişik sosyal, ekonomik ve kültürel çevreden gelenler için farklı hızda ve dönemde gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır¹⁷⁸. İki farklı kültürden çocuğun duygusal gelişimi birbirinden farklı zaman dilimlerinde geliştiğinden, ayrıca eğitim çağı modern toplumda uzamış olduğundan, çocukluk döneminin sınırları ister istemez ileri yaş gruplarına doğru taşınmıştır.

B- Türk Ceza Hukuku Sisteminde Çocuğun Sorumluluğu

Türk Ceza Hukuku içerisinde çocuk haklarına yönelik düzenlemelere değinmeden önce, genel olarak Ceza Hukukundan bahsedip, Ceza Hukuku ile bireylerin hangi durumlarda ilişkiye girdiklerini belirlemeye çalışacağım.

Ceza Hukuku, toplumda geçerli hukuk düzenini sağlayan normların yalnızca bir kısmını oluşturmaktadır. Bu hukuk, genel bir tarife göre, ceza müeyyidesinin uygulanmasını gerektiren hukuki ihlallerin, sapmaların nelerden ibaret olduğunu, bu husustaki kaideleri ve esasları gösteren hukuk dalıdır. Bu itibarla Ceza Hukuku dalını diğer hukuk dallarından ayırmaya yarayacak en esaslı özellik, bu hukuk dalında kurallara aykırılığın müeyyidesinin, kişinin hayatına, cismine, hürriyetine ve mallara ilişkin; bunlarla ilgili haklardan tamamen ya da kısmen mahrumiyetleri gerektiren sert ve ceza adı verilen müeyyidelerin teşkil etmesidir¹⁷⁹.

Ceza Hukuku, bütünü itibariyle incelendiğinde, toplum içinde iki fonksiyonu gördüğü kolaylıkla anlaşılabilir. Bunlardan birisi, suçun işlenmiş olması halinde, suça karşı

¹⁷⁸ KONTAŞ, a.g.e., s. 2.

¹⁷⁹ Sulhi DÖNMEZER & Sahir ERMAN, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1976, s. 7.

cezalandırıcı bir görev icra eder. Yani ceza, suç işleyen kişiye, devletçe uygulanan yaptırım niteliğini taşır¹⁸⁰.

Demek ki Ceza Hukukunun önemli bir fonksiyonu, cezalandırıcı niteliktedir.

Ancak Ceza Hukuku, bir yandan bu cezalandırıcı fonksiyonu gerçekleştirirken, diğer yandan ad toplumu koruyucu bir fonksiyonu yerine getirir. Toplum düzenini bozan ve suç olarak nitelendirilen fiilleri cezalandıran Ceza Hukuku, bu fonksiyonu yerine getirirken, diğer yandan da toplum düzenini ihlal eden fiillere karşı uyguladığı cezaî yaptırımlarla, kişilerin suç işlemekten sakınılmaları gerektiğini açıklayarak, koruyucu bir fonksiyonu da gerçekleştirmiş olur¹⁸¹.

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalardan anlaşılacağı gibi, Ceza Hukukunun konusunu “Suç ve Ceza” oluşturmaktadır. “Kanunun açıkça suç olarak saydığı ve karşılığında cezaî yaptırımı koyduğu fiil” suçtur ve suçun, hareket, tipiklik, hukuka aykırılık ve kusurluluk şeklinde dört unsuru bulunmaktadır¹⁸².

Ceza hukuku anlamında hukuka aykırı fiilin, yani suçun varlığı için, her şeyden önce yapma ve yapmama biçiminde bir davranışa gerek vardır. Aksi halde suç düşünülemez, Çünkü suç, kanunun bir emrinin ihlali olarak, eşyanın doğası gereği bir insan davranışıdır¹⁸³. Bu insan davranışının ceza hukuku bakımından yaptırımı bağlanabilmesi için de iradi bir davranış olması ve bunun yanında dış dünyada hukuka aykırı bir değişikliği meydana getirecek sonucunun olması gerekir. Böyle bir sonucu ancak birey gerçekleştirdiğinde ceza hukuku ile ilişkiye girer ve yaptırımı uğrar.

Suç, tarih boyunca hemen bütün toplumlarda yaşanan sosyal bir olgudur. Toplumsal değişme ve gelişmeye bağlı olarak, suçların algılanış biçimi, suç türleri, suç işleyen bireye karşı gösterilecek yaklaşımlar da değişebilmektedir¹⁸⁴. Suçluluğun toplumsal bir sorun olması ile çocuk suçluluğu da bu sorunun bir parçası olarak her zaman sosyologların, psikologların, eğitimcilerin, hukukçuların ve kanun koyucuların ilgisini çekmiştir. Çocukların haklarına duyulan saygı ve bunların korunması, suçluluğun önlenmesi ve kontrolünün toplum yaşamı

¹⁸⁰ Adnan GÜRİZ, *Hukuk Başlangıcı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1986. s. 150.

¹⁸¹ Ayhan ÖNDER, *Ceza Hukuku Genel Hükiimler*, C. 1, Beta y., İstanbul, 1991, s. 4.

¹⁸² ÖNDER, a.g.e., s. 6.

¹⁸³ Nevzat TOROSLU, *Ceza Hukuku*, 4. B, Savaş y., Ankara, 1998, s. 46.

¹⁸⁴ SALDIRIM, a.g.e., s. 145.

içinde biçimlendirilmesini gerekli kılmıştır. Çocukların haklarına duyulan saygı ve bunların korunması ihtiyacı, suçlu çocukların, yetişkin suçlulardan farklı bir biçimde ele alınarak farklı bir statü verilmesini lüzumlu kılmıştır.

Bu statü, suçlu çocukların yargılanmasının yanı sıra, alınacak kararların infaz sistemini de içerir. Çocukların suçluluğunu, genel suç tanımı ile açıklamak ve genel hükümlerle cezalandırıp yargılamak mümkün değildir¹⁸⁵. Çünkü, çocuklara ilişkin hukuk kurallarının oluşturulmasının amacı, adalet düzenini sağlamak olmayıp, bir ulusun geleceği olan çocuğun topluma sağlıklı olarak kazandırılmasıdır¹⁸⁶.

Yukarıda izah edilen nedenlerden dolayı, yetişkinler üzerinde uygulanan sistemin çocuklar üzerinde aynen uygulanması, çocuklar üzerinde telafisi güç ya da imkânsız durumlara neden olabileceği için, bu durum, cezanın temel amacı olan ıslah etme özelliğinden uzaklaşarak, çocuklar üzerinde telafisi çok zor ya da mümkün olmayan rahatsızlıklar meydana getirebilecektir. Çocuk ceza hukukunda asıl olan husus, çocukların suç işlemelerinin önlenmesidir. Bunun için, yapılması gerekli temel edimlerden birisi çocuklara yönelik sosyo-ekonomik koşulların iyileştirilmesidir, ancak bu, çocukların suç işlemesinin önlenmesi için tek başına yeterli değildir. Ayrıca çocuklara kötü muamele ve kötü alışkanlıklardan koruyucu, suça itilmelerini engelleyici önlemlerin bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda da, suça eğilimli, sorunlu, evden kaçan ve sokakta risk altında yaşayan çocuklar için koruyucu ve önleyici hizmetler geliştirilmeli; suça yönelen ve suç işleyen çocukların topluma kazandırılmaları sağlanmalıdır¹⁸⁷.

Çocukların suç işlemelerini önlemeye yönelik çalışma önerileri, 3 temel basamak halinde sistematize edilebilir:

- (1) Çocukları geliştirici ve değiştirici çalışmalar,
- (2) Çocukları koruyucu ve önleyici yöndeki çalışmalar,
- (3) Çocukları tedavi ve rehabilite edici çalışmalar.

¹⁸⁵ O. Kadri KESKİN, “Suça İtilen Gençler”, *Yargıtay Dergisi*, C. XIV, No:1-2, s. 35.

¹⁸⁶ Sevda DAĞLAR, “Tedbir Müesseseleri ve Çocuk Yargılamasında Uzmanların Rolü”, *İstanbul Barosu Dergisi*, C. 69, S. 1-2-3, 1995, s. 121.

¹⁸⁷ Mustafa Tören YÜCEL, “Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Y. 2007, s. 1.

Çocukları geliştirici ve değiştirici öneriler, topluma yöneliktir. Bunların başında yasal düzenlemeler gelmektedir. Yasal düzenlemeler, mevcut kurumlarda yapısal değişiklik ve güçlendirmeyi olanaklı hale getirecektir. Aksi halde, yasaların uygulanamaması söz konusu olabilecektir. Örneğin 2005 yılında çıkarılan Çocuk Koruma Kanunu'yla getirilen hükümler tam anlamıyla uygulanamamaktadır. Suça itilmiş, risk altında olan, sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara, ailelerine ve tüm diğer çocuk ve ailelerine yönelik politika ve stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir. Tüm toplumun duyarlılığını artıracak etkinlikler, bu konudaki çalışmalarını hızlandıracaktır. Koruyucu ve önleyici çalışmalar ise risk gruplarının belirlenmesini ve çocuğun sokakla tanışmasının önlenmesini hedef almalıdır. Bu kapsamda öncelikle risk altındaki ailelerin belirlenerek, sosyal yardım hizmetlerinin daha etkin hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun için “toplum merkezleri”, “aile danışma merkezleri”, “rehberlik araştırma merkezleri” ve “aile planlaması merkezleri”nin hizmetlerini etkin hale getirerek bu çalışmaların öncelikle risk bölgelerinde yaygınlaştırılması gerekmektedir. Tedavi ve rehabilitasyon araştırması ise suça itilmiş ve risk altındaki çocuklara yönelik çalışmalarını içermektedir. Bu amaçla mobil ekipler, barınaklar, ilk adım istasyonları, istismar önleme merkezleri, çocuk ergen ve madde bağımlılığı merkezleri, sosyal rehabilitasyon merkezleri ve gençlik evleri, gerek nicelik gerekse nitelik olarak geliştirilmelidir. Çocukların ailelerine yönelik çalışmalar kapsamında ise izleme ve değerlendirme çalışmalarını yapılmalıdır. Koruma amaçlı çocuk ve gençlik merkezleri kurulmalıdır. İşte bu noktada devlet organlarının, gerek kurumsal yapılanma, gerekse uygulama yönünden yetersizliğinden söz edebiliriz. Kamu kurum ve kuruluşlarının risk altındaki çocuklara yönelik çalışmalarda yetersiz kalmalarının temel nedenlerinin başında sorunun sahiplenilmemesi gelmektedir. Aslında bu sorun, birçok kamu kurumu birlikte ilgilendirmektedir. Bunun neticesinde, yetki dağılımına ilişkin çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Mevcut politikalar yetersiz, hizmetler dağınık ve kurumlar arası eşgüdüm eksiktir. Bütün bunlara ilaveten, sorun “çok kurumlu” yaklaşım perspektifiyle ele alınmamaktadır. Ülkemizde bu alanda çalışmalar başlangıç düzeyindedir. Esasen başta ilgili Devlet Bakanlığı, İçişleri, Milli Eğitim, Adalet, Sağlık ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik bakanlıklarına, yerel yönetimlere bu konuda çok önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumlulukların, başta üniversiteler olmak üzere tüm eğitim kurumları, gönüllü kişiler, sanayi ve ticaret odaları ile diğer meslek odaları tarafından paylaşılmaları da gerekir¹⁸⁸.

¹⁸⁸ Halil İbrahim BAHAR, <http://www.nuveforum.net/89-hukuk-taslaklari/15162-cocuga-cezami-rehabilitasyonmu/>

1- 5237 Sayılı TCK'da Çocuğun Cezai Ehliyeti

Kişinin fiziksel gelişimine paralel olarak, toplumun değer yargılarını, bunların anlam ve içeriğini algılama yeteneğinin yanı sıra, ayrıca toplumdaki ölçü davranış kurallarının gerekleri doğrultusunda hareketlerini yönlendirebilme (irade) yeteneği de gelişmektedir.

TCK'nun 31/1. maddesinde açıkça belirtildiği üzere, suç oluşturan fiili işlediği sırada henüz on iki yaşını bitirmemiş olan çocukların cezaî sorumluluğu bulunmamaktadır. Fiili işlediği sırada henüz on iki yaşını bitirmemiş olması, çocuk açısından kusurluluğu mutlak surette ortadan kaldıran bir neden olarak kabul edilmiştir. Yaş küçüklüğü, kasta ve taksire dayalı tüm suçlar bakımından genel hüküm niteliğindedir¹⁸⁹.

İzlenen suç ve ceza politikasının gereği olarak, bu gruba giren yaşı küçüklerin ceza sorumluluğunun olmadığı normatif olarak kabul edilmiştir. Çünkü bu çocuklar hakkında cezai yaptırımın uygulanması, cezanın özel önleme ve yeniden topluma kazandırma işlevi bakımından tamamen ters etki gösterecektir. Hatta bu çocuklarla ilgili olarak ceza kovuşturmasına ilişkin işlemlerin yapılması, psikolojik gelişimleri üzerinde olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir. Bu nedenle, suç yoluna sürüklenmiş olan bu çocuklarla ilgili olarak, sadece koruyucu ve eğitici nitelikte olan güvenlik tedbirlerine başvurulabilir.

Çocukluktan gençliğe geçiş sürecinde bulunan on iki yaşını doldurmuş ve fakat henüz on beş yaşını tamamlamamış kişiler, genellikle işlediği fiilin bir haksızlık oluşturduğunun bilincinde olmakla beraber, bazı durumlarda fiili işlemekten kendini alıkoyamamakta ve bazı davranış açısından iradesine yeterince hâkim olamamaktadır. Bu nedenle, suç oluşturan bir fiili işlediği sırada on iki yaşını bitirmiş olup da henüz on beş yaşını bitirmemiş olan kişilerin, işlediği suç açısından davranışlarını yönlendirebilme yeteneğine sahip olduğunun belirlenmesi halinde, ceza sorumluluğunun olduğu kabul edilmiştir.

Bu grup yaşı küçüklerin ceza sorumluluğunun olup olmadığı, çocuk hâkimi tarafından tespit edilir. Ancak, bu belirlemeden önce, yaşı küçüğün içinde bulunduğu aile koşulları, sosyal ve ekonomik koşullar ile psikolojik ve eğitim durumu hakkında uzman kişilerce rapor hazırlanması istenir. Çocuk hâkimi, hazırlanan bu raporları, ceza sorumluluğunun belirlenmesiyle ilgili olarak yapacağı değerlendirmede dikkate alır.

¹⁸⁹ Seydi KAYMAZ & Hasan Tahsin GÖKCAN, *5237 Sayılı Türk Ceza Kanununda Taksirle Adam Öldürme ve Yaralama Suçları*, Ankara, 2006, s. 138.

Kusur yeteneği bulunmayan yaş kđđ hakkında ceza tertibine yer olmadığına karar verilir. Ancak, bu kişiler hakkında koruyucu, eğitici ve yeniden topluma kazandırıcı nitelikte güvenlik tedbirlerine hükmedilir.

ocuk hakimi, işlediği suç açısından ceza sorumluluğunun olduğunu kabul ettiği yaş kđđ hakkında ise kural olarak indirilmiş cezaya hükmedecektir.

Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş ve fakat henüz on sekiz yaşını tamamlamamış gençler, normal koşullarda, gerçekleştirdikleri davranışların hukuki anlam ve sonuçlarını kavrama yeteneğine sahip olmakla birlikte, yeterince gelişmemiş olabilmektedir. Bu nedenle, suç yoluna girmiş olan gençlerin, işledikleri suçlar bağlamında irade yeteneğinin zayıf olduğu normatif olarak kabul edilmiştir.

Azalmış kusur yeteneğine sahip bulunan gençler hakkında kural olarak indirilmiş cezaya hkmedilir¹⁹⁰.

Yeni TCK 5237 Sayılı Kanunla 2004 yılında ve yeni KK ise 5395 Sayılı Kanunla 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Yeni TCK'nun 31/3. maddesine göre 15 yaşını bitirmiş küçüklerin anlama ve isteme yeteneğine sahip oldukları, eski deyimle farik ve mümeyyiz buldukları kabul edilmektedir. Yaş kklđđ TCK ve KK'da değişik gruplandırılmaya tabi tutulmuřtur¹⁹¹.

Buna göre eski KK'da, 0-12, 12-15 ve 15-18 olmak üzere üç yaş grubu öngörülmüşken, yeni KK'da ise 0-18 olmak üzere bir tek gruptan söz edilmiştir. TCK'nun 31/1. maddesine göre, çocukların cezai sorumluluğu, 12 yaşın doldurulmaları ile birlikte başlamaktadır. Yani Kanunumuzda, "filin işlendiği tarihte 12 yaşını bitirmeyenler hakkında kovuşturma yapılamaz ve ceza verilemez" denilerek, on iki yaşından küçüklerin kusur yeterliğine sahip olmadığı, aksinin ispatına izin verilmeyen bir karine olarak belirtilmiştir. Bu hüküm ile, birinci dönem çocuklar tanımlanmış olmaktadır. Kanunumuz sorumluk yaşı olarak 12 yaşın ikmalini esas almakla beraber, insanın gelişmesini tamamlamadığını haklı olarak kabul etmektedir. Bu nedenle kanunumuz kişilerin tam cezai sorumluluğuna ulaşabilmesi için iki aşama kabul etmiş bulunmaktadır. Bunlar 12-15 ve 15-18 yaş dönemleridir. Kanunumuz

¹⁹⁰ Cumhuriyet ŞAHİN & İzzet ŐZGEN, *Türk Ceza Hukuku Mevzuatı*, T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, 2007, s. 141.

¹⁹¹ Bekir AKSAY, *Ceza Hukukunda Yaş Kklđđ Kusur Yeteneğine ve Sorumluluğa Etkisi*, Kazancı y., İstanbul, 1990, s. 42.

fiili işlediği zaman 12 yaşını bitirmemiş olanlar hakkında cezai sorumluluğun olmadığını kabul etmiştir. Yeni ÇKK'nun 5. maddesine göre, 12-18 yaşları arasındaki çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirler uygulanmaktadır. Ancak bu tedbirlerden suç mağduru çocuklar da yararlanabilir. ÇKK'nun 21. maddesine göre, suça itilen 12-15 arası yaş grubu içerisinde yer alan çocuklar hakkında, cezanın üst sınırı 5 yılı aşmıyorsa, tutuklama kararı verilememektedir.

Fiili işlediği zaman 12 yaşını bitirmiş fakat 15 yaşını doldurmamış olan çocuklar, TCK'nun 31/2. fıkrasında belirtilen ikinci dönem çocuklardır. 12 yaşın tamamlamış olmasına rağmen, küçüğün anlama ve kavrama yeteneğinin bulunup bulunmadığını tespit için de kanunumuz hâkimi görevlendirmektedir. Ancak bunun için TCK'nun 31/2. maddesine göre rapor alınması şarttır. Burada üzerinde durulması gereken diğer bir konu ise 12-15 yaş arasında olan küçüğün anlama yeteneğinin genel olarak mı, yoksa işlediği suç veya suçlar bakımından ayrı ayrı mı tespit edileceğidir. Kabul edilen görüş ve uygulamada, küçüğün kusur yeterliliğine sahip olup olmadığı, isnat edilen somut fiil bakımından tespit edilmelidir.

Fiili işlediği zaman 15 yaşını bitirmiş olup da henüz 18 yaşını doldurmamış olanlar, TCK'nun 31/3. maddesinde düzenlenmiştir. Kanunumuz, bu dönemdeki küçüklerin temyiz kudretinin var olduğunu farz etmektedir; yani var olduğu karinedir. Ancak söz konusu çocuklar, maddede öngörülen oranlarda cezai indirimden yararlanır. TCK'nun 31/3. madde hükmü emredici mahiyette olduğu için, takdire yer bırakmamıştır ve öncelikle gösterilen oranlarda indirim yapılarak ceza verilir.

2- 5395 Sayılı ÇKK'da Çocuğun Cezai Ehliyeti

Uluslararası belgelerde, suça sürüklenen çocukların yetişkinler gibi yargılanmaları ve cezalandırılmalarının, onları suç ve benzeri risklerden koruyamadığı gibi, aksine onları daha fazla riske açık hale getirdiği gerçeğinden hareketle, çocuklara özgü kanun, usul ve makamların oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme hükümleri ile çocuklara özgü kanun, usul ve makamlar oluşturma gerekliliği tüm taraf devletler için bir yükümlülük haline gelmiştir.

Almanya, İngiltere, Avusturya, Danimarka, Galler ve İrlanda gibi pek çok ülkede bu yükümlülüğün bir gereği olarak çocuklara özgü kanunlar kabul edilmiştir. İsviçre gibi bazı ülkeler ise genel yasalar içerisinde çocuklara özgü düzenlemeler yapmayı tercih etmektedirler.

Bilindiği üzere, Türkiye’de çocuklara özgü ilk kanun 07.11.1979 tarihli ve 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun olup, 21.11.1979 tarihli ve 16816 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış, 1 Haziran 1982 tarihinde yürürlüğe girmiş ve bugüne kadar altı kez değişikliğe uğramıştır.

Ceza hukukumuzu oluşturan temel müesseselerde önemli değişiklikler yapan 26.09.2004 tarihli ve 5237 sayılı TCK, 04.12.2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile 13.12.2004 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, bu kanunlar ve çocuklarla ilgili olarak tarafı bulunduğumuz uluslararası sözleşme ve bildirgeler karşısında, 2253 sayılı Kanunun yeniden gözden geçirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Kanunda, çocukların suç sayılan eylemlerinin bir kısmının çocukların içinde buldukları koşullardan kaynaklandığı, bir kısmının ise ergenliğe özgü davranışlar olduğu öngörüsünden hareketle, risk faktörünün araştırılması ve ortadan kaldırılması için etkili önlemlere başvurulmasını sağlayıcı mekanizmaların oluşturulması hedeflenmektedir.

Bu nedenle Kanunun amacı; özel korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasını, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasını, toplumun adalet ve güvenlik ihtiyacının karşılanmasını hedefleyen çocuk adalet sisteminin esas ve usullerini düzenlemek olarak belirlenmiştir. Kanunda, çocukla ilgili tüm işlemler için çocuğun yararına öncelik verilmesi ilkesi benimsenmiştir. Çocukların suç ve benzeri tüm sosyal risklerden korunmaları onların öncelikli yararı gereğidir. Bu nedenle Kanun, koruyucu ve destekleyici tedbirlere büyük önem verilerek hazırlanmıştır. Çocuk adalet sisteminde çocuğun fiili kadar içinde bulunduğu koşullar da önem taşımaktadır. Çocuğu kişisel özellikleri ve içinde bulunduğu koşullar incelenmeksizin, onun yararına en uygun kararın verilmesi mümkün değildir. Bu nedenle, Kanunda sosyal araştırma raporu ve kimler tarafından ne suretle hazırlanacağına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Çocuk hakkında verilen kararın sonuçları daima izlenmeli ve bu karar ile amaca ulaşamadığının fark edilmesi halinde, uygun başkaca tedbirlerin denenmesi yoluna başvurulabilmelidir. Bu nedenle çocuk hakkında karar veren mahkemenin, çocuk hakkında verilen kararlı izleme ve gerektiğinde değiştirme veya sonlandırma yetkisine sahip olması gerekir.

Çocukların suç gibi önemli bir tehlikeden korunabilmeleri onların gelişmelerine yönelik her tür tehlikeye karşı duyarlı bir adalet mekanizması ile sağlanabilir. Bu nedenle, Kanunda çocuk mahkemeleri, sadece çocuğun işlemiş bulunduğu suç ile değil, aynı zamanda

çocuğun karşı karşıya kaldığı her tür ihmal ve istismar süreci ile ilgili olarak görevlendirilmiştir¹⁹².

II- ÇOCUKLARIN YARGILANMASI

A- Genel Olarak

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 40. maddesine göre;

(1) Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlal ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler.

Bu amaçla ve uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak Taraf Devletler özellikle, şunları sağlarlar:

(a) İşlendiği zaman ulusal ya da uluslararası hukukça yasaklanmamış bir eylem ya da ihmal nedeniyle hiçbir çocuk hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ya da ithamı öne sürülemeyeceği gibi böyle bir ihlalde bulunduğu da kabul edilmeyecektir.

(b) Hakkında ceza kanununu ihlal iddiası veya ithamı bulunan her çocuk aşağıdaki asgari güvencelere sahiptir:

i) Haklarındaki suçlama yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılmak;

ii) Haklarındaki suçlamalardan kendilerinin hemen ve doğrudan doğruya; ya da uygun düşen durumlarda ana-babaları ya da yasal vasileri kanalı ile haberli kılınmak ve savunmalarının hazırlanıp sunulmasında gerekli yasal ya da uygun olan başka yardımdan yararlanmak;

iii) Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu göz önüne alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya yasal

¹⁹² ŞAHİN & ÖZGENÇ, a.g.e., s. 807.

vasisi de hazır bulundurularak yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması;

iv) Tanıklık etmek ya da suç ikrarında bulunmak için zorlanmamak; aleyhine olan tanıkları sorguya çekmek veya sorguya çekmiş olmak ve lehine olan tanıkların hazır bulunmasının ve sorgulanmasının eşit koşullarda sağlanması;

v) Ceza yasasını ihlal ettiği sonucuna varılması halinde, bu ve bunun sonucu olarak alınan önlemlerin daha yüksek yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde yasaya uygun olarak incelenmesi;

vi) Kullanılan dili anlamaması veya konuşmaması halinde (?) parasız çevirmen yardımından yararlanması;

vii) Kovuşturmanın her aşamasında özel hayatının gizliliğin saygı gösterilmesine hakkı olmak;

(3) Taraf Devletler, hakkında ceza kanununu ihlal ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlal ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir kanunların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecek ve özellikle şu konularda çaba göstereceklerdir:

a) Ceza Kanununu ihlal konusunda asgari bir yaş sınırı belirleyerek bu yaş sınırının altındaki çocuğun ceza ehliyetinin olmadığını kabulü,

b) Uygun bulunduğu ve istenilir olduğu takdirde, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu tür çocuklar için adli kovuşturma olmaksızın önlemlerin alınması,

(4) Koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık şartlı salıverme, bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenleme uygulanmasında, çocuklara durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesi sağlanacaktır” hükmüne yer verilmiştir.

KÜÇAS’ın 7 numaralı kuralına gereğince, çocuğa; masumiyet karanesi, suçlamanın bildirilmesi, konuşmamak hakkı, avukatla temsil edilme hakkı, veli veya vasinin hazır

bulunması hakkı, tanıklarla yüzleştirme ve tanıklara çapraz sorgu hakkı, daha üst makama temyiz edebilme hakkı temel usulü güvenceleri, yargılamanın her aşamasında garanti edilmelidir.

KÜÇAS'ın 8 numaralı kuralı gereğince, çocuğun afişe olmasının, suçlu veya suç işlemiş görüntüsüyle toplumla tanıştırılmasının doğuracağı sakıncaları ortadan kaldırmak için, çocuk hakkında yürütülecek yargılamanın, her aşamasının gizli yürütülmesi gereklidir.

Hukukumuzda, yaş küçüklüğü nedeniyle özel yargılama makamı olarak 5395 sayılı Kanunla çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemeleri kurulmuş olup; mahkemenin görev alanı ÇHDS'ye uygun olarak fiili işlediği tarihte on sekiz yaşını doldurmamış bulunanlar olarak belirlenmiştir.

ÇKK'da, bu mahkemelerde uygulanacak ve uygulanmayacak özel yargılama kuralları belirlenmiş, bu Kanunda hüküm bulunmayan hallerde Ceza Muhakemesi Kanunu, Türk Medeni Kanunu, 18.06.1927 tarihli ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile 24.05.1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu hükümlerinin, denetim konusunda ise, Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu hükümlerinin uygulanacağı hükme bağlanmıştır (ÇKK. md. 42).

Çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesi bulunmayan yerlerde çocukları yargılayan genel ceza mahkemelerinde yürütülecek yargılamada da ÇKK'nun çocuklar hakkında belirlediği yargılama hukuku kuralları uygulanacaktır (ÇKK. Geçici md. 1/3).

Çocuk mahkemesinde suç tarihinde on sekiz yaşını bitirmemiş olan sanıkların yargılanması yürütülebilecektir. Sanığın nüfus kaydı nüfus idaresinden getirilecektir¹⁹³. Sanığın yabancı olması ve kimlik bilgilerinin temin edilememesi nedeniyle suç tarihindeki yaşının tespit edilmesinde tereddüde düşüldüğünde, yaşının rapor ile tespit edilmesi gerekmektedir¹⁹⁴.

¹⁹³ Yargıtay 11. CD, 11.06.1997 gün , E. 1997/3211, K. 1997/3212.

¹⁹⁴ Yargıtay 11. CD, 01.04.1997 gün, E. 1997/828, K. 1997/971.

Hakimin vereceği karara dayanak alınacak, soruşturma evresindeki işlemlere ilişkin belgelerin ve bilirkişi raporlarının, sonradan değiştirilmesini önlemek için onaylanmış örneklerin dosyada bulunması gerekmektedir¹⁹⁵.

B- Görevli ve Yetkili Mahkeme

1- Çocuklar Bakımından Görevli Mahkeme

a- Çocuk Mahkemesinin Görevleri

Suçta sürüklenen çocuklar ile korunma ihtiyacı içinde bulunan çocuklar hakkında alınacak tedbir kararları bakımından görevli mahkeme ÇKK'nun 26. maddesinde düzenlenmiştir.

Çocuklar hakkında açılan kamu davaları, ÇKK'nun 17. maddesi hükümleri saklı kalmak kaydıyla, bu Kanunla kurulan çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemelerinde görülür (md. 26/son).

Çocuk mahkemesi ve çocuk hâkimi, bu Kanunda ve diğer kanunlarda yer alan tedbirleri almakla görevlidir. Maddeyle, özellikle Türk Medeni Kanununda yer alan ve çocuklara ilişkin bulunan tedbirlerin alınmasında da çocuk mahkemesi görevli kılınmaktadır.

Çocuk mahkemesi, asliye ceza mahkemesi ile sulh ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından, suçta sürüklenen çocuklar hakkında açılacak davalara bakacaktır¹⁹⁶.

b- Çocuk Ağır Ceza Mahkemesinin Görevleri

Çocuk ağır ceza mahkemesi, Kanunun 17. maddesi hükümleri saklı kalmak kaydıyla, çocuklar tarafından işlenen ve ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlarla ilgili davalara bakmakla görevlidir¹⁹⁷. Ağır ceza mahkemelerinin görevi, 5235 sayılı Adli Yargı İlk

¹⁹⁵ “Sonradan değiştirilmesini önlemek, delil olma yeteneğini ve güveni sağlamak için hükme dayanak alınan hazırlık soruşturması evrakı ve doktor raporunun onaylanmış örnekleri getirilmeden, onaysız fotokopileri ile yetinilerek yargılamaya devamla yazılı şekilde hüküm kurulması”. Yargıtay 11. CD., 31.03.1998 gün, E. 1998/3272, K. 1998/2547.

¹⁹⁶ Yusuf Solmaz BALO, *Teori ve Uygulamalı Çocuk Ceza Hukuku*, Adil y., Ankara, 2003, s. 23.

¹⁹⁷ “...sanığın 18 yaşından küçük olması halinde bu davalara 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanununun 26/2. maddesi uyarınca Çocuk Ağır Ceza Mahkemelerinde bakılacağında kuşku yoktur...” Yargıtay 9. CD., 14.03.2006 gün E. 2006/245, K. 2006/1565.

Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun 12. maddesinde düzenlenmiştir.

Çocuk ağır ceza mahkemesi de, çocuk mahkemesi gibi, bu Kanunda ve diğer kanunlarda yer alan tedbirleri almakla görevlidir.

c- Çocuk Mahkemesinde veya Çocuk Ağır Ceza Mahkemesinde Yargılanma Kuralının İstisnası Olarak Davaların Birleştirilmesi

Kural olarak, suça sürüklenen çocuklar, çocuk mahkemesinde veya çocuk ağır ceza mahkemesinde yargılanacaktır. Yargıtay, çocuk mahkemesi bulunmayan yerlerde suça sürüklenen çocuklar hakkında, açılan davada görevli ağır ceza mahkemeleri ise davaya çocuk mahkemesi sıfatıyla bakması gerektiğini kabul etmiştir¹⁹⁸. Bu kuralın istisnası, maddenin son fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, çocukların yetişkinlerle birlikte suç işlemesi halinde, soruşturma ve kovuşturma ayrı yürütülecektir. Bununla birlikte, davaların birlikte yürütülmesinin zorunlu görülmesi halinde, genel mahkemelerde, yargılamanın her safhasında, mahkemelerin uygun bulması şartıyla, birleştirme kararı verilebilir. Birleştirme kararı genel ceza mahkemesi tarafından verilecektir. Bu suretle birleştirilen davalar genel mahkemelerde görülecektir (ÇKK. md. 17).

2- Çocuklar Bakımından Yetkili Mahkeme

a- Çocuklar Bakımından Görevli Mahkemelerde Yetki

aa- Genel Olarak

İllerdeki çocuk mahkemelerinin yargı çevresi kurulduğu ilin mülki yönden bağlı bulunduğu ilçelerin hudutları ile ilçelerdeki çocuk mahkemelerinin yargı çevresi ise, Adalet Bakanlığının teklifi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca belirlenir.

Çocuklar bakımından yetkiye ilişkin istisna kural düzenlenmiş değildir. Ancak çocuk mahkemelerinin görevine ilişkin olarak yetki yönünden de bu yaş diliminin incelenmesi gerekmektedir.

¹⁹⁸ “Çocuk mahkemesi bulunmayan yerlerde suça sürüklenen çocuklar hakkında, atılı suçtan açılan davalara bakmakla görevli olan Ağır Ceza Mahkemesinin Çocuk Mahkemesi sıfatıyla suça sürüklenen çocuklar ile ilgili güvenlik tedbirine hükmetmeye de görevli olduğunun kabulü gerekir”. Yargıtay 10. CD., 19.11.2007 gün, E. 2007/11001, K. 2007/13415.

Çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesinin yetki sınırları içinde kalan bir ilçenin mülki sınırları içinde suç işlenmişse, o yerin, genel mahkemesine dava açılmayıp görevli bulunan çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesine dava açılmak üzere fezleke ile dosyanın il Cumhuriyet başsavcılığına veya bağlı bulunulan çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesi ilde değil bir başka ilçede bulunuyorsa bu yer Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmesi gereklidir. Yanlışlıkla soruşturmanın yapılmış olduğu o ilçedeki genel mahkemede dava açılmışsa, mahkeme tarafından görevsizlik kararı verilmeli ve dosya yetkili ve görevli çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesine gönderilmelidir.

Çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesi bulunmayan bir yerde hazırlık soruşturması yapılıyorsa ve suç yerinin bağlı olduğu bir çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesi varsa, çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesi yönünden görev kurallarının bertaraf edilmemesi için suç soruşturmasında verilecek yetkisizlik kararı ile dosya yetkili yere gönderilmelidir.

ab- Çocuk Mahkemelerinin Yargı Çevresi

ÇKK'nun 27. maddesine göre çocuk mahkemelerinin yargı çevresi, kurulduğu il ve ilçenin mülki sınırlarıyla belirlenir. Çocuk mahkemesinin yargı çevresi, kurulduğu il veya ilçenin mülki sınırlarıyla belirlenecektir.

Maddede çocuk mahkemesinin yargı çevresi kural olarak bu şekilde tespit edilmiş olmakla birlikte, coğrafi durum ve iş yoğunluğu göz önünde bulundurularak Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca yargı çevresi değiştirilebilecektir. Maddenin son fıkrasına göre, coğrafi durum ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemelerinin yargı çevresinin belirlenmesine veya değiştirilmesine Adalet Bakanlığının önerisi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca karar verilir.

ac- Çocuk Ağır Ceza Mahkemelerinin Yargı Çevresi

ÇKK'nun 27. maddesinde çocuk ağır ceza mahkemelerinin yargı çevresi çocuk mahkemesi yargı çevresine göre farklı düzenlenmiştir.

Maddenin ikinci fıkrasına göre, çocuk ağır ceza mahkemelerinin yargı çevresi, buldukları il merkezi ve ilçeler ile bunlara adli yönden bağlanan ilçelerin idari sınırlarıdır. Çocuk ağır ceza mahkemelerinin yargı çevresi, çocuk ağır ceza mahkemelerinin kurulu

bulunduğu il bakımından, il merkezi sınırları ile bu illere adli yönden bağlı bulunan ilçelerin idari sınırlarıdır.

Maddede çocuk mahkemesinin yargı çevresi kural olarak bu şekilde tespit edilmiş olmakla birlikte, coğrafi durum ve iş yoğunluğu göz önünde bulundurularak Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca yargı çevresi değiştirilebilecektir. Maddenin son fıkrasına göre, coğrafi durum ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak çocuk ağır ceza mahkemelerinin yargı çevresinin belirlenmesine veya değiştirilmesine Adalet Bakanlığının önerisi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca karar verilir.

C- 12 Yaşından Küçük Olanlar

Anlayabilme ve isteyebilme kudretinin zamanla ve yaşın ilerlemesi ile tamamlanabileceği gerçeğinden hareketle TCK'nun 31/1. maddesinde, suç tarihinde on iki yaşını bitirmemiş olan çocuklar hakkında kovuşturma yapılamayacağı ve ceza verilemeyeceği belirtilmektedir. Eski TCK'nda bu yaş sınırı on bir yaş olarak belirtilmişti¹⁹⁹.

Aksi mümkün değildir. Bu, güvenlik tedbiri kovuşturmasıdır. Bununla, çocuğun fiilinin sabit olup olmadığı, sabitse bir suç oluşturup oluşturmadığı, eğer suç oluşturuyorsa bir güvenlik tedbirinin uygulanıp uygulanmayacağına karar verilmesi gerekmektedir. Gerçekten eğer çocuk, fiilini ihtiyaç için, yahut kendini savunmak zorunda kaldığından orada eline geçirdiği herhangi bir şeyle işlemişse, herhalde fiili suç oluşturmadığından, kendisine bir güvenlik tedbiri uygulanmayacaktır, çünkü suçun olmadığı yerde ne ceza ne de güvenlik tedbiri olur. Ortada bir suçun olup olmadığı da ancak yargılamayla mümkündür. Yargılamasız güvenlik tedbiri olmaz. Bu Anayasanın (md. 38), AİHS'in (md. 6), TCK (md. 2/1) mutlak emridir. Güvenlik tedbirini hâkim uygular. Hâkimin uygulayabileceği güvenlik tedbirleri ve bunların ne suretle uygulanacakları kanunda gösterilmiştir.

Bu yaş devresinde bulunan küçükler suç yüklenerek haklarında kamu davası açılmayacağı gibi bunlar hakkında açılan ceza davası yürütülemez. Bu kişiler hakkında, işledikleri suç nedeniyle çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir²⁰⁰.

¹⁹⁹ “11 yaşından küçük bulunan çocuklar hakkında doktor raporuna göre 11 yaşından daha büyük oldukları tespit edilmesine rağmen ceza davası açılmaz. Bu şekilde açılmış davaların yargılaması yürütülemez. Bu davalar hakkında yargılamanın durması kararı vermek ve hukuk mahkemesine yaş düzeltme davası açılması için Cumhuriyet savcılığına evrakın gönderilmesi gereklidir”. YCGK., 04.05.1987 gün, E. 6/121, K. 2000/2034.

²⁰⁰ Haydar EROL, *5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu*, Yayın Matbaacılık, Ankara, 2007, s. 475.

Suç tarihinde on iki yaşını bitirmeyen bir çocuk ceza ilişkisinin tarafı olamayacağı gibi usulü ilişkisinin de tarafı alamaz. Bu nedenle; suç tarihinde on iki yaşından küçük olan sanık hakkında yanlışlıkla açılan ceza davasına bakılamaz. Bu dava içerisinde çocuğun gerçek yaşının nüfus kaydında yer alan yaşından büyük olduğunun ve failin suç tarihinde de on iki yaşından büyük olduğunun bilirkişi raporuyla tespit edilmiş olması da bu sonucu değiştirmez.

Kural olarak yaş düzeltme davaları Medeni Kanun hükümleri çerçevesinde hukuk mahkemelerinde açılır. Kanun koyucu; davaların süratle sonuçlandırılıp adaletin biran önce gerçekleştirilebilmesi için CMK'nın 218. maddesi hükmü ile bu kurala istisna getirmiştir.

Ancak belirtmek gerekir ki, nüfus kaydına göre suç tarihinde on iki yaşından küçük bulunan çocuğun doktor raporuna göre on iki yaşından büyük olması nedeniyle hakkında açılmış ceza davasında veya açılacak ceza davası içerisinde yaşının düzeltilmesi mümkün değildir. Çünkü nüfus kaydına göre bu yaş grubu içinde bulunan çocuklar hakkında bu şekilde açılan ceza davasının hukuki dayanağı yoktur. Bu nedenle, bu şekilde açılmış bir dava varsa CMK'nun 218. maddesi gereğince kamu davasının durdurulmasına karar verilmelidir. Bu durumda; on iki yaşından küçük sanık hakkında, sanığın yaşı hukuk mahkemesi nezdinde dava açılıp düzeltilmeden kovuşturmaya devam edilemez²⁰¹.

D- 12 Yaşını Bitirmiş 18 Yaşını Doldurmamış Olanlar

1- 15 Yaşından Küçük Olanlar

Bu yaş grubunda bulunanların ceza hukuku karşısındaki durumunu belirlemek amacıyla hukukumuzda, “kısmi mesuliyet”²⁰² gibi ifadeler kullanılmıştır. Bu yaş döneminde bulunanların ceza hukuku karşısındaki durumları işledikleri iddia olunan fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını anlama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin tespitine kadar askıdadır.

Fiili işlediği esnada 12 yaşını doldurmuş, henüz 15 yaşını doldurmamış olan çocuk faillerin isnat yeteneklerinin olup olmadığı, her somut olayda res’en araştırılacaktır. Bu konuda bir talebin olmasına gerek olmamakla birlikte, iddia makamı, kamusal savunma, sanığın kendisi ve varsa davaya katılan diğer taraflar, fiil anında failde isnat yeteneğinin bulunup bulunmadığının tespitini hâkimden isteyebilirler. Tabii, fiili işlediği esnada failin

²⁰¹ YCGK., 24. 11. 1986 gün, E. 1986/136, K. 1986/528.

²⁰² Kayıhan İÇEL & Köksal BAYRAKTAR & Feridun YENİSEY, *Almanya Federal Cumhuriyeti Ceza Hukukuna Giriş ve Türk Ceza Hukukuna İlişkin Açıklamalar*, Beta yayıncılık, İstanbul, 1989, s. 750.

isnat yeteneğinin olup olmadığı hususu, sadece hâkimin çözebileceği hukuki bir mesele değildir; bu, aynı zamanda bilim ve fenni ilgilendiren bir meseledir. Hâkim, isnat yeteneğini tespit ederken, uzman bilirkişiye gitmek zorundadır. Bilirkişinin düzenleyeceği rapor hâkim için bağlayıcı nitelikte değildir; hâkim, bilirkişinin hazırlayıp sunacağı raporu inceledikten sonra kararını verecektir.

Bu kişiler, iddia olunan suçun hukuki anlam ve sonuçlarını anlama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı halinde, indirimli cezaya muhatap olacaklardır (TCK. md. 31). Suçun hukuki anlam ve sonuçlarını anlama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunmaması durumunda ise; ÇKK'nin 5. maddesinde belirlenen tedbirler uygulanabilecektir. Tedbirlerin uygulama zorunluluğu bulunmamaktadır; burada karar verme hususu hâkimin takdirine bırakılmıştır (ÇKK. md. 31).

Bu yaş grubunda bulunan çocuklar yönünden tutuklama konusunda sınırlayıcı kurallar bulunmaktadır. Buna göre, 15 yaşını doldurmamış çocuklar hakkında, üst sınırı 5 yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez (ÇKK. md. 21).

Bu yaş grubunda bulunan ve cezai sorumluluğu bulunan çocuklar hakkındaki indirimli ceza aşağıdaki kurallar çerçevesinde tespit edilecektir (TCK. m. 31/f. 2):

Fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş olup da 15 yaşını doldurmamış olanların, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde cezai sorumlulukları bulunmamaktadır. Ancak bu kişiler hakkında, çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. İşlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı halinde, bu kişiler hakkında, suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde 12 yıldan 15 yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde 9 yıldan 11 yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası yedi yıldan fazla olamaz.

2- 15 Yaşından Büyük Olanlar

Fiili işlediği esnada henüz 18 yaşını doldurmamış olan çocuk failin de isnat yeteneği mevcut olmayabilir. Ancak böyle bir durumda, isnat yeteneğinin bulunup bulunmadığının artık res'en araştırılması zorunluluğu bulunmamaktadır. Şayet taraflardan birisi bu yaştaki

kişinin isnat yeteneğinin bulunmadığını iddia ediyorsa, bu iddiasını ispat etmek yükümlülüğü ona aittir.

Suçun işlendiği tarihte 15 yaşını bitirmiş ancak 18 yaşını doldurmamış bulunan çocuklar hakkında suç soruşturması Cumhuriyet Başsavcısı tarafından veya görevlendireceği Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yerine getirilecektir (ÇKK. md. 15, Yakalama Yönetmeliği md. 19).

Suç tarihinde 15 yaşını bitirmiş olanlar hakkındaki yargılama çocuk mahkemelerinde yürütülecektir (ÇKK. md. 26). Yargıtay'a göre 18 yaşından küçük sanıkların yargılamalarının çocuk mahkemelerince yapılması kamu düzenine ilişkindir; bu vesileyle davanın diğer mahkemelerde görülmesi görev hukuka aykırılık teşkil edecektir²⁰³.

Sağır ve dilsizler de dahil olmak üzere suç tarihinde on sekiz yaşını bitirmemiş çocuklar hakkında tedbir uygulaması istemlerinde de çocuk mahkemeleri görevlidir.

Suç tarihinde on sekiz yaşından küçük bulunan çocuklar hakkında da CMK'nın 150. maddesine göre baro tarafından zorunlu müdafilik ilkesi uygulanacaktır.

Sanık, on sekiz yaşını doldurmamış ise duruşma kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır (CMK. m. 185).

Bu yaş grubunda bulunan çocukların kural olarak ceza sorumluluğunun varlığı kabul edilmektedir. Bununla birlikte bu çocuklar hakkında indirimli ceza öngörülmektedir²⁰⁴. Bu yaş grubunda bulunan çocuklar hakkındaki indirimli ceza aşağıdaki kurallar çerçevesinde tespit edilecektir (TCK. m. 31/f. 2):

Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on sekiz yıldan yirmi dört yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on iki yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte biri indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası on iki yıldan fazla olamaz.

²⁰³ Yargıtay 2. CD. 21.07.2005 gün, E: 2003/22929, K: 2005/16861.

²⁰⁴ Ali PARLAR & Muzaffer HATİPOĞLU, *Türk Ceza Kanunu Yorumu*, Yayın Matbaacılık, Ankara, 2007, s. 362.

E- Sosyal İnceleme Raporunun Düzenlenmesi

1- Genel Olarak

Türk hukukunda suç tarihinde 12 yaşını bitirmiş ancak 15 yaşını doldurmamış bulunan çocukların ceza hukuku karşısındaki durumları, işledikleri iddia olunan fiilin hukuki anlam sonuçlarını anlama ve davranışlarını yönlendirme yeteneklerinin olup olmadıklarının tespit edilmesine bağlıdır.

Bu tespitın yapılabilmesi bakımından bu yaş grubunda bulunan çocuklar hakkında mutlaka sosyal inceleme raporunun alınması gereklidir. Bu raporun soruşturma evresinde veya kovuşturma evresinde alınması bakımından gerek TCK'da ve gerekse ÇKK'da bir sınırlama bulunmamaktadır.

2- Sosyal İnceleme Raporunun Alınması

Tedbir kararı verilmeden önce sosyal inceleme raporunu yaptırılabilir (ÇKK. md. 7/2, 13/2).

Ancak fiili işlediği sırada 12 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış bulunan çocuklar bakımından sosyal inceleme yaptırılması zorunludur (ÇKKTKY. md. 8/11)

3- Kanun Değişikliği Sebebiyle CMK'na Göre Alınan Raporun Durumu

1 Haziran 2005 tarihinden sonra 12-15 yaş grubunda bulunan çocuklar bakımından alınacak rapor, artık 2253 sayılı Kanunun 20. maddesinde düzenlenmiş bulunan "Farik ve mümeyyizlik raporu" formatında rapor değil, TCK'nın 31. maddesi anlamında "suçun hukuki anlam ve sonuçlarını anlama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğine ilişkin rapor"dur.

Bu yaş grubunda bulunan çocuklar hakkında alınacak, işlenen suçun hukuki anlam ve sonuçlarını anlama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğine ilişkin rapor, soruşturma evresinde de alınabilecektir.

F- Çocuk Mahkemelerinde Yargılamaya Egemen Olan İlkeler

Çocuk mahkemelerinde yargılanmaya egemen olan ilkeler, "basitlik", "sadelik" ve "gizlilik" şeklinde sıralanabilir.

1- Basitlik İlkesi

Hâkim ile çocuğun, duruşmalarda uygulanan her türlü usuli kural ve merasimden mümkün olduğunca uzaklaşarak serbestçe konuşabilmelerini sağlamaya yönelik uygulanan bir ilkedir²⁰⁵. Burada temel amaç, bu ilke çerçevesinde hâkim ile çocuk arasında tam bir diyalogun sağlanabilmesidir.

2- Sadelik İlkesi

Bu ilke, mahkeme salonunun sade döşenmiş olması, hâkim için ayrı bir kürsünün bulunmaması, hâkimin resmi kıyafetini giymemiş olması, çocuğun parmaklıkların arkasında durmaması gibi mahkemenin fiziki koşullarına ilişkindir. Bu ilkenin benimsenmesinin sebebi ise çocuk ile hâkim arasında bir yakınlık meydana getirmek, bu şekilde çocuğun hâkime korkulacak bir insan gibi bakmasını önlemektir²⁰⁶.

3- Gizlilik İlkesi

ÇHDS'nin 40. maddesi ve KÜÇAS'ın 8 numaralı kuralı gereğince; kovuşturmanın her aşamasında, hakkında ceza kanununu ihlal iddiası veya ithamı bulunan her çocuğun özel hayatının gizliliğine tam saygı gösterilmesi gerekmektedir.

Temel kural, duruşmanın açık yürütülmesidir. Şayet sanık, 18 yaşını doldurmamış ise duruşma kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır. Ancak suç tarihinde 18 yaşından küçük olmakla birlikte; gerek soruşturma, gerekse kovuşturma sırasında 18 yaşını doldurmuş bulunanlar hakkında yargılama aleni yapılır, hüküm de aleni tefhim edilir²⁰⁷. Çünkü CMK'nın 185. maddesi, gerek suç tarihinde, gerekse yargılamanın devam ettiği tarihlerde 18 yaşından küçük bulunan sanıklara ilişkindir.

G- Çocukların Yetişkinlerle Birlikte Suç İşlenmesi

ÇHDS'nin 3. maddesi gereğince, kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organı tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, temel düşünceyi çocuğun yararının korunması oluşturur.

²⁰⁵ M. Emin ARTUK, "Küçüklerin Cezai Sorumluluğu ve Suçlu Çocukların Yargılanmasına Hâkim Olan İlkeler", *Ankara Barosu Kurultayı 2000*, Ankara, 2000, s. 228.

²⁰⁶ Naci ŞENSOY, *Çocuk Suçluluğu, Küçüklük, Çocuk Mahkemeleri ve İnfaz Müessesesi*, İstanbul, s. 144.

²⁰⁷ Osman YAŞAR, *Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu, 2007, Seçkin yayıncılık* Ankara, s. 975.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 40. maddesi gereğince, Sözleşmeye Taraf Devletler, hakkında ceza kanununu ihlal ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlal ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul etmektedirler. Yine sözleşmenin 40. maddesine göre taraf devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlal ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir kanunların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecek ve özellikle şu konularda çaba göstereceklerdir:

ÇKK'nun 17. maddesi gereğince, çocukların yetişkinlerle birlikte suç işlemesi halinde, soruşturma ve kovuşturma ayrı yürütülür. Bu halde de mahkeme çocuklar hakkında gerekli koruyucu ve destekleyici tedbirleri alacaktır. Ayrıca, mahkeme, lüzum gördüğü takdirde çocuk hakkındaki yargılamayı genel mahkemedeki davanın sonucuna kadar bekletebilir. Davaların birlikte yürütülmesinin zorunlu görülmesi halinde, yargılamanın her aşamasında, çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesinin uygun bulması şartıyla, genel mahkemelerde birleştirme kararı verilebilir. Bu takdirde, birleştirilen davalar genel mahkemelerde görülür.

Suç tarihinde 18 yaşını doldurmamış bulunanlarla, 18 yaşını doldurmuş bulunan genç yetişkinler veya yetişkinler tarafından birlikte suç işlenmesi durumunda, soruşturma ve kovuşturma ayrı yürütülecektir.

Davaların birlikte yürütülmesinin zorunlu görülmesi durumunda, ağır ceza, asliye ceza veya sulh ceza gibi genel mahkemelerde yargılamanın her safhasında, çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesinin uygun bulması şartıyla birleştirme kararı verilebilecektir²⁰⁸.

²⁰⁸ Y. 5. CD. E. 2000/1672, K. 2000/1101.

III- ÇOCUKLARA ÖZGÜ GÜVENLİK TEDBİRLERİ, CEZALAR VE BUNLARIN YERİNE GETİRİLMESİ

A- Güvenlik Tedbirleri

1- Çocuklara Özgü Güvenlik Tedbiri ve Uygulaması

a- Genel Olarak

İnsanların içinde buldukları durum birbirine benzese de, her biri, ihtiyaçları ve içinde buldukları koşullar itibarıyla bir diğerinden farklıdır. Buna bağlı olarak sorunlar farklıdır ve bu farklılık çözümde de kendini gösterecektir. Bu durum, çocuklar bakımından daha öncelik taşımaktadır.

ÇHDS'nin 3. maddesi gereğince, Sözleşmeye taraf devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar. Ayrıca taraf devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uyacaktır.

KÜÇAS/Pekin Kurallarınının 18. kuralına göre, “Yetkili makamların küçüğü mümkün olduğu kadar bir kuruma yerleştirmekten kaçınmasını sağlayarak kararlarına esneklik kazandırmak amacıyla, çok çeşitli koruma tedbiri kullanmaları sağlanır. Bu tedbirlerden bazıları şunlardır:

Bakım, rehberlik ve gözetim kararları;

Deneme süresi kararı;

Sosyal hizmetlerde çalışma kararları;

Mali cezalar, tazminat ödettirme ve eski hale iade ettirme;

Geçici süreli ıslah kararı veya diğer ıslah kararları;

Grup eğitimine veya benzeri faaliyetlere katılma kararları;

Koruyucu aile yanına, yetiştirme yurtlarına veya diğer eğitim kuruluşlarına yerleştirme kararları; ilgili diğer kararlar.

Hiç bir küçük, kendisiyle ilgili durum gerektirmedikçe, kısmen veya tamamen ailesinin gözetiminden uzaklaştırılmaz.

Yine KÜÇAS/Pekin Kuralları'nın 19. kuralına göre, küçüğün kuruma yerleştirilmesi, başvurulabilecek son koruma tedbiridir; kuruma yerleştirme tedbirine, zorunlu asgari süre için başvurulmalıdır.

KÜÇAS/Pekin Kuralları'nın 23., 24. ve 25. kurallarında, çocuklar hakkında uygulanacak tedbirler hakkında genel hükümlere yer verilmiştir.

23. kurala göre, küçükler ile ilgili olaylardaki koruma tedbirleri küçük faillerin yaşamını, yetişkinlerde olduğundan daha çok ve daha uzun süre etkileme eylemindedir. Bu nedenle küçükler hakkında ilk koruma tedbirlerine karar veren yetkili kişilerin nitelikleri ile eş değerde olan bağımsız bir yetkili makam (tahliye heyeti, deneme bürosu, genlik yetiştirme kurumları ve diğerleri) koruma tedbirinin uygulanmasını izler.

24. kurala göre, küçüklerin rehabilite edilme sürecini kolaylaştırmak üzere muhakemenin her aşamasında, barınma, eğitim, mesleki öğrenim gibi küçüklerin ihtiyaç duyduğu yardımcı ve işe yarar desteklerin sağlanması için her türlü çaba gösterilir.

25. kurala göre, küçüklerin toplum için, ve mümkünse bir aile yanında rehabilite edilmelerine etkin biçimde katkıda bulunmaları için, gönüllülerden, gönüllü kuruluşlardan, yerel kurumlardan ve diğer toplumsal kaynaklardan yardım istenir.

b- Çocuklara Özgü Güvenlik Tedbirleri

ba- TCK'ndaki Düzenleme

5237 Sayılı TCK'nda çocukların ceza hukuku karşısındaki durumları 31. maddede düzenlenmiştir. Bu maddede çocukların ceza hukuku karşısındaki statülerinin belirlenebilmesi bakımından, çocuklar üç yaş grubu içinde mütalaa edilmek suretiyle hükümler konulmuştur. Maddenin birinci fıkrasına göre, fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bunlar hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir. Fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş olup da 15

yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde cezai sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. Fiili işlediği sırada 15 yaşını doldurmuş olup da 18 yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayabildiği veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmiş olduğu kabul edilir.

bb- Çocuk Koruma Kanunundaki Düzenleme

ÇKK'nun 11. maddesi gereğince, ÇKK'nda düzenlenen koruyucu ve destekleyici tedbirler, suça sürüklenen ve cezai sorumluluğu olmayan çocuklar bakımından, çocuklara özgü tedbiri olarak anlaşılır.

Çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici nitelikte güvenlik tedbirleri ÇKK'nun 5. maddesinde düzenlenmiştir. Bunlar, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir. Bu tedbir çeşitleri şunlardır:

a) Danışmanlık Tedbiri: Çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye yönelik tedbirdir (ÇKK. md. 5/1-a, ÇKKTKY. md. 12).

Bu tedbir, Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile yerel yönetimler tarafından yerine getirilecektir (ÇKK. md. 45).

b) Eğitim Tedbiri: Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine yönelik tedbirdir (ÇKK. md. 5/ 1-b, ÇKKTKY. md. 13).

Bu tedbir, Milli Eğitim Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yerine getirilecektir (ÇKK md. 45).

c) Bakım Tedbiri: Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi halinde, çocuğun resmi veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine yönelik tedbirdir (ÇKK. md. 5/1-c, ÇKKTKY. md. 14).

Bu tedbir, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yerine getirilecektir (ÇKK md. 45).

d) Sağlık Tedbiri: Sağlık tedbiri, çocukların fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavi edilmesi için gerekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullanan çocukların tedavilerinin yapılmasına yönelik tedbirdir (ÇKK. md. 5/1-d, ÇKKTKY. md. 16).

Bu tedbir, Sağlık Bakanlığı tarafından yerine getirilecektir (ÇKK. md. 45).

e) Barınma Tedbiri: Barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayati tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya yönelik tedbirdir (ÇKK. md. 5/1-e, ÇKKTKY. md. 15).

Bu tedbir, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile yerel yönetimler tarafından yerine getirilecektir (ÇKK m. 45).

“Tehlike altında bulunmadığının tespiti ya da tehlike altında bulunmakla birlikte veli veya vasisinin ya da bakım ve gözetiminden sorumlu kimsenin desteklenmesi suretiyle tehlikenin bertaraf edileceğinin anlaşılması halinde; çocuk, bu kişilere teslim edilmelidir (ÇKK. md. 5/3). Bu durumun gerçekleşmesi halinde, ilgili çocuk hakkında yukarıda belirtilen tedbirlerden birisine karar verilebilecektir.

Mahkeme, koruyucu ve destekleyici nitelikte güvenlik tedbirlerinin yanında, Medeni Kanunun uyarınca velayet, vesayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurma kararlarından birisini de verebilir (ÇKK. md. 7/7).

Çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı; çocuğun anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya re’sen çocuk hâkimi tarafından alınabilecektir. Cumhuriyet savcısının bildirim yükümü vardır. Cumhuriyet Savcısı, soruşturmayı yürütürken tedbir kararı alınabilmesi için, “ korunmaya ihtiyacı olan çocuğu” Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirir (ÇKK. md. 6, 5/8).

Mahkeme tarafından tedbir kararı verilmezden önce çocuk hakkında sosyal inceleme yaptırılabilir. Ayrıca tedbirin türünün ne olduğunun kararda gösterilmesi gerekmektedir.

Mahkeme, bu kapsamda bu tedbirlerden sadece birisine karar verebileceği gibi, birden fazla tedbire de karar verebilir.

Hâkim, hakkında koruyucu ve destekleyici tedbire karar verdiği çocuğun, denetim altına alınmasına da karar verebilir.

Hâkim, söz konusu tedbirin uygulanması esnasında, çocuğun gelişimini göz önünde bulundurarak, koruyucu ve destekleyici nitelikteki tedbirin kaldırılması veya değiştirilmesi yönünde karar verebilir. Bu karar, acele hallerde, çocuğun bulunduğu yer hâkimi tarafından da verilebilir. Ancak bu durum ve şartlarda verilen kararın, tedbir kararını veren hâkim veya mahkemeye bildirilmesi gerekir.

Tedbire ilişkin uygulama, 18 yaşının doldurulmasıyla kendiliğinden sona erer. Ancak hâkim, ilgili çocuğun eğitim ve öğrenimine devam etmesinin sağlanabilmesi için, rızası da alınmak suretiyle, tedbirin uygulanmasına belli bir süre daha devam edilmesi yönünde karar verebilir.

Mahkeme, korunmaya ihtiyacı olan çocuk hakkında, koruyucu ve destekleyici nitelikteki tedbir kararı yanında, 22.11.2001 Tarihli ve 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre, “velayet”, “vesayet”, “kayyim”, “nafaka” ve “kişisel ilişki kurulması” hususlarında da karar vermeye yetkilidir.

Korunmaya ihtiyacı olan çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici nitelikteki tedbirler, çocuğun menfaatleri bakımından kendisinin, ana, baba, vasisi veya birlikte yaşadığı kimselerin bulunduğu yerdeki çocuk hâkimince alınmalıdır. Tedbir kararlarının uygulanmasının, kararı veren hâkim veya mahkeme tarafından, en geç üçer aylık sürelerle incelettirilmesi gereklidir.

Hâkim veya mahkeme; denetim memurlarının, çocuğun velisinin, vasisinin, bakım ve gözetimini üstlenen kimselerin, tedbir kararını yerine getiren kişi ve kuruluşun temsilcisi ile Cumhuriyet savcısının talebi üzerine veya re’sen, çocuğa uygulanan tedbirin sonuçlarını inceleyerek kaldırabilir, süresini uzatabilir veya değiştirebilir²⁰⁹.

bc- Çocuğun Aile İçinde Korunması

²⁰⁹ Vehbi Kadri KAMER, “Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı”, *Adalet Yayınevi*, Ankara, 2007, s. 344.

Yukarıda belirtilen danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerde, çocuğun aile içinde korunması ilkesi göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle çocuk hakkında ÇKK'nun 5. maddesinde belirtilen tedbirlerin uygulanmasında çocuğun aile içinde korunmasına özen gösterilmesi gerekmektedir (ÇHDS. md. 18, 19 ve 20). ÇHDS'nin 20. maddesi gereğince, kendi yararına olarak aile ortamında bırakılması kabul edilmeyen çocuklar kurumlara alınacaktır.

bd- Tedbirlerin Uygulanmasında Koordinasyon

ÇKK'nun 5. maddesinde düzenlenmiş bulunan tedbirler, farklı bakanlık, kurum ve kuruluşlar tarafından yerine getirilecektir. Bu nedenle, bu birimler arasında, söz konusu tedbirlerin yerine getirilmesi bakımından koordinasyon sağlanması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu görev, kanun koyucu tarafından Adalet Bakanlığına verilmiştir (ÇKK. md. 45/son).

ÇKK'nun 45. maddesine göre; danışmanlık ve tedbirleri yerine getiren kurumlar: Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve yerel yönetimlerdir. Eğitim tedbirlerini yerine getiren kurumlar: Milli Eğitim Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; bakım tedbirini yerine getiren kurum: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu; sağlık tedbirlerini yerine getiren kurum ise: Sağlık Bakanlığı'dır. Denetimli serbestlik tedbirlerini yerine getirecek olan başlıca kurum ise: Adalet Bakanlığı denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlükleridir. ÇKK'nun 37/1. fıkrasında "Denetim altına alınan çocukla ilgili olarak denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğü tarafından bir denetim görevlisi görevlendirilir. Ancak, korunmaya ihtiyacı olan çocuklar ile çocuğun aileye teslimi yönünde karar verilmesi halinde, bu çocuklar hakkında denetim görevi, gözetim esaslarına göre Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yerine getirilir" hükmü yer almaktadır²¹⁰.

Adalet Bakanlığı ve diğer kurumlar, bu hizmetleri yerine getirirken işbirliği içinde çalışmak durumundadırlar. Milli Eğitim Bakanlığı ile Adalet Bakanlığı arasında 26.09.2006 tarihinde imzalanan Eğitim Kurumu veya Programına Devam Etme Denetimli Serbestlik Kararlarının Uygulanmasına Dair İş Birliği Protokolü ile eğitim kurumu veya programına devam etme denetimli serbestlik kararlarının daha etkin uygulanabilmesi amaçlanmıştır.

²¹⁰ Adalet Bakanlığı, *Çocuk ve Genç Hükümlülerle Çalışma Personel El Kitabı*, T.C Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Denetim Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığı y., Ankara, 2007, s. 20

2-Tedbir Kararı Alınması

ÇKK'nun 5. maddesinde, çocuklar hakkında uygulanacak koruyucu ve destekleyici nitelikteki tedbirler sayılmış, 7. maddesinde ise tedbirlerin alınmasına ilişkin esas ve usuller belirlenmiştir. Çocuklar hakkındaki koruyucu ve destekleyici nitelikteki tedbirler, çocuk hâkimi tarafından alınabilecektir²¹¹.

Koruyucu ve destekleyici nitelikteki tedbir kararı, çocuğun yaşadığı yerdeki çocuk hâkimi tarafından verilir (ÇKK. md. 8/1). Çocuk mahkemesi bulunmayan yerlerde, tedbir kararı, hakkında kovuşturma başlayanlar hariç, koruma ihtiyacı olan çocuklar hakkında aile mahkemesi tarafından verilir. (ÇKKTKY. md. 8/10). Şayet o yerde aile mahkemesi mevcut değilse, o zaman yetkili mahkeme asliye hukuk mahkemesidir (ÇKKTKY. md. 8/2).

Korumaya ihtiyacı olan çocuk bakımından; suç işleyen çocuk adli alana girdiği halde, aynı çocuğun suç işleme olasılığı varsa, bu çocuk tehlikede olan çocuk konumuna girer ve koruma ve destekleme tedbirlerine tabi olur.

Kovuşturma başladıktan sonra, yetki, kovuşturmanın yapıldığı yer mahkemesine geçer (ÇKKTK. md. 8/3).

Koruyucu ve destekleyici nitelikteki tedbir kararı, ya istem üzerine veya re'sen veyahut da acil koruma kararı sonrasında verilir (ÇKK. md. 7/1).

İstem yetkisi, çocuğun, anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, SHÇEK ve Cumhuriyet Savcısı tarafından kullanılabilir (ÇKK. md. 15/3).

Tedbir kararı verilmeden önce Sosyal İnceleme Raporu düzenlenmesi istenebilir (ÇKK 13/1) ve bu istem üzerine Sosyal İnceleme raporu yaptırılabilir (ÇKK. md. 7/2). Ancak MK uyarınca verilen kararlar istisnadır.

Ancak, fiilin işlendiği sırada 12 yaşını bitirmiş, fakat 15 yaşını doldurmamış bulunan çocuklar bakımından Sosyal İnceleme yaptırılması zorunludur (ÇKKTKY. md. 8/11).

Bütün çocuklar hakkındaki tedbir kararları duruşma yapılmaksızın verilir.

²¹¹ "...tedbir alınması istenilen yaşı küçük çocuklar haklarında hırsızlık suçundan uzlaşma nedeniyle kovuşturmaya yer olmadığına karar verildiği, suçun mağduru olmadıkları anlaşılınca, bu aşamada yetkili ve görevli mahkeme Bigadiç Asliye Ceza Mahkemesidir". Yargıtay 20. HD., 13.03.2006 gün, E. 2006/1705, K. 2006/3215.

Tedbir kararı verilmeden önce çocuğun görüşü alınabilir, ilgililer dinlenebilir. Çocuğun görüşünün alınması için, “Yeterli idrak gücünün bulunması” gereklidir. Çocuğun görüşü yazılı veya sözlü olarak alınabilir.

Çocuk dışında, tedbir kararını isteme yetkisine sahip olan sùjelerin (çocuğun anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu olan kimse ile SHÇEK temsilcisinin) görüşlerinin alınması mümkündür.

Tedbir kararında tedbirin “türü” gösterilir ve birden fazla tedbire de hükmedilebilir (ÇKK. md. 7/3).

Tedbir kararı ile birlikte, “çocuğun denetim altına alınması kararı” da verilebilir (ÇKK. md. 7/4).

Tedbir kararı yanında, Medeni Kanun uyarınca velayet, vesayet, kayyum, nafaka ve kişisel ilişki kurma kararları da verilebilir (ÇKK. md. 7/7). Bu ek karar, duruşma yapılarak verilir (ÇKKTKY. md. 8/9).

Tedbir kararında tedbirler seçilirken, bir sıra gözetilmelidir: Öncelikle aile içinde destelenen tedbirlerden danışmanlık, eğitim ve sağlık tedbirleri nazara alınmalıdır. Kurumda bakım ve kurumda tutmanın en son çare olarak görülmesi gerekir (ÇKK. md. 4; ÇKKTKY. md. 8/12).

Tedbirler seçilirken, ilgili yörenin örf ve adetlerinin de dikkate alınması yerinde olur (ÇKKTKY. md. 8/12).

Tedbir kararında, tedbiri uygulayacak kişi, kurum veya kuruluş adının belirtilmesi gereklidir (ÇKKTKY. md. 8/13). Ancak, tedbir kararı verilirken, tedbiri uygulayacak olan idarenin takdir yetkisi kısıtlanmamalı, hizmet uygulanması daraltılmamalıdır (ÇMMTK. md. 8/14)

Tedbir kararı ile birlikte “çocuğun denetim altına alınması kararı” da verilebilir (ÇKKTKY. md. 8/15).

Gerektiğinde tedbirin süresi de belirtilir.

Çocuk hâkimi tarafından alınan tedbir kararlarına karşı en yakın çocuk mahkemesine “itiraz” edilebilir (ÇKK. md.1 4; CMK. Md. 267 vd). İtiraz üzerine verilen kararlar kesin olduğu için, kanun yararına bozma (CMK. md. 309, 310) yoluna başvurulabilir.

Tedbir kararları, kesinleşmesi beklenmeden derhal uygulanır (ÇKKTMY. md. 9/2).

Tedbir kararı, herhangi bir yargılama sürecinde mahkemece de alınabilir. Suça sürüklenmiş çocuk hakkında yürütülen yargılama sırasında, çocuğun korunma ihtiyacı içinde bulunduğu tespit edilmiş ise, çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici nitelikteki tedbirlerden bir veya birden fazlasına karar verilebilecektir.

Mahkeme, vereceği her tür tedbirin türünü, süresini ve gerekçesini kararda göstermek zorundadır.

B. Güvenlik Tedbirlerinin Yerine Getirilmesi

ÇKK'nun 5. maddesinde yer alan koruyucu ve destekleyici nitelikteki tedbirlerin yerine getirilmesi, Cumhuriyet savcılığı tarafından, CMK ve CGTİK hükümlerine göre olacaktır.

Tedbir kararı yerine getirecek olan makama gönderilir (ÇKKTKY. md. 9/1).

Tedbir kararı, bu kararı veren mahkeme veya çocuk hâkimliğinin bulunduğu yerde uygulanır. Ancak, orada yerine getirilmesi mümkün değilse, tedbiri yerine getirmekle sorumlu olan kurum tarafından, tedbirin nerede yerine getirileceğine karar verilir (ÇKKTK. md. 9/3).

Tedbir kararını uygulayacak olan görevli kişi, kurum veya kuruluş, bir “yerine getirmeyi uygulama planı” hazırlar (ÇKKTKY. md. 18/1) ve 10 gün içinde yargılama makamının onayına sunar. Yargılama makamı bu planın değiştirilmesini isteyebilir. Uygulama planı hazırlanırken Sosyal İnceleme raporundan yararlanılabilir.

Ayrıntılı bilgiler içeren uygulama planı tatbik edilirken, kararı veren yargılama makamı, çocuğun değişimini, en geç üçer aylık sürelerle incelettirir (ÇKKTKY. md. 18/4). Bu inceleme, mahkemede görevli sosyal çalışma görevlisi tarafından yapılır (ÇKKTKY. md. 18/5). Mahkeme, sosyal çalışma görevlisinin uzmanlık alanı dışında başka bir alanda inceleme yapılmasına ihtiyaç duyarsa, diğer uzmanlara inceleme yaptırabilir (ÇKKTKY. md. 18/8).

İnceleme raporu 10 gün içinde hazırlanır ve yargılama makamına verilir (ÇKKTKY. md. 18/12).

Koruyucu ve destekleyici nitelikteki tedbir kararının uygulanmasını denetlemek görevi, Kanun ilgili tedbiri yerine getirmekle sorumlu tuttuğu Bakanlığa aittir (ÇKKTKY. md. 18/13).

Ancak ceza infaz kurumlarına hiçbir görev yüklenemez. Mahkeme karar verdikten sonra karar, Cumhuriyet başsavcılığına bildirir, görevli cumhuriyet savcısı tarafından ilgili deftere kaydedilerek denetim serbestlik şube müdürlüğüne gönderilir, orada gerekli işlemler yapılarak kararın uygulanmasının takibi sağlanır. Denetim serbestlik şube müdürlüğü kararın uygulanmadığını tespit ederse, bunu Cumhuriyet başsavcılığına bildirir, görevli cumhuriyet savcısı bu durumu mahkemeye bildirir, mahkeme koruyucu ve destekleyici niteliğinde kararını ya kaldırır veya değiştirir, mahkeme bu kararını Cumhuriyet başsavcılığına bildirir.

Tedbirin uygulanması için “nakil”, uygulayan kuruluşun kendi mevzuatına göre yürütülür (ÇKKTKY. md. 18/14).

Tedbiri uygulayan kurum veya kuruluştan izinsiz ayrılma halinde, o birimin kendi mevzuatı uygulanır (ÇKKTKY. md. 18/14).

C. Her Zaman Son Karardan Dönülebilmesi

Kural olarak hâkimlerin verdiği her tür kararları kesindir. Ancak, tedbirlere ilişkin kararlar kesin hüküm teşkil etmediğinden, hâkim, bu kararından kendiliğinden ya da talep üzerine dönebilir²¹².

Uygulanan bir tedbirin değiştirilmesine, bu tedbire hükmeden mahkeme yetkilidir. Acele hallerde küçüğün bulunduğu yerde yetkili çocuk mahkemelerince geçici tedbir kararı alınabilir. Bu takdirde durum ilk tedbiri alan mahkemeye bildirilir.

²¹² ARTUK, a.g.e. s. 228.

D. Cezalar

1- Genel Olarak

ÇHDS'nin 37. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi gereğince, çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılması (tutuklanması, alıkonulması veya hapsedilmesi) yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır.

Yine ÇHDS'nin 40. maddesinin (3) numaralı fıkrası gereğince taraf devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ileri sürülen ya da ihlal ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecek ve bu çocuklar hakkında insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile “adli kovuşturma olmaksızın” önlemler alınması konusunda çaba göstereceklerdir.

KÜÇAS'ın 5 numaralı kuralı gereğince, küçükler için adalet sistemi; küçüklerin iyiliğinin sağlanması üzerinde önemle durmalı ve küçük faillere gösterilecek bir tepkinin, hem faillerin ve hem de işlenen suçun şartları ile her zaman orantılı olmasını güvence altına almalıdır.

Türk hukukunda suç sabit olan çocuklar hakkında, buldukları yaş grubuna göre farklı ceza siyaseti tespit edilmiştir. Çocuklar hakkında, suç tarihinde 12, 15 ve 18 yaşlarını bitirmemiş olmaları durumuna göre farklı ceza ve/veya tedbir uygulamaları tespit edilmiştir.

2- Çocukların Ceza Sorumluluğu ve Lehe Olan Kanun Hükümlerinin Tespiti

Anayasanın 38. maddesi gereğince, “kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suç işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş, olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez”. Yine TCK'nun 7. maddesi gereğince, “işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanuna göre suç sayılmayan bir fiilden dolayı kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. İşlendikten sonra yürürlüğe giren kanuna göre suç sayılmayan bir fiilden dolayı da kimse cezalandırılmaz ve hakkında güvenlik tedbiri uygulanamaz. Böyle bir ceza veya güvenlik tedbiri hükmolünmüşse infazı ve kanuni neticeleri kendiliğinden kalkacaktır. Suçun işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanun ile sonradan yürürlüğe giren kanunların hükümleri farklı ise, failin lehine olan kanun uygulanır ve infaz olunur”.

Bu hükümler karşısında, çocuklar tarafından 1 Haziran 2005 tarihinden önce işlenmiş bulunan suçlar bakımından, çocukların ceza sorumluluğunun ve haklarında uygulanacak cezanın tespiti bakımından, 765 Sayılı TCK'nun 55. maddesi ve 2253 Sayılı Kanunun 12. maddesinde tespit edilmiş bulunan cezadan indirim oranları, 5237 Sayılı TCK'nun 5377 Sayılı Kanunla değişiklikten önceki indirim oranları ile karşılaştırıldığında, 5237 Sayılı TCK'nun 31. maddesinde öngörülen indirim oranlarının çocuklar lehine olduğu görülmektedir. Bu nedenle, 5377 Sayılı TCK'nunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun yürürlük tarihi olan 8 Temmuz 2005 tarihinden önce işlenmiş suçlar bakımından cezanın tespitinde, TCK'nun 5377 Sayılı Kanunla yapılan değişiklikten önceki 31. maddesi uygulanacaktır.

Buna göre, suç tarihinde 15 yaşını bitirmiş olup, 18 yaşını doldurmamış olan çocukların cezai sorumluluğu vardır (m. 31/3).

Bu yaş grubuna ilişkin olan cezaların tespiti bakımından ikili bir ayrıma gidilmesi gerekmektedir.

Birincisi, 8 Temmuz 2005 Tarihinden Önce İşlenmiş Suçlar. 8 Temmuz 2005 tarihinden önce işlenmiş olan suçlar bakımından, fiili işlediği sırada 15 yaşını doldurmuş olup da 18 yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında ceza aşağıdaki şekilde tespit edilecektir.

İşlenen suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde, 14 yıldan 20 yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

İşlenen suç, müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde, 9 yıldan 12 yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

İşlenen suç için öngörülen diğer cezaların yarısı indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası 8 yıldan fazla olamaz.

İkincisi, 8 Temmuz 2005 Tarihinden Sonra İşlenmiş Suçlar. 8 Temmuz 2005 tarihinden sonra işlenmiş olan suçlar bakımından, fiili işlediği sırada 15 yaşını doldurmuş olup da 18 yaşını doldurmamış olan kişiler hakkındaki cezalar aşağıdaki şekilde tespit edilecektir.

İşlenen suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde 18 yıldan 20 dört yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

İşlenen suç, müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde 12 yıldan 15 yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

İşlenen suç için öngörülen diğer cezaların üçte biri indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası 12 yıldan fazla olamaz.

3- Yaş Gruplarına Göre Çocuklar Hakkında Verilecek Ceza

a- On İki Yaşından Küçük Olanlar

Kanunun 31. maddesiyle ceza hukuku bakımından sorumsuzluk yaşı, 11 yaşından, 12 yaşına çıkartılmaktadır²¹³. Suç tarihinde 12 yaşını doldurmamış bulunan çocukların ceza sorumluluğu yoktur (T.C.K md. 31/1).

Bu kural, bulunmadıkları takdirde kamu davasının açılması veya yürütülmesi mümkün olmayan unsurlar şeklinde tarif edilen dava şartlarındandır. 12 yaşını bitirmemiş olma, her türlü muhakeme faaliyetine engel olan şartlardan olduğundan; nüfus kaydına göre 12 yaşını bitirmemiş olan bir kişi hakkında güvenlik tedbirleri uygulanması istenebilir, kamu davasının açılmasının sağlanması için hukuk mahkemesine düzeltme davası açılabilir.

Bu yaş grubu altında bulunan çocuklar bakımından ÇKK'nun 5. maddesinde düzenlenmiş bulunan koruyucu ve destekleyici nitelikteki tedbirler, çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak uygulanabilecektir.

b- On İki Yaşını Bitirmiş, On Beş Yaşını Doldurmamış Olanlar

Çocukluktan gençliğe geçiş sürecinde bulunan 12 yaşını doldurmuş ve fakat henüz 15 yaşının tamamlamamış kişiler, genellikle işlemiş olduğu fiilin bir haksızlık oluşturduğunun bilincinde olmakla beraber, bazı durumlarda fiili işlemekten kendini alıkoyamamakta ve bazı davranışlar açısından iradesine yeterince hakim olamamaktadır²¹⁴.

Bu nedenle, suç oluşturan bir fiili işlediği sırada 12 yaşını bitirmiş olup da henüz 15 yaşını bitirmemiş olan kişilerin, işlemiş olduğu suç açısından davranışlarını yönlendirebilme

²¹³ SEVÜK, a.g.e, s. 12.

²¹⁴ “Suç tarihinde 11 yaşını bitirmiş olup 15 yaşını doldurmamış bulunan ve işlediği iddia olunan suçun farik ve mümeyyizi olduğu rapor ile kabul edilen çocuklar hakkında, 2253 Sayılı Kanunun 10. maddesi uygulanamaz” Yargıtay 11. CD., 03.02.1998 gün, E. 1998/208, K. 1998/246.

yeteneğine sahip olduğunun belirlenmesi halinde, cezai sorumluluğunun olduğu kabul edilmiştir.

Bu grup yaş küçüklerinin ceza sorumluluğunun olup olmadığı, çocuk hâkimi tarafından tespit edilecektir.

Fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş olup da 15 yaşını doldurmamış olanlar hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunacaktır. Bu hususta hâkime takdir yetkisi tanınmamıştır. Bu yaş grubunda bulunan ve işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama veya davranışlarını yönlendirme yeteneği yeterince gelişmemiş bulunan çocuklar hakkında mutlaka çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanması yönünde karar alınması gerekir.

c- 15 Yaşını Bitirmiş 18 Yaşını Doldurmamış Olanlar

765 Sayılı TCK'nun konuyla ilgili genel felsefesi, 5237 Sayılı TCK'nun 31. maddesinde de kabul edilmiştir.

Buna göre, suç tarihinde 15 yaşını bitirmiş olup, 18 yaşını doldurmamış olan çocukların cezai sorumluluğu vardır (T.C.K m.d 31/3).

4- Çocuk Hakkında Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi

ÇKK'nun 19. maddesine göre; çocukların işledikleri fiillerin cezalarının üst sınırı 2 yıla (2 yıl dahil) dek veya adli para cezasını gerektiren suçlarda, kamu davasının açılması şu şartlarla ertelenebilmektedir:

- a) Çocuğun daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış bulunması,
- b) Yapılan soruşturmanın, kamu davası açılmasının ertelenmesi hâlinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi,
- c) Kamu davası açılmasının ertelenmesinin, şüpheli ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması,
- d) Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi,

Koşullarının birlikte gerçekleşmesi halinde, kamu davasının açılması 5 yıl ertelenebilir. Erteleme süresi içinde işlediği kasıtlı bir suçtan dolayı (taksirli suçlar hariç) hapis cezasına mahkûm olmadığı takdirde, ilgili çocuk hakkında savcılıkça kovuşturmaya yer olmadığına kara verilir. Erteleme süresi içinde işlediği kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezasına mahkûmiyeti halinde hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilen çocukla ilgili olarak kamu davası açılır.

5- Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması

ÇKK'nun 23. maddesine göre; çocuğa yüklenen suçtan dolayı yapılan yargılama sonunda belirlenen ceza 3 yıldan az (3 yıl dâhil) veya adli para cezası ise hükümün açıklanması şu şartlarla geri bırakılabilir:

- a) Çocuğun daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış bulunması,
- b) Çocuğun yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaat gelmiş olması,
- c) Çocuk hakkında, kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları itibarıyla bir cezaya hükmedilmesine gerek görülmemesi,
- d) Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, “aynen iade”, “suçtan önceki hâle getirme” veya “tazmin” suretiyle tamamen giderilmesi. Suçun işlenmesi sebebiyle kamunun uğradığı zarar miktarının belirlenememesi hâlinde, mahkemece takdir edilecek belli bir miktarda paranın bir defada Maliye veznesine yatırılması gerekir. Ancak bu koşul, çocuğun ailesinin veya kendisinin ekonomik durumunun elverişli olmaması hâlinde aranmayabilir.

Hükümün açıklanmasının geri bırakılmasının verilmesi halinde, çocuk, 5 yıl süreyle denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulur. Bu süre içinde çocuğun bir eğitim kurumuna devam etmesine, belirli yerlere gitmesinin yasaklanmasına, belirli yerlere gitmeye yükümlü kılınmasına ya da takdir edilen başka bir yükümlülüğü yerine getirmesine karar verilebilir. Fakat çocuk, denetimli serbestlik halinde suç işlerse, daha önceki açıklanmayan karar hükmü de işleme konur.

E. Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi Şube Müdürlüğü ve Çocuk Kanunu ile İlgili Görevleri

Hakkında herhangi bir tedbire hükmedilen kişi, karara uygun olarak şube müdürlüğünün hazırladığı programa ve denetimli serbestlik görevlilerinin bu kapsamdaki uyarı ve önerilerine uymak ve katlanmak zorundadır. 5402 sayılı denetimli serbestlik ve yardım merkezleri ve koruma kuralları kanunu ile denetimli serbestlik ve yardım merkezleri koruma kurallarının kuruluş, görev ve çalışma esas ve usulleri düzenlenmiştir. Bu kanunda belirtilen görevleri yerine getirmek üzere, genel müdürlük bünyesinde Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığı, Adalet komisyonunun bulunduğu yerlerde denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğü ile koruma kurulu kurulur.

Çocuk koruma kanununun 37. maddesine göre, denetim altına alınan çocukla ilgili olarak denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğü tarafından bir denetim görevlisi görevlendirilir. Ancak, mahkeme çocuğun denetim altına alma kararı verdiğinde, çocuk 12 yaşını bitirmemiş ve çocuğun ailesine teslimine dair karar vermesi halinde bu çocuklar hakkında denetim görevi, gözetim esaslarına göre Sosyal Hizmetler Esirgeme Kurumu tarafından yerine getirilir. Çocuk koruma kanununun 19. maddesine göre çocuk hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesi ve çocuk koruma kanununun 23. maddesine göre hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuklar hakkında denetim altına alınmasına dair karar verilmesi halinde şube müdürlükleri veya bürolar tarafından denetimli serbestlik görevlisi belirlenir. Denetimli serbestlik görevlisi, denetim planı ve raporu hazırlar, bunun yanında hakim isterse çocuk için sosyal inceleme raporu da hazırlayabilir.

Denetimli Serbestlik Görevlisinin Görevleri:

- a) Çocuğun eğitim, aile, kurum, iş ve sosyal çevreye uyumunu sağlamak üzere onu desteklemek, yardımcı olmak ve gerektiğinde öneride bulunmak,
- b) Çocuğun eğitim, iş, destek alabileceği kurumlar, hakları ve haklarını kullanma konularında rehberlik etmek,
- c) İhtiyaç duyacağı hizmetlerden yararlanmasında çocuğa yardımcı olmak,
- d) Kaldığı yerleri ve ilişki kurduğu kişileri ziyaret ederek çocuğun içinde yaşadığı şartları, aile çevresini, eğitim ve iş durumunu, boş zamanlarını değerlendirme faaliyetlerini yerinde incelemek,

e) Alınan kararların uygulanmasını, bu uygulamanın sonuçlarını ve çocuklar üzerindeki etkilerini izlemek, tabi tutulduğu yükümlülüklerin yerine getirilmesini denetlemek,

f) Çocuğu gelişimi hakkında üçer aylık sürelerle Cumhuriyet Savcısı veya mahkemeye rapor vermek.

Denetimli Serbestlik Görevlisine, çocuğun annesi, babası, vasisi, bakımından sorumlu olan kimse, devam ettiği okul, iş yeri veya çocukla ilgili bilgiye sahip kurumların yetkilileri, denetimli serbestlik görevlisine yardımcı olmak ve istediği bilgileri vermek zorundadırlar. Çocuğun yakınları, denetimli serbestlik görevlisine müdahale edemezler.

F. Cezaların İnfazı

1- Genel Olarak

Ceza ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi, 13.12.2004 Tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun hükümlerine göre yapılmaktadır. Bu kural çocuklar bakımından da geçerlidir.

Mahkeme, kesinleşen ve yerine getirilmesini onayladığı cezaya ilişkin hükmü, Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir. Bu hükmü göre cezanın infazı Cumhuriyet savcısı tarafından izlenir ve denetlenir (CGTİK. md. 5).

ÇKK'nun 30. maddesiyle kurulması öngörülen çocuk bürosunun, bu konuda herhangi bir görevi bulunmamaktadır. Bu nedenle, çocuklar hakkında verilen mahkeme kararları da, yetişkinler hakkındaki mahkeme kararlarının yerine getirildiği birimler tarafından yerine getirilecek ve takibi yapılacaktır.

Çocuk hükümlü konusunu; kavram ve bu hükümlüler hakkında uygulanacak hükümler bakımından ikiye ayırarak inceleyebiliriz.

a- Çocuk hükümlü kavramı

Çocuk, 18 yaşını doldurmamış kişiyi ifade etmektedir. İnfaz mevzuatımızda, çocuklar için farklı bir sistem öngörülmüştür. Amaç; çocuğun gelişimine uygun eğitim ve öğrenimini, kişiliğine ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesini, ceza infaz kurumunda tutmanın son çare olarak görülmesini, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasını sağlamak üzere toplum tabanlı hizmetlerin esas alınmasıdır.

b- Çocuk Hükümlüleri Hakkında Uygulanacak Hükümler

(1) Çocuk eğitim evleri, diğer kurumlardan ayrı yerlerde kurulur, bunların müdür ve personeli ayrı olur.

(2) Çocuk tutuklular ile çocuk eğitim evlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocuklar, çocuk kapalı ceza infaz kurumlarında barındırılırlar.

(3) Çocuk hükümlülerin cezaları çocuk eğitim evlerinde infaz edilir. 18 yaşını dolduran çocukların eğitim ve öğretimlerini tamamlayabilmeleri bakımından 21 yaşını bitirinceye kadar bu tesislerde kalmalarına izin verilebilir.

(4) Çocuk eğitim evlerindeki hükümlüler, ücretli olarak telefonla serbestçe görüşme yapılabilirler.

(5) Çocuk hükümlülerin telefonla konuşmaları hiçbir gerekçe ile kısıtlanamaz ve engellenemez.

(6) Çocuk hükümlülerin çalıştırılmaları yalnızca meslek eğitime yönelik olur. Öğretim kurumlarına veya örgün eğitime devam eden çocuk ile genç hükümlüler, öğretim yılı içinde atölye ve işyerlerinde çalıştırılmazlar. Bunların çalıştırılmalarında 5 Haziran 1986 tarihli ve 3308 sayılı Mesleki eğitim kanununun 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanuna aykırı olmayan hükümleri uygulanır.

(7) Çocuk eğitim evlerinde bulunan hükümlülerin kurum dışında çalıştırılmaları sırasında kurum görevlilerinin gözetimi ve muhafazası aranmaz.

(8) Çocuk hükümlüler, kendi yaşam alanları veya eğitsel amaçlar dışında kurum içi hizmetlerinde çalıştırılmazlar.

(9) Çocuk hükümlüler, örgün ve yaygın eğitimden yararlandırılırlar.

(1) Çocuk eğitim evlerinde bulunan hükümlülerin istekli olan, kurum dışındaki eğitim, ağaçlandırma, çevre düzenlenmesi ve temizliği doğal afetler sonrası yardım, tiyatro ve benzeri sosyal kültürel çalışmalar ile spor karşılaşmalarına, aynı belediye veya Büyükşehir belediyesi sınırları içinde idare ve gözlem kurulu kararıyla, belediye veya Büyükşehir belediyesi sınırları dışında Bakanlık izniyle katılabilirler.

(1) Çocuk eğitim evindeki hükümlülerin kurum dışındaki yatarak tedavileri, tedavi eden kurumun bulunduğu yerdeki ceza infaz kurumunun iç güvenlik görevlileri gözetiminde ve hükümlü koğuğu dışındaki bir bölümde yapılır.

(12) Çocuk hükümlüler için yetişkinlerden farklı bir disiplin ceza ve tedbirleri öngörölmüştür.

(13) Yetkili makamın önüne getirildiğinde çıkarılmak kaydıyla, sevk ve nakil sırasında kaçmayı önlemek için, kelepçe ve bedensel hareketleri kısıtlayıcı araçlar, çocuklar için kullanılmaz.

(14) Çocuk hükümlülerin ödüllendirilecek davranışları yetişkinlerden farklı olarak düzenlenmiştir.

(15) Çocuk hükümlüler, kendi istekleri ile nakledildikleri kurumlarda, eğitim öğretim veya hastalık nedeniyle nakil hariç, yetişkinlerden farklı olarak altı ay kalmak zorundadırlar.

(16) Şartlı salıverilme süresinin hesaplanmasında, hükümlünün 15 yaşını dolduruncaya kadar infaz kurumunda geçirdiği her bir gün, iki gün olarak dikkate alınır.

(17) Şartlı salıverilen 18 yaşından küçük olan hükümlüler, mahkemece karar verilmiş olması halinde, denetim süresinde eğitimlerine, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir kurumda devam ederler.

(18) Hapis cezasının ertelenmesi halinde 18 yaşından küçük olan hükümlüler, mahkemece karar verilmiş olması halinde denetim süresinde bir meslek veya sanat edinmelerini sağlamak amacıyla gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir kurumda devam ederler.

(19) Daha önce hapis cezasına mahkûm edilmemiş olmak koşuluyla 18 yaşını doldurmamış çocukların mahkûm oldukları bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, 5237 sayılı TCK'un 50/1. fıkrasında belirtilen seçenek yaptırımlara çevrilir.

(20) Odaya kapatma cezası almış olsa dahi çocukların; ailesi (annesi, babası, kardeşleri) avukatı, resmi ve yetkili merciler ile yasal temsilcisiyle görüşmesi engellenemez.

(21) Çocuk eğitim evlerinde kalan hükümlüler, görüşlerini, her zaman açık görüş şeklinde yaparlar.

(22) Çocuk eğitim evlerinde, cezası infaz edildiği sırada, kurum içinde veya dışında herhangi bir eğitim ve öğretim programına devam etmekte iken 21 yaşını dolduran hükümlüler, şartlı salıverilme tarihine beş yıldan az süre kaldığı takdirde, suç sınırlamasına bakılmaksızın açık ceza infaz kurumlarına ayrılabilir.

(23) Çocuk eğitim evlerinde bulunan hükümlüler, kapalı ceza infaz kurumlarında bulundurulabilecek eşyalara ek olarak, ceza infaz kurumu güvenliğini tehdit etmemek ve kanunlara aykırı olmamak koşuluyla, cins ve miktarı idare ve gözlem kurulu tarafından belirlenen giyim, gıda ve diğer eşyaları koğuş, oda ve eklentilerinde bulundurabilir.

(24) Çocuklar hakkında verilen; adli para cezası ile kısa süreli hapis cezasından çevrilen adli para cezasının ödenmemesi halinde, bu cezalar hapse çevrilemez. İnfaz edilen hapis cezasının süresi, adli para cezasını tamamıyla karşılamamış olursa, geri kalan adli para cezasının tahsili için, ilam, Cumhuriyet Başsavcılığınca mahallin en büyük mal memuruna verilir. Bu makamlarca 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında kanuna göre kalan adli para cezası tahsil edilir.

(25) Fiili işlediği sırada 18 yaşını doldurmamış olan kişilerin işlediği suçlar dolayısıyla tekerrür hükümleri tatbik edilmez. Bu nedenle bu hükümler hakkında özgü infaz sistemi de uygulanmaz.

(26) 12-18 yaş grubu çocuklar, cinsiyetleri ve fiziki gelişim durumları göz önüne alınarak bu kurumların ayrı ayrı bölümlerinde barındırılırlar. Bu hükümlüler, kendilerine özgü kurumun bulunmadığı hallerde kapalı ceza infaz kurumlarının çocuklara ayrılan bölümlerine yerleştirilebilirler.

(27) Çocuk tutuklular, müdürü bulunmayan ceza infaz kurumlarında barındırılmaz, derhal bağlı oldukları ağır ceza merkezi kapalı ceza infaz kurumuna nakledilir ve duruşmalarına bu ceza infaz kurumlardan gidip gelmeleri sağlanır. (Önemli)

(28) Hükümlü veya tutuklu çocuklar ve gençler, öncelikli olarak kendilerine ait kurumlarda, mümkün olmadığı takdirde diğerlerinden tamamen ayrı bölümlerde barındırılırlar.

(29) 15 yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerden dolayı tutuklama kararı verilmez.

(30) Çocuğa yüklenen suçtan dolayı yapılan yargılama sonunda hükmolunan ceza, en çok bir yıl veya daha az süreli hapis ya da adli para cezası ise; mahkemece, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilir.

(31) Kanunda öngörülen cezanın üst sınırı bir yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlarda, kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilir.

(32) Çocuklara disiplin hapsi cezası verilemez.

(33) 15 yaşını bitiren çocuklar hakkında, 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlarla ilgili davalara 04 Aralık 2004 Tarihli ve 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 250/1. fıkrasında belirtilen ağır ceza mahkemelerinde bakılır.

(34) Fiili işlediği sırada 15 yaşını doldurmamış çocuk hakkında idari para cezası uygulanamaz²¹⁵.

2- Çocukların Cezalarının İnfaz Edileceği Kurumlar

a- Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumları

aa- Genel Olarak

Çocuk kapalı ceza infaz kurumları, çocuk tutukluların ya da çocuk eğitim evlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları ve firara karşı engelleri olan iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, eğitim ve öğretime dayalı kurumlardır (CGTİK. md. 11).

12-18 yaş grubu çocuklar, cinsiyetleri ve fiziki gelişim durumları göz önüne alınarak bu kurumların ayrı ayrı bölümlerinde barındırılırlar. Bu kurumlarda çocuklara eğitim ve öğretim verilmesi ilkesine tam olarak uyulur.

ab-Çocuk Kapalı Ceza infaz Kurumu Bulunmayan Yerler

Çocuk kapalı ceza infaz kurumunda bulundurulması gereken çocuklar, çocuk kapalı ceza infaz kurumunun bulunmadığı hallerde kapalı ceza infaz kurumlarının çocuklara ayrılan bölümlerine yerleştirilirler (CGTİK. md. 11).

²¹⁵ KAMER, a.g.e, s. 77.

Bu kurumlarda ayrı bölümlerin bulunmaması halinde, kız çocukları, kadın kapalı ceza infaz kurumlarının bir bölümünde veya diğer kapalı ceza infaz kurumlarının kendilerine ayrılan bölümlerinde barındırılırlar.

b- Çocuk Eğitim Evleri

Çocuk eğitim evleri; çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, hükümlülerin eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleştirilmeleri amaçları güdülerek yerine getirildiği tesislerdir (CGTİK, m. 15).

Bu kurumlarda firara karşı engel bulundurulmaz; kurum güvenliği, iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlanır.

IV- KORUNMA İHTİYACI OLAN ÇOCUKLAR VE TEDBİRLER

Çocuk Koruma Kanununun 3. maddesine göre, korunma ihtiyacı olan çocuk, bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu ifade etmektedir.

Türk Medeni Kanununun 347. maddesi gereğince, bedensel ve zihinsel gelişimi tehlikede bulunan veya manen terk edilmiş halde bulunan çocuklar, korunmaya muhtaç çocuk statüsündedir. Bu çocuklar, ana ve babadan alınarak, hâkim kararıyla bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirilir. Aynı maddeye göre, çocuğun aile içine kalması, ailenin huzurunu onlardan katlanmaları beklenemeyecek derecede bozuyorsa ve durumun gereklerine göre başka çara de kalmamışsa, ana ve baba veya çocuğun istemi üzerine, hâkim tarafından yine aynı önlemler alınabilir.

Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Uygulanmasına ilişkin Yönetmeliğin 3. maddesine göre, korunmaya muhtaç küçük deyimi; 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanunun hükümlerinde olduğu üzere Kanunun 14. maddesi kapsamına giren ve çocuk mahkemelerince hakkında tedbir uygulanmasına karar verilen kişiyi ifade etmektedir.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinde korunmaya muhtaç çocuk tanımı yapılmamış, ancak hangi durumlarda çocuklar için koruyucu önlemlere müracaat edileceği belirtilmiştir. Bu durumlar, çocuğun ana babasının ya da onlardan yalnızca birinin yasal vasi ya da vasilerini ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya

zihinsel saldırıya, şiddet veya suiistimale, ihmal ya da ihmalkâr muameleye maruz kalması veya her türlü istismar ve kötü muameleye uğramasıdır (ÇHDS. md. 19).

2828 Sayılı Kanunun 3. maddesinde yer alan korunmaya muhtaç çocuk tanımı, ana babanın olmadığı veya çocuğa karşı ilgisiz olduğu, ana babası çocuğu manen terk ettiği halleri kapsamakta olup, ana babası ile birlikte yaşayan ve beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olan, onlar tarafından cinsel, duygusal ve fiziksel olarak istismar edilen çocukları kapsamamaktadır²¹⁶.

ÇKK'nun 3. maddesinde tanımlanan şekliyle, korunmaya ihtiyacı olan çocuk, 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 3. maddesinde tanımlanan "korunmaya muhtaç çocuk" ibaresine göre daha kapsamlı bir ifadedir²¹⁷.

ÇKK'nun 3. maddesine göre, henüz 18 yaşını doldurmamış bulunan, bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuklar, korunma ihtiyacı olan çocuktur.

Buna göre korunmaya ihtiyacı olan çocuklar;

(1) Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan çocuklar,

(2) İhmal edilen çocuklar,

(3) İstismar edilen çocuklar,

(4) Suç mağduru çocuklardır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, hukukumuzda korunmaya muhtaç çocuk/korunma ihtiyacı olan çocuklarla ilgili olarak, Türk Medeni Kanununun 347., 2828 sayılı Kanunun 3. ve ÇKK'nun 3. maddesinde hüküm bulunmaktadır. Aslında bu hükümler, çelişkili olmayıp, birbirlerini tamamlayan hükümler durumunda bulunmaktadır. Bu nedenle, her üç Kanunun konuyla ilgili hükümleri birlikte değerlendirilmelidir²¹⁸.

²¹⁶ Sevgi Usta SAYITA, *Türk Hukukunda Çocuğun Koruyucu Aile Yanına Yerleştirilmesi*, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1996, s. 44.

²¹⁷ Yargıtay 2. HD., 11.03.2004 gün, E. 2004/2044, K. 2004/3071.

²¹⁸ SAYITA, a.g.e., s.46

IV- DİĞER KONULAR

A- Yaş Tespiti Yaş Düzeltme

Sanığın yaşının bilinmesi, hakkında yürütülecek yargılama kurallarının belirlenmesi, ceza ve güvenlik tedbirleri hukuku karşısındaki sorumluluk derecesi ve hakkında takdir olunan cezanın ve güvenlik tedbiri kararının infazı yönlerinden önem taşımaktadır.

Çocuğun yaşının belirlenmesinde nüfus kaydı getirtilmeli ve yaşı, ay gün nazara alınarak hesaplanmalıdır. Belirli bir yaşı doldurmuş sayılabilmesi için ay, gün ve saat²¹⁹ hesabıyla o kadar yaşı tam olarak yaşamış olması gerekmektedir²²⁰.

Uygulamada karşılaşılan sorunlardan birisi de; suça sürüklenen çocuğun yasal yaşı ile görünen yaşı ve hatta soruşturma evresinde, çocuk hakkında yaş tespitine ilişkin olarak alınan heyet raporunda tespit edilen yaşı ile yasal yaşı arasında çelişkilerin bulunması ve çocuğun fiili işlediği tarihte yasal yaşının 12 yaşından küçük olmasına karşın, heyet raporuyla yaşının 12 yaşından büyük olarak tespit edilmesi durumunda, bu çocuk hakkında ne tür işlem yapılacağıdır.

Burada önemli olan, suça sürüklenen çocuğun iddia olunan suçu işlediği tarihteki nüfus bilgilerine göre yasal yaşıdır. Bu nedenle, Cumhuriyet savcısı tarafından asliye hukuk mahkemesinde bağımsız yaş düzeltme davası açılarak, çocuğun nüfus kaydında yer alan yaşı büyütülmeden, yasal yaşı 12 yaşını bitirmemiş çocuklar hakkında kamu davası açılmayacağı gibi, açılmış kamu davasında da CMK. 218/son maddesinin uygulanması mümkün değildir²²¹.

Fiili işlediği tarihte 12 yaşından küçük olan çocuklar hakkında kovuşturma yapılamaz ve ceza verilemez (TCK. md. 31/l).

Belirtmek gerekir ki, kamu davası açıldıktan sonra CMK'nun 218/son maddesi uyarınca sanık ve suçtan zarar görenlerin yaşlarının düzeltilmesi görevi yargılamayı yapan ceza mahkemesine aittir.

²¹⁹ Yargıtay 1. CD., 25.05.1998 gün, E. 1998/563, K. 1998/1714.

²²⁰ Yargıtay 10. CD., 09.12.1995 gün, E. 1995/11549, K. 1995/12347.

²²¹ Mehmet UYGUN, *Ceza Genel Kurulu Kararlı*, Ankara, 1987, s. 19.

Ceza yargılamasında amaç, maddi gerçeğin saptanması olduğundan, hukuk mahkemelerince verilmiş yaş düzeltilmesi kararı bulunsa dahi, ilgililerin gerçek yaşı her türlü bilimsel kanıtla saptanarak ceza yargılamasında göz önünde bulundurulmalıdır²²².

Hukuk mahkemelerince daha önceden veya ceza yargılamasının yürütüldüğü sırada sanık veya mağdur hakkında yaş düzeltilmesi kararı verilmiş ve bu kararın kesinleşmiş bulunması bu sonucu değiştirmeyecektir. Sanığın doğduğu tarih ile suç tarihi ay ve gün olarak aynı ise sanık lehine hareket edilerek sanığın o yaşı bitirmemiş olduğu kabul edilerek işlem yapılmalıdır²²³.

B- MÜDAFİ TAYİNİ

Türk ceza yargılaması sisteminde kural olarak zorunlu müdafilik sistemi benimsenmemiştir. CMK.nun 150. maddesinin 2. fıkrası gereğince suç tarihinde 18 yaşından küçük müdafileri yoksa kendilerine Baro tarafından müdafinin tayini zorunludur.

18 yaşından küçük çocuklar hakkında müdafî olmadan hazırlık soruşturmasında ifadesinin alınması veya yargılamada hakim tarafından sorgusunun alınması mümkün değildir.

Müdafinin hazır bulunmadığı oturumda 18 yaşından küçük bulunan çocuğun savunmasının alınması, Cumhuriyet Savcısının esas hakkındaki mütalaasına karşı savunmasının alınması veya hakkında hüküm kurulması, mutlak bozma nedenlerindedir.

²²² Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 18.04.2000 gün, E. 2000/74, K. 2000/79.

²²³ Yargıtay 10. CD., 19.12.1995 gün, E. 1995/11549, K. 1995/12347.

SONUÇ

Ülkemiz nüfusunun büyük bir kesimi genç ve çocuklardan oluşmaktadır ve çocuk suçluluğu da son yıllarda büyük bir artış göstermektedir. Küçük yaşta suçla tanışan çocuklara sahip çıkılmayıp, eğitim yolu ile ıslah edilmeye çalışılmaz ise gittikçe kanunları hiçe sayan ve suç işlemeyi alışkanlık haline getiren birer yetişkin haline geleceklerdir.

Geleceğimiz olan çocuklarımıza sahip çıkmak, ülkemizin geleceğine sahip çıkmaktır. Bu nedenle devletimizin, bütün çocuklarımıza suçlu olsun olmasın sahip çıkarak, durumlarına ve şartlarına özel imkânları seferber etmelidir.

Çalışmamızın ilgili bölümlerinde dediğimiz gibi, son yıllarda gerek TCK'nda, gerekse ÇKK'nda yapılan değişikliklerle, kanunların eski hallerine oranla suç işleyen çocuklara yaklaşımda genel ceza hukuku ilkelerinden ayrılıp, çocukların özel bir statüye sahip olması sağlanmıştır. Değişen kanunlar ve son yıllardaki gelişmeler, yeni çocuk mahkemelerinin kurulmasına sebep olmuştur. Ancak, günümüzde Ankara, İstanbul, İzmir, Diyarbakır, Trabzon, Beyoğlu, Bursa, Denizli, Eyüp, Kadıköy, Kartal, Kocaeli, Üsküdar olmak üzere toplam 13 il ve ilçede kurulan Çocuk Mahkemelerinin tüm yurda yayılması gerekmektedir.

Çocuk mahkemelerinin çocuğun eğilimlerini ölçme, psikolojisini değerlendirme ve bundan sonraki yaşantısını bu veriler doğrultusunda geçirmesini sağlama yönünde herhangi bir tedbir uygulama yetkisinin de bulunmayışı, çocuğun yargılanmasıyla başlayan devrelerden itibaren ona destek olacak gönüllüleri zaruri kılmaktadır.

Mahkemelerin asıl işlevinin çocuklara ceza vermek değil, topluma uyumlu hale getirmek ve yeniden topluma kazandırmak olması gerekmektedir. Yeteri kadar sosyal benliğe kavuşmamış bir çocuğa suçlu denilmesi insancıl bir düşünce olamamakta ve mahkemelerin suçlu diyemeyeceği çocuğa tedbir uygulaması gerekmektedir. Mahkemelerin yeterli olamayışı da tedbir kararlarını uygulayacak alt yapının ve bu yapıyı düzenleyecek kanunların bulunmayışına bağlıdır.

Dolayısıyla çocuk mahkemelerinin işlevi, ceza verme ya da affetme yerine, suça iten nedenleri araştırıp tekrarlanmaması yönünde tedbirler geliştirme ve uygulama olması gerekiyor.

Yukarıda yaptığımız açıklamaların ışığı altında, suçlu çocukların toplumumuza kazandırılmaları için yapılabilecek öneri ve temennilerimiz şunlardır:

1- Çocuk suçluluğu sebeplerinin uzmanlar tarafından tespit edilerek, çocukların bu etkenlerden uzaklaştırılması ilk olarak sosyal hukuk devleti olan devletimizin ve daha sonra da hepimizin görevidir.

2- Tüm çocukların haklarını, güvenliklerini geliştirip korumayı amaçlayan yasa ve yönetmelikler yapılmalıdır. Çocuk suçluluğunun önlenmesi bakımından, çocuklar haklarından haberdar edilmeli ve söz konusu haklara tüm toplumca saygı duyulmalıdır. Bu sayede çocuk kendisine değer verildiğini hisseder, toplumda bir yeri olduğunu bilerek yaşar ve kötü gösteren davranışlarda bulunmaz.

3- Ancak çok zorunlu hallerde çocuklar için tutuklama yoluna gidilmelidir. Tutuklama söz konusu olduğunda ise çocuklar yetişkinlerden ayrı tutulmalıdır. Çocuk bakım evleri oluşturulmalıdır.

4- Suçlu çocukların, yetişkin suçlulardan ayrı olarak ele alınması çocuğun korunması açısından önemlidir. Bu durum sadece suçlu çocuğun yargılanmasında değil, aynı zamanda hakkında alınacak kararların uygulanmasında da söz konusu olmalıdır. Son dönemde bu konuda yapılan değişiklikler yeterli değildir.

5- Suç işleyen çocuklara ceza yerine onu topluma kazandıracak faaliyetlerde bulundurulmalı.

6- Son yıllarda çocuğuna suç işleyen ailelerin sayısındaki artış dikkate alındığında bu çocukların bir daha ailelere teslim edilmeyip, devlet gözetimine alınmasını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.

7- Şu anda mevcut olan Çocuk Mahkemelerinin ve orda çalışan uzman kadro yetersizliği giderilmelidir.

Geleceğimiz olan çocuklar suça itilseler dahi onlar için en büyük mücadelemiz onlara varlıkları ile değer verdiğimizizi göstermemizdir. Onlara hak ettikleri yaşamı sunmak en büyük vazifemizdir.

Çocuklarımız eğer karakola veya mahkemelere düşüyorsa bunun en büyük sorumlusu biz büyükleriz. Onların varlığını fark etmek ve onları korumak için toplum olarak onlardan kamu düzenini bozan davranışlar göstermesini beklememeliyiz. Artık, anne-baba için çocuk değil, çocuk için anne-baba, devlet için çocuk değil, çocuk için Devlet, okul için çocuk değil, çocuk için okul diyerek, içselleştirdiğimiz kavramları tersine çevirmemiz gerekmektedir. Bu bakış, sorunların çözümünde önemli bir adım sayılarak ve çocuklarımızın kendileriyle ve

toplumla barışık bir şekilde büyümelerini sağlayıp, toplum olarak geleceğimize güven içinde bakmamızı temin edecektir.

Suçlu çocuk yoktur, suça itilen çocuk vardır.

BİBLİYOGRAFYA

- AKILLIOĞLU, Tekin** : “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz”, *AÜSBFD.*, S. XLIV, No.: 3-4, Ankara,
- AKILLIOĞLU, Tekin** : *Anayasa Yargısı*, Yetkin y., Ankara, 1997.
- AKILLIOĞLU, Tekin** : *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Yetkin y., Ankara, 1996.
- AKINCI, Yılmaz & ATAKAN, Tahsin**: *Suçta Giden Ve Suç İşleyen Çocuklar*, İstanbul, 1968.
- AKSAY, Bekir** : *Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü Kusur Yeteneğine ve Sorumluluğa Etkisi*, Kazancı Kitap Ticaret A. Ş, İstanbul, 1990.
- AKTAN, H. Yaver** : “Suç ve Suçluluk Nedenleri”, *Adalet Dergisi*, Sayı No: 2, 1981.
- AKTAN, H. Yaver** : “Suç ve Suçluluk Nedenlerine Kriminolojik Bir Yaklaşım”, *Adalet Dergisi*, Sayı No: 2, Mart-Nisan 1988.
- AKYÜZ, Emine** : *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*, Milli Eğitim Bakanlığı y., No: 3395, Ankara, 2000.
- AKYÜZ, Yahya** : “Çocuk Suçluluğu Konusunda Türk Eğitim Tarihinde İlk Önemli Araştırma”. *1. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu*, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı y., Ankara, 2002.

- ARTUK, M.Emin** : “Küçüklerin Ceza Sorumluluğu ve Suçlu Çocukların Yargılanmasında Hakim Olan İlkeler”, *Ankara Barosu Hukuk Kurultayı-2000*, Ankara Barosu y., Ankara, 2000.
- BAHAR, Halil İbrahim** : “Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Sosyal Araştırmalar Merkezi Başkanı”, <http://www.nuveforum.net/89-hukuk-taslakları/15162-cocuga-cezami-rehabilitasyonmu>, *Ankara Barosu Kurultayı-2000*, Ankara Barosu y., Ankara 2000.
- BALO, Yusuf Solmaz** : *Teori ve Uygulamalı Çocuk Ceza Hukuku*, Adil y., Ankara 2003.
- BALLAR, Suat** : *Çocuk Hakları*, 1. B., Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1998.
- BALTA, Tahsin Bekir** : “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye”, *Türkiye’de İnsan Hakları*, Ankara, 1970.
- BATUM, Süheyl** : *Avrupa İnsan Haklar Sözleşmesi ve Türk Anayasa Sistemine Etkileri*, İstanbul, 1993.
- BATUM, Süheyl & ÖZBUDUN, Ergun & YAZICI, Serap & SOFUOĞLU, Cem:** “Anayasa’nın 90. Maddesi’nin Değiştirilmesine İlişkin Görüş” (www.tesev.org.tr).
- CENTEL, Tankut** : *Çocuklar İle Gençlerin İş Güvenliği*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1982.
- ÇELİK, Edip,** : “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Türk Hukukunda Yeri ve Uygulaması”, *İdare Hukuku ve İlimleri D.*, S. 1-3, Y. 1988.

- ÇELİK, Nuri** : *İş Hukuku Dersleri*, Yenilenmiş 17. B., Beta y., İstanbul, 2004.
- DAĞLAR, Sevda** : “Tedbir Müesseseleri ve Çocuk Yargılamasında Uzmanların Rolü”, İstanbul Barosu Dergisi, C. 69. Sayı No: 1-2-3, 1995.
- DEMİRBAŞ, Timur** : *Kriminoloji*, Seçkin y., Ankara, 2001.
- DOĞAN, Neşe N.** : “Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri”, *Adalet Dergisi*, Sayı 1, 1990.
- DÖNMEZER Sulhi** : WWW.Kriminoloji.com
- DÖNMEZER, Sulhi** : *Kriminoloji*, 8. B., İstanbul, 1994.
- DÖNMEZER, Sulhi** : “Harbin Suçluluk Üzerine Tesirleri”, *Yeni Türk Mecmuası*, Sayı 92, 1942.
- DÖNMEZER, Sulhi** : “Hızla Şehirleşen ve Sanayileşen Bir Küçük Şehir Toplumunda Suçluluk”, *Şehirleşmenin doğurduğu ceza adaleti sorunları Sempozyumu-1973*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1974.
- DÖNMEZER, Sulhi & ERMAN, Sahir** : *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1976.
- DUMAN, İ. Hasan** : “Her Şey Çocuklar İçin”, Ankara Barosu Dergisi, 1999/2-3
- DÜNDAR, Hamit** : “Çocukların ve Gençlerin suça İtiliş Sebepleri Üzerine bir İnceleme”, *Adalet Dergisi Gençlik Yılı Özel Sayısı*, Ankara, 1985.

- EROL** Haydar : *5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu*, Yayın Matbaacılık, Ankara, 2007.
- GENALMAZ**, Semih : *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, İstanbul, 2003.
- GÖKKAYA**, Şevket : “Çocuk Hakları Sözleşmesine Konan Çekinceler”, *İstanbul Dergisi*, C. 69, Sayı, No: 10-11-12, Ekim-Aralık 1995.
- GÖLCÜKLÜ**, Feyyaz : *Türkiye’de Çocuk Suçluluğu Hakkında Bir Araştırma*, Ankara, 1962.
- GÖZLER**, Kemal : *Hukuka Giriş*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 4. B., 2007.
- GÖZLER**, Kemal : *Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu*, 1. B., Ekin Kitabevi y., Bursa, 1999,
- GÖZÜBÜYÜK**, A. Şeref : “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı”, *İnsan Hakları Derneği Yayınları 35. Yıl*, C. 9, Ankara, 1987.
- GÖZÜBÜYÜK**, A. Şeref : *Anayasa Hukuku*, Güncelleştirilmiş 14. B., Turhan Kitabevi, 2006.
- GÜLMEZ**, Mesut : “İnsan Haklarında Gelişmeler: Çocuk hakları, İş Güvencesi ve Sosyal Şart Alanında Gelişmeler”, *İnsan Hakları Yıllığı*, C. 16, 1994.
- GÜNAY**, Cevdet İlhan : *İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, Yetkin y., Ankara, 2004.
- GÜNCE**, Gülseren : *Çocuk Suçluluğu ve Aile*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi y., Ankara, 1983.

- GÜRİZ**, Adnan : *Hukuk Başlangıcı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara,1986.
- HANCI**, İ. Hamit : “İç Göçler Ve Çarpık Kentleşme”, *İzmir Tabip Odası Bülteni*, Sayı:6, Mayıs-Haziran 1999.
- HANCI**, İ. Hamit & **AKÇIÇEK**, Eren & **AKTAŞ**, Ekin Ö. & **BATUK**, Gökhan & **COŞKUNOL**, Hakan & **EROL**, Atilla : *Eğitim Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi y., Sayı: 1, 1996.
- İÇEL**, Kayıhan & **BAYRAKTAR**, Köksal & **YENİSEY**, Feridun: *Almanya Federal Cumhuriyeti Ceza Hukukuna Giriş ve Türk Ceza Hukukuna ilişkin Açıklamalar*,Beta yayıncılık, İstanbul, 1989
- İNAN**, Ali Naim : *Çocuk Hukuku*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi y., Ankara, 1968.
- KAMER**, Vehbi Kadri : *Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı*, Adalet y., Ankara, 2007.
- KAYMAZ**, Seydi & **GÖKCAN**, Hasan Tahsin: *5237 Sayılı Türk Ceza Kanununda Taksirle Adam Öldürme ve Yaralama Suçları*, Seçkin y., Ankara, 2006.
- KESKİN**, O. Kadri :“Suça İtilen Gençler”, *Yargıtay Dergisi*, C. XIV, No: 1-2, Ankara, 1993.
- KONTAŞ**, Y. Mehmet : “Türkiye ve Dünyada Çocuğun ve Çocukluk Döneminin Tanımı”, *Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri*, Ankara, 1998.
- KÜÇÜK**, Adnan : “Hukuk Devleti Kavramı ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti”, *Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal*, (Ed.: Ali Rıza ÇOBAN & Bilal

- CANATAN & Adnan KÜÇÜK), 1. B., Adres y., Ankara, 2008.
- KÜÇÜK**, Adnan : *Anayasa Hukuku*, Orion y., Ankara, 2008.
- MERAY**, Seha L. : *Devletler Hukukuna Giriş*, 1. Cilt, Ankara, 1968.
- MÜFTÜ**, Gülgün : “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”, *Emniyet Genel Müdürlüğü Küçüklerim Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri*, Ankara, 1988.
- ÖNDER**, Ayhan : *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, C. 1, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1991.
- ÖZBUDUN**, Ergun : *Türk Anayasa Hukuku*, 2. B., Yetkin y, Ankara, 1989.
- ÖZGENÇ**, İzzet & **ŞAHİN**, Cumhuriyet: *Türk Ceza Hukuku Mevzuatı*, T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- ÖZOK**, Özdemir : “İnsan Hakları Uluslar Arası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması”, *İnsan Hakları Uluslar Arası Sözleşmelerin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması* Ankara Türkiye Barolar Birliği y. 5 Kasım 2004.
- ÖZSEVER**, Atilla : “Türkiye’de Çocuk Suçluluğu”, *Adalet Dergisi*, C. No: 70, 1979.
- ÖZYANIK**, Ahmet : “Sokakta Çalışan Çocuklar Sorunu”, *Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri*, Ankara, 1998.
- PARLAR**, Ali & **HATİPOĞLU**, Muzaffer : *Türk Ceza Kanunu Yorumu*, Yayın Matbaacılık, Ankara, 2007.

- PAZARCI, Hüseyin** : “İnsan Hakları Uluslar Arası Sözleşmelerin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması”, *İnsan Hakları Uluslar Arası Sözleşmelerin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması* Türkiye Barolar Birliği y., Ankara, 5 Kasım 2004.
- PAZARCI, Hüseyin** : *Uluslar Arası Hukuk Dersleri*, Birinci Kitap, Ankara, 1985,
- POLAT, Oğuz** : www.kriminoloji.com, 2002.
- SALDIRIM, Mustafa** : “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Açısından Suça İtilmiş Çocuğun Haklarına Bir Bakış ve Bir Öneri”, *Adalet Dergisi*, Ankara 1999.
- SAYITA, Sevgi Usta** : *Türk Hukukunda Çocuğun Koruyucu Aile Yanına Yerleştirilmesi*, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1996.
- SEROZAN, Rona** : *Çocuk Hukuku*, İstanbul, 2000.
- SEVÜK, Handan Yokuş** : *Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım*, İstanbul, 1998.
- SOYSAL, Mümtaz** : “Anayasaya Uygunluk Denetimi ve Uluslar arası Sözleşmeler”, *Anayasa Yargısı*, S. 3, Ankara, 1987.
- ŞENSOY, Naci** : *Çocuk Suçluluğu, Çocuk Mahkemeleri ve İnfaz Müesseseleri*, İstanbul, 1949.
- TALAS, Cahit** : *Sosyal Politika, I. Kitap, Sosyal Politikaya Giriş ve Tarihsel Gelişim*, 3. B., Ankara, 1967.
- TALAS, Cahit** : *Toplumsal Politikaya Giriş*, Ankara, 1981.

- TANER, Mehmet** : “Çocuk Niçin Suç İşliyor?”, *Suçlu Çocuklar, Suça İtilme Nedenler ve Eğitim Yoluyla Korunmaları*, Adalet Bakanlığı y., Ankara, 1985.
- TOMANBAY, İlhan** : *Sosyal Çalışma Sözlüğü: Toplum Bilim, Ruhbilim, Eğitim Bilim, Yöntem Bilim, Nüfus Bilim, Hukuk ve Ekonomi Boyutlarıyla*, Selvi y., Ankara, 1999.
- TOROSLU, Nevzat** : *Ceza Hukuku*, 4. B., Savaş y., Ankara, 1998.
- TUĞ, Ayşim & DOĞAN, Yeşim & HANCI, Hamit**: “1996-1999 Çocuk Suçluluğu Profili”. *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 2, Yıl 2002.
- ULUĞTEKİN, Sevda** : *Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları*, , Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 1994.
- UYGUN, Mehmet** : *Ceza Genel Kurulu Kararları*, Ankara, 1987.
- ÜNAL, Mehmet** : “Suç Öncesi Eğitimle Çocukların Korunması”, *Suçlu Çocuklar, Suça İtilme Nedenleri ve Eğitim Yoluyla Korunmaları*, Adalet Bakanlığı y., Ankara, 1985.
- YAŞAR, Osman** : *Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu, Seçkin yayıncılık*, Ankara, 2007
- YALÇIN, Ayhan,** : *Ansiklopedik Hukuk Rehberi*, İstanbul, 1996.
- YAVUZER, Haluk** : *Çocuk ve Suç*, 4. B., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- YILMAZ, Ejder** : *Hukuk Sözlüğü*, 4. Baskı, Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım A.Ş., Ankara, 1992.
- YILMAZ, Halil** : “Çocukların Korunmasına İlişkin Türk Mevzuatı”, *Emniyet Genel Müdürlüğü Küçüklerin Korunmasına İlişkin Yönetici Semineri*, Ankara, 1998.

YÜCEL, Mustafa Tören :Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi, 1. Basım, Ankara, 1997

Adalet Bakanlığı, *Çocuk ve Genç Hükümlülerle Çalışma Personel El Kitabı*, T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü Denetim Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığı y., Ankara, 2007.

ÖZGEÇMİŞ

1975 Akçakale doğumlu olan yazar, ilk ve ortaokulu Akçakale de liseyi ise Şanlıurfa Sağlık Meslek Lisesinde okuduktan sonra 1994 yılında başladığı Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 1998 yılında mezun oldu. Halen Kilis ilinde hakim olarak görev yapmakta, evli ve bir çocuk sahibidir.